

Adam Doležal – Tomáš Doležal

KAUZALITA JAKO NUTNÝ PROSTŘEDEK PRO UCHOPENÍ PRÁVNÍ ODPOVĚDNOSTI?

Abstrakt: Tento článek se zabývá pojetím kauzality v právním diskursu. Z tohoto důvodu se zabývá nejprve pojetím kauzality v rovině vědecké, filosofické a v běžně užívané řeči. Má smysl při zkoumání právní kauzality vycházet z některých teorií týkajících se kauzality obecné? Není právní kauzalita jen umělým konstruktem, který v konečném důsledku za určitých podmínek uznává fikci příčinného vztahu, jež je podkladem pro přiznání právní odpovědnosti? Názorová spektra se v tomto případě odlišují, zatímco někteří autoři tvrdí, že v právní kauzalitě se v podstatě o kauzalitu v pravém slova smyslu nejedná a jde tak pouze o pragmatické politické rozhodování o uplatnění distributivní a korektivní spravedlnosti, či ekonomické zhodnocení užítku ve společnosti, jiní naopak poukazují na to, že kauzalita jako taková má i v právu své odůvodnění v běžném použití tohoto slova, tj. v „common sense“ smyslu nebo dokonce přímo ve vědeckém smyslu. Jaká kritéria nás tedy v právním slova smyslu vedou k tomu, abychom mohli říci, že z právního hlediska jednání nebo událost jsou příčinnou jiné události způsobující újmu? Které otázky relevantní pro filosofický diskurs mohou být v právním diskursu ignorovány jako nepodstatné tak, aby smysl celého institutu nebyl narušen? Autoři se snaží poukázat na spojitost termínu kauzalita v těchto různých odvětvích, byť se podle nich nutně dostáváme do situace, kdy kauzalitu považujeme za pluralistický pojem. V závěru se článek pokouší na základě funkce deliktního práva nalézt k jednotlivým případům kauzální souvislosti paradigmatické kauzální případy, z nichž by vycházely určité, v praxi využitelné kauzální vzorce.

Klíčová slova: kauzalita, deliktní právo, právní odpovědnost, morální odpovědnost, příčina

ÚVOD

Při zkoumání problematiky právní a morální odpovědnosti je nutné vypořádat se s problematikou smyslu kauzality, kauzálního nexu, příčiny a následku. Máme za to, že přístup ke zkoumání kauzality může být dvojího druhu. Jednak druh zkoumání postupující od obecného ke konkrétnímu – tj. nalezením obecných východisek a jejich potvrzování či vyvracení na základě metody falzifikace při řešení konkrétních případů, nebo přístup od konkrétního k obecnému. Zatímco v české literatuře byl přístup druhý řešen, a autoři se nejprve zabývali praxí a následně z ní odvozovali teorii,¹ pohled druhý, hledající ospravedlnění metodologického východiska v současné i historické české právní literatuře, zcela postrádáme, byť v cizině je takový přístup jednoznačně dominantní.² I my jsme se nejprve v několika předchozích článcích pokusili poukázat na to, že současná koncepce českého práva v praktické rovině neobstojí, a poukázali jsme na konkrétní problémy v praxi.³ Tento článek se pokouší o přístup odlišný, snaží se z filosofického

¹ V české právní literatuře se problematikou příčinné souvislosti zabýval např. Š. Luby, v současné době se tomuto tématu věnuje podrobně např. L. Tichý.

² Například Rutgers Law Journal v roce 2011 věnoval celé číslo (Vol. 42) své publikace rozboru díla Michaela S. Moora, obdobně i číslo evropské Jurisprudence se zabývalo dílem tohoto autora. *Jurisprudence*. Roč. 4, č. 1, 2013.

³ Srov. následující články: DOLEŽAL, A. – DOLEŽAL, T. Problematika prokazování příčinné souvislosti v medicíno-právních sporech. *Právník*. Roč. 152, č. 6, 2013, s. 577–588. DOLEŽAL, A. – DOLEŽAL, T. Uplatnění PETL při řešení některých složitých kauz v oblasti příčinné souvislosti v medicínskoprávních sporech. *Soudní rozhledy*. Roč. 19, č. 7–8, 2013, s. 242–248. DOLEŽAL, A. Filosofické a právně-filosofické aspekty kauzality jako

pohledu analyzovat metodologii přístupu ke kauzalitě v právu na základě recentního filosofického, právně-filosofického a lingvistického diskursu. Máme za to, že tato metodologická analýza je vysoce důležitá, neboť bez ní nelze ospravedlnit současné pojetí odpovědnosti,⁴ což ostatně potvrzuje i maximální pozornost v recentní zahraniční literatuře, která je odpovědnosti a kauzalitě (jakožto jejím podstatnému aspektu) věnována.

Vzhledem k tomu, že kauzalita se jako termín využívá jak ve světě vědy, tak i ve světě filosofie a etiky, tak i v oblasti právní teorie a praxe a konečně i v běžném jazyce, je vhodné znovu přezkoumat, zda tato terminologická shoda má své opodstatnění.⁵ Názorová spektra se v tomto případě odlišují, zatímco někteří autoři tvrdí, že v právní kauzalitě se v podstatě o kauzalitu v pravém slova smyslu nejedná a jde tak pouze o pragmatické politické rozhodování o uplatnění distributivní a korektivní spravedlnosti,⁶ či ekonomické zhodnocení užitku ve společnosti,⁷ jiní naopak poukazují na to, že kauzalita jako taková má i v právu své odůvodnění v běžném použití tohoto slova, tj. v „*common sense*“ smyslu⁸ nebo dokonce přímo ve vědeckém smyslu.⁹ V tomto článku bude poukázáno na to, že kauzální teorie filosofické i vědecké svůj dopad na právní kauzalitu mají, nicméně přesto se odlišují. Chápání kauzality a její konstrukce v právu reaguje na společenský diskurs a principy aplikované etiky, které se odrážejí do legislativy, resp. judikatury skrze přístupy jurisprudence.

Článek je rozdělen do čtyř částí, v první se krátce zaměříme na shrnutí moderních přístupů ke kauzalitě ve filosofii,¹⁰ v druhé se budeme věnovat jednotlivým přístupům recentních autorů v právní teorii. Třetí část poukáže na otázku smyslu kauzality v právní odpovědnosti a s tím i na otázky distributivní a korektivní spravedlnosti. Čtvrtá část

východiska pro hledání nových řešení v medicínsko-právních sporech? *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. Roč. 2, č. 3, 2012, s. 1–16. DOLEŽAL, A. Filosofické a právně-filosofické aspekty kauzality jako východiska pro hledání nových řešení v medicínsko-právních sporech? Část druhá. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. Roč. 3, č. 2, 2013, s. 1–12.

⁴ V tomto smyslu vycházíme z toho, že teorie právní odpovědnosti, která neodráží základní aspekty morální odpovědnosti, je koncepčně nesprávná a vede k nespravedlivému rozhodování v individuálních případech.

⁵ Moderní teoretik kauzality Michael S. Moore v úvodu své přelomové knihy *Causation and Responsibility* poukazuje nutnost přezkoumání této sémantické shody i v obsahové stránce věci: „*It is of course possible that although the law uses the word ‘cause’, it does not refer to causal relation. It is possible, in other words, that what doctrines call causation has nothing to do with causation as a relation in the world.*“ MOORE, M. S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009, xxvi, s. 3.

⁶ Srov. např. kritiku normativní kauzality v publikaci GREEN, L. The Causal Relation Issue in Negligence Law. *Michigan Law Review*. Vol. 60, No. 5, 1962, s. 543–576 nebo článek Wex Maloneho: MALONE, W. S. Ruminations on Cause-in-Fact. *Stanford Law Review*. Vol. 9, No. 1, Dec., 1956, s. 60–99.

⁷ Srov. např. CALABRESI, G. Some Thoughts on Risk Distribution and the Law of Torts“. *Yale Law Journal*. Vol. 70, No. 4, 1961, s. 499.

⁸ Např. Hart a Honoré vycházejí z analýzy běžného sémantického využití tohoto, zároveň poukazují na jeho pluralitní význam. Srov. HART, H. L. A. – HONORÉ, T. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, lxxx, 516 s.

⁹ Např. Moore: „*The central idea that organizes the book is that causation as a prerequisite to legal liability is intimately related to causation as a natural relation lying at the heart of scientific explanation.*“ MOORE, M. S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009, xxvi, 605 s., s. vii.

¹⁰ Byť toto shrnutí bude mít jen kratší charakter, neboť podrobněji bylo o této problematice pojednáno již v následujících článcích: DOLEŽAL, A. Filosofické a právně-filosofické aspekty kauzality jako východiska pro hledání nových řešení v medicínsko-právních sporech? *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. Roč. 2, č. 3, 2012, s. 1–16 a DOLEŽAL, A. Filosofické a právně-filosofické aspekty kauzality jako východiska pro hledání nových řešení v medicínsko-právních sporech? Část druhá. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. Roč. 3, č. 2, 2013, s. 1–12.

poukáže na propojení výše uvedených filosofických a právně-filosofických názorů na kauzalitu, na výhody a nevýhody jednotlivých institutů uplatňovaných v právní praxi a konečně i na možné úpravy kauzality v právu. Tato reflexe by pak měla poukázat na to, které přístupy jsou slučitelné s obecnými podmínkami práva. Jedná se tedy čistě o hledání metodologického přístupu, který byl vhodný a schopný obstát při praktické aplikaci kauzality. Je zřejmé, že takový metodologický přístup bude nutné podložit paradigmatickými příklady a předložit konkrétní aspekty těchto přístupů jako vodítka pro soudní aplikaci. To ovšem není, a vzhledem k redakčními pravidly omezenému rozsahu článku, ani nemůže být účelem tohoto článku.

Konceptuální analýza kauzality, kterou předkládáme v závěru jako návrh metodologického řešení, je teoretickou metodou, která, což je nám zřejmé, musí obstát v praktické analýze. Vzhledem k tomu, že se přikláníme k morálnímu intuitivismu, věříme, že tento metodologický koncept musí být následně podpořen konkrétní sociologickou a příkladovou studií, spočívající v analýze paradigmatických případů a také v komparativní analýze zahraniční i české judikatury. Přesto věříme, že metodologický přínos tohoto článku je významný a vnáší do české právní teorie úvahy, které zde doposud zcela chyběly.

1. MODERNÍ PŘÍSTUPY KE KAUZALITĚ VE FILOSOFII A VĚDĚ – SHRNUTÍ

Kauzalita je častým předmětem filosofických bádání již od antiky.¹¹ V obvyklé řeči je kauzalita či příčinná souvislost chápána jako vztah mezi jednou či více příčinami a následkem. Často ovšem mluvíme pouze o jedné příčině, např. že zapálením sirky se rozhořel oheň, byť je zřejmé, že kromě této události musí být přítomen vzduch, hořlavé látky apod. Již John Stuart Mill poukazoval na to, že často mluvíme pouze o poslední nebo nejdůležitější příčině, nikoliv o veškerých podmínkách, které vedou k následku.¹² Je zřejmé, že právě tento náhled bude potřeba mít při zkoumání právní roviny kauzality neustále na paměti, neboť v hledání právní odpovědnosti je to často pouze jedna událost (zejména jednání), kterou s ní spojujeme. Z tohoto hlediska bude nutné přihlížet zejména k tomu, zda se jedná o nutné nebo dostačující příčiny, resp. v jaké rovině vztahu se v právní kauzalitě pohybujeme.

Pro současné teorie kauzality je klíčovým momentem filosofické pojednání Davida Huma, s jehož pojetím kauzality se řada moderních teorií kauzality vyrovnává. Kauzální

¹¹ K podrobnějšímu historickému zkoumání odkazují jednak na články uvedené v poznámce 3, případně na shrnutí v těchto publikacích: BEEBEE, H. – HITCHCOCK, CH. – MENZIES, P. CH. *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, 2009, xv, 790 s. Oxford handbooks in philosophy, nebo v shrnující publikaci Johna Loseeho – LOSEE, J. *Theories of causality: from antiquity to the present*. New Brunswick, N. J.: Transaction Publishers. V českém prostředí se filosofickou kauzalitou podrobněji zabývali autoři v následujících publikacích: PEXIDR, K. – DEMJANČUK, N. *Kauzalita*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 266 s. či MACHULA, T. *Causa efficiens: příčina účinná a princip kauzality mezi realismem a redukcionismem*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009, 92 s. Scientia; sv. 3.

¹² „It is seldom, if ever, between a consequent and a single antecedent, that this invariable sequence subsists. It is usually between a consequent and the sum of several antecedents; the concurrence of all of them being requisite to produce, that is, to be certain of being followed by, the consequent. In such cases it is very common to single out one only of the antecedents under the denomination of Cause, calling the others merely Conditions.“ MILL, J. S. *A System of Logic Ratiocinative and Inductive, Being a connected view of the Principles of Evidence, and the Methods of Scientific Investigation*. Citováno z <http://www.gutenberg.org/files/27942/27942-pdf.pdf> dne 14. 9. 2013, s. 402.

spojitost je podle Huma možné odvodit pouze ze subjektivního prvku, na základě zvyku. Je to právě zvyk, podle něhož věříme, že se jisté situace budou opakovat, byť to není možné racionálně předpokládat. Není zřejmé, proč by se měly koule na kulečnickovém stole od sebe odrážet, nicméně protože se tak děje opakovaně, lidská mysl předpokládá obdobný následek jako ve stejných případech, které se již udály.¹³

Hume své pojetí kauzality položil ve dvou definicích, jedna je považována za definici externí,¹⁴ druhá za definici interní,¹⁵ tj. definici, která odkazuje na vnímající mysl. Kauzality pak ve svém díle postavil na těchto základních bodech:¹⁶ 1. Příčina a její následek musí být ve spojitosti časově a prostorově. 2. Příčina musí předcházet následku. 3. Mezi příčinou a následkem musí být trvalé spojení, které nelze odstranit. 4. Stejnou příčinu následuje stejný následek a stejný následek nikdy nevznikne jinak, než ze stejné příčiny. Tento princip je odvozen ze zkušenosti a je zdrojem pro většinu našich filosofických odvozování. 5. Pokud skupina odlišných objektů (událostí) vyprodukuje stejný následek, musí to být na základě určité vlastnosti, která je mezi nimi obvyklá.¹⁷

1.1 Redukcionistické teorie

Z Humovy kauzální teorie nejčastěji vycházejí tzv. redukcionistické teorie, tj. teorie spatřující v kauzalitě nikoliv reálný vztah, nýbrž pouze náš konstrukt a odkazují na jinou podstatu těchto relací.¹⁸ Sem bývá řazena např. tzv. teorie pravidelné následnosti, podmínkové souvislosti, či explanačního vztahu a dalších.

1.1.1 Teorie pravidelné následnosti (teorie regularity)

Nejtypičtější teorie vychází z principu pravidelné následnosti (*regularity theories*), tj. podle ní

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud události typu e pravidelně následují po události typu c

Problémem těchto teorií pravidelné následnosti¹⁹ je to, že neodlišují mezi pravidelnou následností jakýchkoliv dvou dějů (událostí) a kauzální spojitostí dvou dějů (událostí).²⁰

¹³ HUME, D. *An enquiry concerning human understanding: a critical edition*. New York: Oxford University Press, 2000, s. 51.

¹⁴ „We may define a cause to be, an object precedent to and contiguous to another and where all the objects resembling the first are placed in like relations of precedence and contiguity to those objects that resemble the latter.“ HUME, D. *A Treatise of Human Nature*. Reprinted from the Original Edition in three volumes and edited, with an analytical index, by L.A. Selby-Bigge, M.A., Oxford: Clarendon Press, 1896, citováno z http://oll.libertyfund.org/index.php?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=342&Itemid=28 dne 18. 10. 2013.

¹⁵ „A cause is an object precedent and contiguous to another, and so united with it, that the idea of the one determines the mind to for the idea of the other, and the impression of the one to form a more lively idea of the other.“ Tamtéž.

¹⁶ Humeova definice kauzality: Událost c je příčinou události e tehdy a jen tehdy, pokud i) c předchází v čase e , ii) c a e jsou události typu T1 a T2 tak, že každá událost typu T1 je následována událostí typu T2. Citováno podle STRAWSON, G. *The Secret Connexion: Causation, Realism, and David Hume*. Oxford: Clarendon Press, 1989.

¹⁷ HUME, D. *An enquiry concerning human understanding: a critical edition*. New York: Oxford University Press, 2000, cvii, 344 p.

¹⁸ MACHULA, T. *Causa efficiens: příčina účinná a princip kauzality mezi realismem a redukcionismem*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009, 92 s. Scientia; sv. 3, s. 27.

¹⁹ Po Humeovi je možné zmínit např. Karla Pearsona, který definoval příčinu takto: „Karl Pearson defended a regularity view of causality. In agreement with Hume's „official position“, he insisted that there is no necessity involved in causality. Causes do not produce their effects. There is only the experience of a repeated sequence

Zároveň se tato definice obtížně vyrovnává se singulárními kauzálními výroky, které neumožňují generalizaci. Podle této definice je „kauzální vztah *de facto* konstantní sekvenční konjunkcí“²¹, ačkoliv jedna událost nemusí být příčinou druhé. Podle Karla Pearsona není možné říci, že jedna událost způsobuje (je příčinou) druhé, lze pouze poukázat na opakované sekvence našeho vnímání. Potud navazuje na Huma, nicméně kauzální vztah definuje specificky tak, že kdykoliv „*sekvenci našich percepce D, E, F, G bez výjimky předchází percepce C nebo percepce C, D, E, F, G se vždy vyskytují v tomto pořadí, což se stává naší rutinní zkušeností, pak se říká, že C je příčinou D, E, F, G, které jsou následovně popisovány jako její následky.*“²² Ačkoliv Hume veškeré kauzální spojitosti jednoznačně odkazoval na zkušenost plynoucí z opakování impresí, kdy jedna impresie vyvolává pravidelně impresi druhou, tj. na zvyk, není v jeho teorii jisté, zda ve skutečném světě kauzální spojitost existuje či nikoliv. Oproti tomu Pearson jednoznačně mluví o „*intelektuální koncepci*“. Kauzalita je spojením v lidské mysli a vzniká na základě myšlenkové následnosti, vědecky se objektivní kauzalita nedá prokázat.²³ Oproti tomu Moritz Schlick jako jeden z dalších zastánců regularitorního přístupu ke kauzalitě hledal objektivní náhled na kauzální spojitost. Proto by základním bodem fyziky mělo být spíše měření kvantity než popis událostí. Z toho důvodu změnil definici kauzality tak, že na místo událostí odkazoval na následnost věcných stavů.²⁴ Podle něj tak kauzální spojitost je věcí stejnoměrnosti sekvencí a jejich následnosti, a to mezi stavy relativně izolovaných systémů.²⁵ Nicméně takováto definice není vhodná pro běžné užití ani pro užití v právním prostředí.

1.1.2 Singulární teorie

Curt Ducasse v roce 1926 na tuto nevhodnost regularitního pojetí kauzality v běžném společenském diskursu poukázal. Pokud mluvíme o kauzalitě, pak podle Ducasse nechceme hledat vědeckou následnost stavů, ale mluvíme o individuálních příčinách (událostech), které dávají vznik následku. Ducasse využil některých typických příkladů. Pokud nám selže motor auta, neptáme se podle něj po souslednosti stavů ani pravidelné následnosti všech událostí, ale zajímá nás pouze rozdíl mezi původními okolnostmi, za nichž vůz běžel, a okolnostmi, kdy neběží. Definuje tedy příčinu jako konkrétní

of perception.“ LOSEE, J. *Theories of causality: from antiquity to the present.* New Brunswick, N. J: Transaction Publishers, s. 57.

²⁰ Klasický případ, na který bývá poukazováno, je např. tento: den pravidelně následuje noc, ale to neznamená, že noc je příčinou dne.

²¹ „*On this reading, Hume defines „causal relation“ to be a „de facto constant sequential conjunction“.* This position will be referred to henceforth as Hume’s „official position“ on causal relations.“ LOSEE, J. *Theories of causality: from antiquity to the present.* New Brunswick, N. J: Transaction Publishers, s. 29.

²² „*Whenever a sequence of perception D, E, F, G is invariably preceded by the perception C, or the perceptions C, D, E, F, G always occur in this order, that is, form a routine of experience, C is said to be a cause of D, E, F, G, which are then described as its effects.*“ PEARSON, K. *The Grammar of Science.* Adam & Charles Black in 1911, 3. Ed., s. 130.

²³ „*Science in no case can demonstrate any inherent necessity in a sequence, nor prove with absolute certainty that it must be repeated. Science for the past is a description, for the future a belief; it is / not, and has never been, an explanation, if by this word is ; meant that science shows the necessity of any sequence of perceptions.*“ Tamtéž, s. 114.

²⁴ Podle Schlicka se dá na námitku odlišnosti kauzality versus pouhé pravidelné souslednosti odpovědět tak, že kauzalitu odlišuje od pouhé souslednosti to, že kauzalita se dá vyjádřit nějakým přírodním zákonem či výroky, které z přírodních zákonů vyplývají.

²⁵ LOSEE, J. *Theories of causality: from antiquity to the present.* New Brunswick: Transaction Publishers, s. 63.

a jedinečnou změnu v okolním prostředí, která se udála přesně před vznikem konkrétního následku, který v dané věci zkoumáme. Ducasse rozlišuje mezi domněnkami, které mají vysvětlit zákony a domněnkami, které osvětlují pouze průběh jednotlivých událostí,²⁶ přičemž kauzální vztah vzniká pouze mezi jednotlivými událostmi, při změně mezi jedním stavem a stavem druhým.²⁷

Ducasse pak stanoví příčinu následovně:

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, když následek e se objevil na základě jedinečné změny c , která se samostatně odehrála v bezprostředním prostředí a čase před výskytem e

Tímto diagramem chce Ducasse odstranit tradiční odkaz na opakující se sekvence, které následují po sobě, a odkazuje na jedinečný (singulární) vztah mezi událostmi c a e . Ducasse si je vědom problematického úskalí při držení se striktní definice singulární teorie kauzality. V bezprostředním prostředí a čase může totiž být více změn, ale jen některé způsobí následek, přičemž člověk si dokáže intuitivně z těchto změn vybrat tu, která je příčinou.²⁸ Jenže, právě v tomto intuitivním výběru se odráží nejistota a mnohoznačnost singulární teorie. Zároveň nelze vytvořit obecnou teorii, podle které by v individuálních případech mohlo být najisto rozhodováno.²⁹

1.1.3 Příčiny, nutné a dostačující podmínky

John Stuart Mill ve svém díle *A System of Logic*³⁰ tvrdí, že „*příčina je, filosoficky řečeno, souhrn všech podmínek, pozitivních i negativních; tedy souhrn všech eventualit jakéhokoli druhu, které, pokud se realizují, jsou bez výjimky doprovázeny shodnými následky.*“³¹

²⁶ Obdobnou myšlenku vyslovil i Popper. Ten ovšem pro kauzální vysvětlení předpokládal spojitost obou druhů usuzování. „*Máme tudíž dva různé druhy tvrzení, které oba jsou nutnými přísadami komplexního kauzálního vysvětlení. Jsou to (1) univerzální tvrzení, tj. hypotézy, mající povahu přírodních zákonů, a (2) singulární tvrzení, která se vztahují jen na určitou zkoumanou otázku a která budu nazývat „počátečními podmínkami.“* Z univerzálních zákonů ve spojení s počátečními podmínkami dedukujeme singulární tvrzení ...“ POPPER, Karl R. *Logika vědeckého bádání*. Praha: Oikúmené, 1997, xliv, s. 42.

²⁷ „*The next thing to consider is the important difference between conjectures explanatory of laws and conjectures explanatory of particular events. The latter are conjectures as to some other particular event. For example, the particular event that this wax has melted is tentatively explained by the conjecture that the wax was exposed to heat, and by mention of the empirically known law that exposure of wax to heat causes it to melt. But a law, for instance the one just mentioned, is not an event, and since only an event, viz., a change or a „non-change,“ can strictly speaking be a cause or an effect, the conjecture explanatory of a law cannot, as with an event, be that a certain event occurred, which stood to that law as cause to effect. Rather, what explains a law is always something standing to it in the relation of conceptual implicans to implicate; and a theory, in the sense we are essentially concerned with here, is always something standing in that relation to what it explains.*“ DUCASSE, C. *Philosophy as a Science*. 1941, kap. 11, oddíl 5, cit. z <http://www.ditext.com/ducasse/duc-cont.html> dne 9. 10. 2013.

²⁸ Ducasse poukazuje na příklad cihly, kterou někdo hodí do okna. Zároveň vedle zpívá kanárek a zvukové vlny jeho zpěvu dopadají na sklo též. Je ovšem zřejmé, která z událostí je příčinou následku rozbitého okna, neboť dokážeme intuitivně usoudit podle naší zkušenosti, že se jedná spíše o cihlu než zvukovou vlnu.

²⁹ „*From the ordinary meaning of singular causal statements we cannot draw any conclusions about what causation is. They are simply neutral on this matter.*“ BEEBEE, H. – HITCHCOCK, CH. – MENZIES, P. CH. *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 15.

³⁰ MILL, J. S. *A System of Logic Ratiocinative and Inductive, Being a connected view of the Principles of Evidence, and the Methods of Scientific Investigation*. Citováno z <http://www.gutenberg.org/files/27942/27942-pdf> dne 14. 9. 2013.

³¹ „*The cause, then, philosophically speaking, is the sum total of the conditions, positive and negative taken together; the whole of the contingencies of every description, which being realized, the consequent invariably follows.*“ Tamtéž.

V tomto teoretickém východisku by bylo možné spatřovat jeden závažný nedostatek, neboť tato definice dovoluje zahrnout do okruhu příčin i podmínky, které nejsou podstatné pro následek, tj. pokud podmínky C, F a G dohromady způsobují E, pak i A, C, F a G způsobují E, ačkoliv podmínka A je pro výskyt E zcela irrelevantní. Nicméně Mill zahrnuje do svého *antecedentu* pouze minimální souhrn podmínek, které jsou pro následek opravdu rozhodující.³² Podle Milla tak je událost *c* příčinou, pokud se jedná o minimálně dostačující podmínky (*minimal sufficient conditions*) pro vznik následné události *e*. Nicméně i tady je problém, protože podmínek předcházejících události *e* je nekonečné množství a určovat z nich ty, které mají a nemají vliv na událost *e*, není realizovatelné vědecky objektivním způsobem, resp. pouze tehdy, pokud by suma podmínek byla omezena na malou škálu.³³

Mackie proto přišel s novou teorií, kterou do jisté míry modifikuje teorii Johna Stuarta Milla a její dopady, když vytvořil tzv. teorii INUS podmínek (podle anglického názvu „*Insufficient but Necessary part of a set of conditions that is itself Unnecessary but Sufficient for the result*“). Podle Mackieho je tak příčina nedostačující, avšak nutnou částí podmínky, která je sama nikoliv nutná, avšak postačující pro výsledek.³⁴ Tedy, podle Mackieho

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud událost *c* je alespoň INUS podmínkou události *e*³⁵

Zároveň Mackie zavedl také kritérium tzv. kauzálního pozadí (*causal field*),³⁶ když podle něj jsou kauzální tvrzení vždy relativní vůči nějakému kauzálnímu pozadí. Podle některých autorů, jako například Michaela Scrivena, ovšem pojem příčiny jako INUS podmínky je v případě Mackieho opět odvozován z pojmů, které v sobě implicitně obsahují kauzalitu, byť skrytě. Nutná a dostatečná podmínka jsou totiž termíny, kterými u pojmu kauzality stvořil definici kruhem.³⁷ Mackie také, obdobně jako Mill, nerozlišuje mezi okolnostmi jevu a příčinou tohoto jevu. V neposlední řadě³⁸ pak jeho teorie

³² „*The cause then, philosophically speaking, is the sum total of the conditions positive and negative taken together; the whole of the contingencies of every description, which being realised, the consequent invariably follows. The real cause is, the whole of these antecedents*“ (*ibid.* 214), *namely, the full sufficient condition.*“ PSILLOS, S. Regularity Theories. In: H. Beebe – Ch. Hitchcock – P. CH. Menzies. *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, 2009, xv, 790 s. Oxford handbooks in philosophy, s. 139.

³³ LOSEE, J. *Theories of causality: from antiquity to the present*. New Brunswick, N. J.: Transaction Publishers, s. 96.

³⁴ MACKIE, J. *The cement of the universe: a study of causation*. Oxford: Clarendon Press, 1980, xvi, 329 s. Clarendon library of logic and philosophy.

³⁵ Zajímavá je i jeho analýza nutných a postačujících podmínek. Výrok „*x* je nutnou podmínkou události *y*“ analyzuje „pokud by nedošlo k *x*, nedošlo by k *y*“. A „událost *x* je postačující podmínkou události *y*“ jako „Protože se událo *x*, událo se i *y*“. Protože to není humeovská nedomalítní analýza, pokračuje v analýze výroků dále. První: „předpokládejme, že nedošlo k *x*, potom by nedošlo k *y*“, druhý: „došlo k *x*, tudíž došlo k *y*“.

³⁶ „*In all such cases, the cause is required to differentiate, within a wider region in which the effect sometimes occurs and sometimes does not, the sub-region in which it occurs: this wider region is the causal field.*“ MACKIE, J. L. Causes and Conditions. *American Philosophical Quarterly*. Vol. 2, No. 4, Oct., 1965, s. 255.

³⁷ „*Pojem příčiny lze odvodit pouze z jednoduchého příkladu, který lze demonstrovat, ale který nemůže být definován pomocí pojmů neobsahujících aspoň skrytě kauzalitu. Snaha definovat příčinu nekauzálně by byla jako snaha definovat morálku amorálně.*“ MACHULA, T. *Causa efficiens: příčina účinná a princip kauzality mezi realismem a redukcionismem*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009. Scientia; sv. 3, s. 28.

³⁸ Kromě toho je možné také zmínit námitku Davida Lewise. Předpokládejme, že příčina *a* má dva důsledky: *b* a *c*. *B* nemá žádný další důsledek (je to kauzální slepá ulička), *c* má důsledek *d*. Potom platí, že navzdory faktu, že je *b* kauzální slepá ulička, je nedostatečnou, ale nutnou součástí množiny faktorů (*a*, *b*, *c*), které jsou dostačující, ale ne nutné, pro existenci *d*. Čili: *b* je kauzální slepá ulička a zároveň je příčinou *d*. Druhý problém,

nefunguje v některých vědeckých disciplínách, zejména v procesech ovládaných statistickými zákony.³⁹ Pro právní teorii má ovšem své uplatnění, protože podobným směrem se při svém uvažování vydali i Hart a Honoré a následně i Richard Wright, o nichž bude pojednáno níže.

1.1.4 Kontrafaktuální teorie

Kontrafaktuální teorie vychází opět z Davida Huma, tentokrát ovšem z jeho druhé definice uvedené v *Enquiry*: „*Kdyby nebylo prvního objektu, druhý by nikdy neexistoval*“.⁴⁰ Nejvýznamnějším představitelem této teorie je David Lewis, který právě z Humovy druhé definice kauzality vychází.⁴¹ Podle něj je vhodnější považovat tuto definici za samostatné východisko, nikoliv za alternativní teorii k teorii pravidelné následnosti, jak je tomu u Huma. Je tak nutné vycházet ze základní konstrukce kontrafaktuální teorie,⁴² která říká, že „*kdyby se nebylo stalo c, pak by se nebylo stalo e*“.⁴³ Podle této teorie tedy:

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud událost e je kontrafaktuálně závislá na události c , tj. dojde k c a e , přičemž kdyby nedošlo k c , nedošlo by ani k e

I tato teorie ovšem má řadu sporných míst. Zejména se jedná o tzv. problém epifenomenálních účinků (*problem of effects*),⁴⁴ problém souběžné kauzality (*overdetermination*)⁴⁵ a předstihující kauzality (*causal pre-emption*).⁴⁶ K těmto problémům se ještě vrátíme v části zabývající se praktickými problémy v právu. Při těchto případech ovšem nutně vstupuje do hry opět intuitivní před-porozumění kauzálnímu vztahu.

na který poukazuje Lewis, je následující. Mějme události a a b , každá může způsobit c . Pokud však dojde současně k a i b , událost a zabrání události b v tom, aby způsobila c , takže jedinou příčinou c je událost a . Protože platí, že pokud by a nezabránila b , b by způsobilo c , je b nedostačující, ale nutná součást „trsu“ faktorů, které jsou postačující pro c , ale nejsou nutné. B je tedy pod INUS kauzou a zároveň není.

³⁹ „*The INUS interpretation is useful in many causal contexts. However, this modified sufficient-condition analysis fails to account for causal realtions in processes governed by statistical laws.*“ LOSEE, J. *Theories of causality: from antiquity to the present*. New Brunswick, N. J.: Transaction Publishers, s. 99.

⁴⁰ „*If the first object had not been, the second never had existed.*“ HUME, D. *An Enquiry Concerning Human Understanding*, Harvard Classics Volume 37, Copyright 1910 P. F. Collier & Son, citováno z <http://18th.eserver.org/hume-enquiry.html> dne 18. 10. 2013.

⁴¹ „*A promising alternative is not far to seek. Hume's 'other words' – that if the cause had not been, the effect never had existed – are no mere statement of his first definition. They propose something altogether different: a counterfactual analysis of causation.*“ LEWIS, D. *Causation*, *The Journal of Philosophy*. Vol. 70, Is. 17, Oct 11, 1973, s. 556.

⁴² Lewis používá kontrafaktuální analýzu, ovšem snaží se o její reduktivní chápání bez použití modálních pojmů, tj. kauzalita u něj není chápána jako modální pojem.

⁴³ „*True, we do know that causation has something or other to do with counterfactuals. We think of a cause as something that makes a difference, and the difference it makes must be a difference from what would have happened without it. Had it been absent, its effects – some of them, at least, and usually all – would have been absent as well.*“ LEWIS, D. *Causation*, *The Journal of Philosophy*. Vol. 70, Is. 17, Oct 11, 1973, s. 557.

⁴⁴ MACHULA, T. *Causa efficiens: příčina účinná a princip kauzality mezi realismem a redukcionismem*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009. 92 s. Scientia; sv. 3, s. 30.

⁴⁵ Případy tzv. souběžné kauzality se objevují při multiplicitě kauzálních procesů. Jedná se o situaci, kdy existují nejméně dvě nezávislé současně působící příčiny, z nichž každá by sama o sobě byla způsobilá vyvolat daný následek. Srov. PAUL, L. A. *Counterfactual Theories*. In: H. Beebe – Ch. Hitchcock – P. CH. Menzies. *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, 2009, Oxford handbooks in philosophy, s. 177.

⁴⁶ Případy tzv. preempe jsou takové případy, kdy C způsobí E , ovšem pokud by C nebylo způsobilo E , jedna nebo více tzv. potenciálních (záložních) příčin by E tak jako tak způsobilo. PAUL, L. A. *Counterfactual Theories*. In: H. Beebe – Ch. Hitchcock – P. CH. Menzies. *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, 2009, Oxford handbooks in philosophy, s. 173.

1.1.5 pravděpodobnostní teorie (teorie probability)

Někteří filosofové vycházející z Humovy skeptické pochybnosti a po následném Popperově poukazu na nemožnost zdůvodnění univerzální pravdivosti indukce na základě samotné indukce⁴⁷ se spíše než na kauzální vztah upírají na metodu pravděpodobnosti. Trvání na teorii, že událost C vždy zapříčiní událost E, není možné prokázat, je možné ji pouze empiricky testovat a na základě toho vyjádřit v pravděpodobnostní formě. Podle prvních zastánců této teorie je pak událost (věčný stav) C pravděpodobnou příčinou E, pokud výskyt události (věčného stavu) C zvyšuje pravděpodobnost výskytu události (věčný stav) E.

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud výskyt události c zvyšuje pravděpodobnost výskytu události e

Salmon⁴⁸ pak následně tuto variantu upravil. Důvodem bylo to, že zde jednoznačně existují kauzální sekvence stavů, které nastávají s malou mírou pravděpodobnosti (např. expozice radiace a následný výskyt leukémie, což je např. 5% pravděpodobnost), nicméně je prokazatelné, že takový výskyt je statisticky vyšší v případech, kdy k události C (v tomto případě vystavení radiaci) skutečně dojde.⁴⁹ Podle Salmona by tedy bylo lepší kauzální vztah na základě pravděpodobnostní teorie postavit takto:

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud výskyt události c je statisticky významný pro výskyt události e

Tato teorie je poměrně vlivná a její působení je využitelné jak ve vědě, tak i pro běžnou lidskou komunikaci, protože využívá matematických výpočtů jako základů pro objektivní pojetí kauzality. I v právní rovině je její uplatnění možné, a to v několika rovinách, jak bude naznačeno níže.

1.2 Kauzální realismus

Pozice kauzálního realismu neredukují kauzalitu na jiný vztah než kauzální, ale snaží se tomuto vztahu dát význam. Obecně předpokládají, že v kauzálním vztahu se odráží reálný ontologický vztah kauzality a tedy není pouhým myšlenkovým konstruktem, nemůže být redukována na zvyk, jak činí Hume, dokonce ovšem nemůže být odvozována pouze z logického systému podmínek. Podle tohoto pojetí kauzální vztah je vědecky objektivní a lze tedy najít objektivní hledisko pro jeho hodnocení. Jedná se o novo-aristotelovské, potažmo novotomistické teorie, které vytvářejí alternativu k dominantnímu Humeovskému spektru. Všechny vycházejí z přesvědčení o existenci reálného vnějšího světa, který jsme schopni svými smysly a rozumem vnímat.⁵⁰ Ve filosofickém diskursu

⁴⁷ „*Neboť princip indukce musí sám být univerzálním tvrzením. Pokusíme-li se tedy pokládat jeho pravdivost za známou ze zkušenosti, pak se objeví přesně týž problém, který vedl k jeho zavedení. Abychom jej zdůvodnili, museli bychom znovu použít induktivní inference; a abychom zase zdůvodnili je, museli bychom předpokládat induktivní princip vyššího řádu a tak dále. Tudíž pokus založit princip indukce na zkušenosti selhává, neboť musí vést k nekonečnému regresi.*“ POPPER, Karl R. *Logika vědeckého bádání*. Praha: Oikúmené, 1997, xliv, s. 5.

⁴⁸ Salmon vychází z objektivně vědecké explanace řádu světa, nicméně odlišuje pravděpodobnost od kauzality. Srov. SALMON, W. C. *Causality and explanation*. New York: Oxford University Press, 1998, xiv, s. 58 a násl.

⁴⁹ LOSEE, J. *Theories of causality: from antiquity to the present*. New Brunswick, N. J: Transaction Publishers, s. 106.

⁵⁰ Srov. HARRÉ, R. – MADDEN, E. H. Conceptual and natural necessity. In: R. Groff (ed). *Revitalizing causality: realism about causality in philosophy and social science*. New York: Routledge, 2008, s. 60 „*The natural necessity*

o kauzalitě se znovu objevuje princip účinné příčiny a pojmání substance a její změny. Podle některých pak problematika kauzálního realismu spočívá v tom, že spíše odkazuje na kauzální intuitivismus.⁵¹

1.3 Kauzální fikcionalismus, pragmatismus a pluralismus

Naopak v protikladu ke kauzálnímu realismu se teorie kauzálního fikcionalismu, pragmatismu a pluralismu shodnou v jednom – koncepcie kauzality není zatím definitivně a jednoznačně vyřešena, z tohoto důvodu nemůžeme reflektovat na objektivní pravdu, ale musíme zkoumat, co je vhodným nástrojem v jednotlivých oblastech lidského života. Pravá podstata kauzality není zřejmá, podobně jako řada jiných základních problémů ji filosofové dosud nedokázali vyřešit konsensuálně.⁵²

Fikcionalistická teorie má svůj předobraz v monumentálním díle Hanse Vaihingera „*Die Philosophie des Als Ob*.“ Vaihinger popisuje principy fikcionalismu následovně: „*Idea, jejíž teoretická nepravdivost nebo nesprávnost a tudíž i její chybnost je uznána, není z tohoto důvodu prakticky nehodnotná a nepoužitelná; pro takovou myšlenkový konstrukt, i přes jeho teoretickou neplatnost může mít významnou praktickou důležitost.*“⁵³ Podle Vaihingera je kauzalita psychologickou součástí našeho vědomí. Tvrdí, že „*kauzalita je vyhovující fikce, která musí být zachována pro svůj užitek*“.⁵⁴

Pragmatická teorie naopak akceptuje učení Jamese, že filosofie by se vzhledem k nejasnostem ohledně gnoseologických a ontologických otázek měla zaměřit na řešení praktických otázek.⁵⁵ V otázce kauzality pak má pragmatický přístup nesporné výhody při hledání odpovědi na otázky praktického rázu, protože „*pragmatický přístup bude mít obvykle daleko méně problémů při řešení problémů předstihující a souběžné kauzality a dalších seriózních sporných otázek, které vznikají v případě nepragmatického přístu-*

in the world is reflected in a conceptual necessity in discourse about the world. Predicates are bound into ensembles by virtue of the joint origin of the properties they ascribe to things, in the natures of those things. When we think there is a natural necessity between manifested properties and hypothesised dispositions, that is, a real connection via the nature of the thing, then we are entitled to make a conceptual link, incorporating the power or tendency to manifest the property within the concept of the thing or substance.“

⁵¹ Např. v díle Michaela Scrivena, či u Strawsona, který jednoznačně doporučuje, aby pojetí filosofické a vědecké bylo v souladu s každodenním chápáním zdravého rozumu. (Srov. MACHULA, T. *Causa efficiens: příčina účinná a princip kauzality mezi realismem a redukcionismem*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009. Scientia; sv. 3, s. 40).

⁵² Srov. citát: „*V určitém okamžiku si filozofové museli uvědomit prostou, mrzutou, ale nepopíratelnou skutečnost a vyrovnat se s ní: mezi otázkami, které drží evropskou filozofii při životě už více než dva a půl tisíce let, nebyla nikdy žádná z nich vyřešena způsobem, který by všechny uspokojil. Všechny buď zůstávají i nadále kontroverzní, nebo je filozofové zrušili.*“ KOŁAKOWSKI, Leszek. *Metafyzický horor*. Praha: Mladá fronta, 1999, Souvislosti (Mladá fronta), sv. 15, s. 8.

⁵³ „*An idea whose theoretical untruth or incorrectness, and therewith its falsity, is admitted, is not for that mason practically valueless and useless; for such an idea, in spite of its theoretical nullity may have great practical importace.*“ VAIHINGER, H. *The philosophy of 'as if': a system of the theoretical, practical and religious fictions of mankind*. Mansfield Center, CT: Martino Pub., 2009, s. viii.

⁵⁴ VAIHINGER, Hans a C OGDEN. *The philosophy of 'as if': a system of the theoretical, practical and religious fictions of mankind*. Mansfield Center, CT: Martino Pub., 2009, s. xxxvii.

⁵⁵ „*Pragmatická metoda je primárně metodou řešení metafyzických problémů, které jsou jinak neřešitelné. ... Pragmatická metoda v takových případech spočívá ve snaze o interpretaci těchto pojmů prostřednictvím nalezení jejich praktických důsledků.*“ JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 38.

pu.“⁵⁶ Podle této teorie např. nemá vliv rozlišení mezi myšlenkovou konstrukcí kauzality jako součástí našeho nazíráního poznávání světa a mezi reálně existující ontologickou kauzalitou ve světě. Výsledek pro běžné porozumění kauzalitě je totiž shodný – je nutné naše nazírání brát jako základní element pro posuzování kauzálních řetězců, neboť jiné možnosti v tomto případě nejsou.⁵⁷

Kauzální pluralismus pak je teorie, která tvrdí, že „kauzalita není jedním druhem vztahu či spojením mezi věcmi ve světě. Naopak. Podle všeho jednotný termín příčina je pouze maskováním skryté diverzity.“⁵⁸ Využívá tak více přístupů ke kauzalitě, poukazuje ale i na hermeneutickou rozlišnost významů, byť zůstává shodný jejich název.⁵⁹ Někteří autoři pak považují konceptuální diverzitu pojmu kauzalita za základní problém současného filosofického i vědeckého diskursu.⁶⁰ Podle Godfrey-Smithe tak rozdíl mezi nazíráním konceptem kauzality a kauzalitou v ontologickém pojetí spočívá v odlišných pojmech, které se pouze shodují v názvu. Poukazuje na nutnost ujednocení užívání termínů.⁶¹

2. MODERNÍ PŘÍSTUPY V PRÁVNÍ TEORII

2.1 Hans Kelsen – přičitatelnost a kauzalita

Významný přelomem v chápání vztahu příčiny a následku v právním řádu přináší přístup Kelsenovy ryzí nauky právní. Kelsen vychází z tzv. Humovy teze, která v souhrnu tvrdí, že normativní závěr nelze vyvodit z čistě faktuálních premis. Na základě této teze

⁵⁶ „... pragmatic accounts will usually have a much easier time handling problems with pre-emption, overdetermination, and other serious difficulties for non-pragmatic reductive analyses.“ PAUL, L. A. Counterfactual Theories. In: H. Beebe – Ch. Hitchcock – P. CH. Menzies. *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, 2009, Oxford handbooks in philosophy, s. 163.

⁵⁷ Buď je náš náhled na kauzalitu objektivní a odráží skutečnost a tedy je správný, anebo neodráží skutečnost, ale pouze fenomény, nicméně tyto fenomény jsou intersubjektivní (na základě analogie pak lze usuzovat na obdobnost kauzálního nahlížení všech lidských bytostí). I tento intersubjektivní model je v tomto případě použitelný, protože odpovídá principům spravedlnosti a je jediný možný, byť i nesprávný. Poslední možností je to, že náhled na kauzalitu je zcela subjektivní, tj. není možné usuzovat ani na základě analogie, ale i v tomto případě je jediný možný, který lze použít. Nicméně v takovém případě odpovědnost za činy vede k morálnímu relativismu. Více k tomu viz DOLEŽAL, A. Filosofické a právně-filosofické aspekty kauzality jako východiska pro hledání nových řešení v medicínsko-právních sporech? Část druhá. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. Roč. 3, č. 2, 2013, s. 1–12.

⁵⁸ „Causal pluralism mis the view that causation is not a single kind of relation or connection between things in the world. Instead, the apparently simple and univocal term ‚cause‘ is seen as masking an underlying diversity.“ GODFREY-SMITH, P. Causal Pluralism. In: H. Beebe – Ch. Hitchcock – P. CH. Menzies. *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, 2009, Oxford handbooks in philosophy, s. 326.

⁵⁹ „The causal pluralist, on the other hand, does not believe that one can refer to a single relation *R* to define causation, but that causation is a generic term for a (finite) number of relations *R*₁, *R*₂, *R*₃,..., and that again, for some reason which the causal pluralist has to provide, it is better or more convenient to refer to these notions (or certain combinations of these notions) as „causation“ instead of using their specific names *R*₁, *R*₂, *R*₃,...“ FROYMAN, A. – De VREESE, A. Unravelling the methodology of causal pluralism. *Philosophica*. 81, 2008, s. 74.

⁶⁰ „Perhaps ‚cause‘ is a generic term whose application to the world is parasitic on the semantic properties of a range of terms (such as ‚burn‘ and ‚scrape‘) that pick out specific kinds of physical connection.“ GODFREY-SMITH, P. Causal Pluralism. In: H. Beebe – Ch. Hitchcock – P. CH. Menzies. *The Oxford handbook of causation*. Oxford: Oxford University Press, 2009, Oxford handbooks in philosophy, s. 327.

⁶¹ Např. na základě paradigmatických případů tak, jak to doporučoval Gallie. „As Gallie originally conceived them, ECCs are used to appraise human activities and achievements. There are accepted paradigm cases that exert influence on how the term is used, but the complexity and changeability of the domain is such that there will be no obvious and undeniable rules for extending the application of the term to new cases.“ tamtéž, s. 335.

Kant rozlišuje dvojí nazírání lidského intelektu, kauzální a normativní (*sein a soll*, tj. to co jest a to co má být). Podle Kelsena pak lze ve společenských vědách stanovujících společenský zákon mluvit o principu přičitatelnosti – tak lze rozumět spojení mezi podmínkou normy a sankcí jako následkem, na rozdíl od kauzality, která je přítomna v přírodních vědách. Sepětí u kauzality vyjadřuje modální sloveso „muset“, zatímco v rovině právní (či morální) je tím modální slovesem sloveso „měti“. Taktéž v normativním systému mluvíme o platnosti norem, nikoliv o jejich existenci.⁶² Kelsenovo rozdělení přičitatelnosti jako právního vztahu a kauzality jako vztahu faktického nastolilo otázku po rozlišení faktuální (faktické) a normativní kauzality. Právní teorie a praxe tak nyní při chápání kauzality zahrnuje příčiny o sobě (*cause-in-fact* řešené na základě podmínky *conditio sine qua non*) a jiné normativní aspekty (např. ochranný účel normy, teorii bezprostřední a adekvátní příčiny, omezení rozsahem a účelem právních norem). Podle Kelsena tak

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud události typu e pravidelně následují události typu c

$c \rightarrow e$ je vztah přičitatelnosti tehdy a pouze tehdy, pokud skutečnost c je podmínka následku e .

2.2 Hart a Honoré – „common sense“ a INUS systém

Hart a Honoré ve své publikaci z roku 1959 „*Causation in the Law*“ vycházeli z metodologické analýzy běžného jazyka a snažili se prokázat, že pojetí kauzality v právu i v běžném jazyce nezahrnuje jeden koncept kauzálního spojení, ale více koncepcí.⁶³ Pojetí kauzality v právu ovšem podle nich neodráží filosoficko-vědeckou kauzalitu, ale spíše běžné předporozumění kauzality v běžné řeči a běžném smyslu. Takové pojetí je pak relevantní pro aplikační praxi soudů, potažmo pro zákonodárce. Kauzalita je tedy více empirickým než analytickým či logickým vztahem. V návaznosti na Johna Stuarta Milla, podle nějž je příčina souhrnem všech podmínek, pojmají Hart a Honoré kauzalitu také jako souhrn podmínek, nicméně jako právně kauzálně relevantní podmínky považují podmínky, které jsou „*nutným elementem sady podmínek společně dostačujících pro výsledný škodní následek*“.⁶⁴ Hart a Honoré kritizují Millovu teorii zejména z těchto důvodů: 1. problematickou generalizaci kauzality – podle Milla specifikovaný souhrn podmínek vždy následuje událost určitého druhu. Toto zobecnění ovšem nemůže být uplatňováno

⁶² „...kauzalita a přičitatelnost jsou, jak se poznamenává, dva různé druhy funkčního vztahu, v němž jsou vzájemně spojeny dvě skutečnosti, jako podmínka a následek. Rozdíl mezi oběma je v tom, že přičitatelnost (tj. vztah mezi určitým chováním jako podmínkou a sankcí jako následkem) je popsána v morálním nebo právním zákoně, je zřízena volním aktem, jehož smyslem je norma, zatímco kauzalita (tj. vztah mezi příčinou a následkem, který je popsán v přírodním zákoně), je na takovém zásahu nezávislá. Jiný rozdíl mezi kauzalitou a přičitatelností je v tom, že každá konkrétní příčina musí být posuzována jako následek jiné příčiny a každý konkrétní následek (účinek) jako příčina jiného účinku, takže řetěz příčin a následků, odpovídající podstatě kauzality, je v obou směrech nekonečný. Zcela jiná je situace v případech přičitatelnosti. ... Řada přičítání nemá jako řada kauzality neohraňovaný počet členů, nýbrž zásadně jenom dva členy.“ KELSEN, H. *Všeobecná teorie norem*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 39.

⁶³ „... the concept of causation, as we use it in ordinary life, is not a unitary one. There is rather a central concept of physical manipulation or intervention round which cluster a whole group of concepts, which can in a broad sense be termed causal, and which are related in different ways to the central case.“ HART, H. L. A. – HONORÉ, T. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, s. XXXIII.

⁶⁴ HONORÉ, T. Necessary and Sufficient Conditions in Tort Law. In: David G. Owen (ed.) *Philosophical foundations of tort law*. Repr. Oxford: Clarendon Press, 1997, s. 366.

při individuálním usuzování, protože je „nedosažitelné v praktickém usuzování“. 2. Mill nebere v potaz příčinu v lidském jednání, tj. když jeden člověk druhého ovlivní tím, že mu něco řekne nebo ho k něčemu navede a tím způsobí jeho jednání, což v právním jazyce bude příčinou deliktu. Kauzalita by tak měla vždy zahrnovat dva modely tvrzení v právním diskursu, jednak model zahrnující to, že jedna právní skutečnost (tj. buď lidské jednání nebo událost) způsobuje jinou skutečnost (následek), nebo model tzv. interpersonálního vztahu mezi lidmi, tj. příklad, kdy jeden člověk donutí jiného, aby něco udělal (návod, pomoc, příkaz apod.).⁶⁵ Co se týče první roviny kauz, pak podle Harta a Honorého jsou příčinou (na rozdíl od pouhých podmínek vzniku následku) volní lidské jednání, které bylo zamýšleno k způsobení následků a abnormální skutečnost v konkrétním kontextu, která (ať jeden typ nebo druhý) způsobí změnu stavu v prostředí a v tradičním průběhu.⁶⁶ Druhá rovina pak nabízí interpersonální ovlivnění jiným – v tomto případě by se pak mělo podle autorů spíše užívat pojmu důvod („*reason*“) než příčina („*cause*“).⁶⁷

Hart a Honoré, podobně jako Mackie, v konečném důsledku využívají INUS systému kauzality, tj.

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud událost c je alespoň INUS podmínkou události e
byť v jejich pojetí jsou jisté rozdíly.⁶⁸

V části, která se zabývá právní problematikou, se Hart a Honoré vypořádávají s autory, zastávajícími tzv. teorii kauzálního minimalismu,⁶⁹ tj. s teorií, která tvrdí, že relevantním prvkem pro posouzení kauzálního vztahu v právním řádu je pouze institut *conditio sine qua non*. Na druhou stranu, v protikladu k jiným kritikům,⁷⁰ přikládají velkou váhu rozlišení mezi tzv. kauzálními a nekauzálními instituty, přičemž do první kategorie řadí nutnost a pozdější intervenci, tj. jinou událost nebo jednání, které poruší kauzální řadu, a do druhé kategorie pak nekauzální instituty pravděpodobnosti, omezení rozsahem působnosti právních předpisů a teorií *equity*.⁷¹ Na příkladech analýzy jednotlivých judikátů (zejména anglických a amerických) se pak snaží poukázat na to, že jistý typ kauzálního uvažování soudy ve své praxi běžně využívají.⁷²

⁶⁵ Hart a Honoré uvádějí tento příklad: „*it may be that X simply shot Y or it may be that he made a soldier under his command shoot him.*“ HART, H. L. A. – HONORÉ, T. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, s. 23. V kontinentálním prostředí se taktéž používá termínu psychická kauzalita, kdy škodní jednání je jen reakcí na jednání první.

⁶⁶ Tamtéž, s. 33 a násl.

⁶⁷ Tamtéž, s. 51 a násl.

⁶⁸ K diferenciaci u jednotlivých problematických kauzálních případů a kritických připomínek k těmto teoriím srov. zejména MACKIE, J. *The cement of the universe: a study of causation*. Oxford: Clarendon Press, 1980, Clarendon library of logic and philosophy. Kapitola 5, s. 117–142 a HART, H. L. A. – HONORÉ, T. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, s. xxxvii–xlii.

⁶⁹ Např. BECHT, A. C. – MILLER, F. W. *The Test of Factual Causation in Negligence and Strict Liability*, St Louis, Miss.: Washington University Studies, 1961, s. 224.

⁷⁰ Např. GREEN, L. The Causal Relation Issue in Negligence Law. *Michigan Law Review*. Vol. 60, no. 5, 1962, s. 543–576.

⁷¹ Podle nich je totiž odlišné tvrdit, že nahrazení kauzálních institutů jinými instituty, které budou brát více ohled na právní politiku, je vhodné a správné, nebo tvrdit, že se kauzální instituty tak jako tak v reálném rozhodování soudů v současné době nevyskytují a jsou nahrazovány nekauzálními instituty „*It is one thing to urge the replacement of causal notions by considerations of legal 'policy', and another to urge that there is nothing to replace: the first may be desirable, but second may be false.*“ HART, H. L. A. – HONORÉ, T. *Causation in the law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1985, s. 5.

⁷² Jednak v případě *csqn* podmínek, jednak pak i v uvažování o přerušení kauzálního řetězce.

2.3 Wright – NESS systém

Podobně jako Hart a Honoré i Wright vychází z koncepce, která se soustředí na problematiku příčiny jako celku podmínek. Zároveň jednoznačně tvrdí, že kauzalita je koncept faktuelní, nikoliv politický či normativní. Aby nastavil svou teorii, kritizuje své předchůdce, že nemístně míchají kauzální a nekauzální faktory. Jako příklad kauzálního skeptika (legálního realisty) rozebírá dílo Wexe Maloneho a jeho tezi, že odlišní lidé mohou v odlišném kontextu identifikovat příčinu nějakého následku odlišně.⁷³ Kauzalita tak podle Maloneho závisí na důvodech, pro které je zkoumána.⁷⁴ Na základě tohoto příkladu vznáší proti Maloneho argumentaci Wright námitky – podle něj Malone dostatečně nerozlišuje nekauzální zkoumání a kauzální zkoumání. Zatímco nejprve musí soud provést politický (normativní) soud, následně provede kauzální šetření.⁷⁵ Wright proto rozlišuje tři kroky při řešení právní odpovědnosti – za prvé zkoumání ostatních odpovědnostních podmínek, za druhé zkoumání faktuelní kauzality⁷⁶ a za třetí zkoumání problematiky bezprostřední a adekvátní příčiny.

Ze stejného důvodu, tj. nedostatečného rozlišení kauzálních a nekauzálních institutů při zkoumání právní odpovědnosti, kritizuje Wright i Harta s Honorém. Jejich koncepce podle Wrightových slov spočívá v tom, že příčina je faktorem, který činí změnu tím, že mění očekávaný průběh událostí. Wright kritizuje Honorého a Harta, že jejich koncepce, která stanoví, že rozdíl mezi příčinou a pouhou podmínkou spočívá buď ve volném jednání člověka, nebo v abnormální události, není čistě kauzální – naopak zahrnuje v sobě široké nekauzální prvky. Rozlišení příčiny a pouhé podmínky pak obdobně jako u Maloneho spočívá v intuitivním posuzování hodnotícího subjektu.⁷⁷

Wright na základě těchto kritik vytváří pozitivní systém, který by měl tyto chyby odstranit. Na základě Hartových a Honorého myšlenek vytváří Wright NESS (Necessary Element

⁷³ V návaznosti na toto Maloneho pojetí pak ekonomičtí analytici práva hájili svou hospodářskou koncepci práva jako nástroje zvyšování sociálního bohatství. Z toho důvodu podle nich, ale i podle Maloneho nemá kauzální usuzování v deliktním právu žádnou relevanci. Malone poukazuje na tento příklad: Postarší zaměstnanec s trvalou srdeční vadou zemře v důsledku selhání srdce při výkonu triviální činnosti pro svého zaměstnavatele. Podle Maloneho pak medicínský odborník nejspíše usoudí, že triviální úkon pro zaměstnavatele nebyl příčinou smrti, protože ji bude považovat za součást banální recidivy choroby, se kterou si medicínská věda neumí poradit. Oproti tomu soudce může ponechat porotu, aby rozhodla, zda předmětný triviální úkon byl pracovní.

⁷⁴ Ještě názornější případ odlišného posuzování kauzality je následující: nezletilý mladík řídí auto po cestě, na které se válí rozsypaný štěr, přičemž jeden z kamenů trefí pěšího. Kdo zapříčinil právně relevantní kauzalitu? Sousedé mohou říci, že to byli rodiče mladíka, kteří ho nechali řídit, byť byl nezletilý. Silniční konstruktér může příčinu spatřovat ve špatné úpravě silnice. Učitel fyziky pak moment síly dopadu pneumatiky na kámen a odraz. Podle Maloneho je tedy kauzální determinace ovlivněna naším nahlížením.

⁷⁵ K příkladu: Nejprve soud posoudí, zda takové jednání vůbec spadá do pracovněprávního sporu o náhradu škody (úvaha, zda triviální úkon byl pracovněprávním jednáním), což je nekauzální soud, následně pak bude medicínský expert soudcem přímo vyzván k tomu, aby rozhodl, zda je zde příčinná souvislost mezi tímto úkonem a srdeční příhodou. To je soud kauzální.

⁷⁶ Wright na základě toho tvrdí: „*First, those potential causes that may give rise to tort liability are identified. We are not interested in all the possible causes, but only those that were tortious. This is the tortious-conduct inquiry. Policy considerations determine whether certain conduct will be treated as tortious. The second step, after the identification of tortious conduct which may have contributed to the injury, is the application of the actual-causation requirement, which requires that the tortious conduct actually have contributed to the injury. This is the causal inquiry. At this stage it is irrelevant that there may also be other contributing factors (causes).*...“
WRIGHT, R. W. Causation in Tort Law. *California Law Review*. Vol. 73, is. 6, 1985, s. 1744.

⁷⁷ Tamtéž, s. 1745 a násl.

of a Sufficient Set) test. „Podle teorie NESS platí, že konkrétní podmínka byla příčinou specifických následků tehdy a pouze tehdy, když byla nutným elementem z řady antecedentů aktuálních podmínek, která byla dostačující pro výskyt následku“.⁷⁸ Wright poukazuje na tradiční nedostatky „but for test“, který nedokáže vyřešit problematické aspekty tzv. předstihující kauzality („preemptive causation“).⁷⁹ Jeho esence spočívá v tom, že

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud událost c je NESS podmínkou události e .

2.4 Epstein – kauzální paradigmatata a absolutní objektivní odpovědnost

Zcela odlišně od tradičních systémů deliktního práva se pokusil nastavit systém odpovědnosti Richard Epstein.⁸⁰ Jeho systém je založen na odpovědnosti, která je položena na základech individuální autonomie a odpovědnosti, která je posuzována na míře způsobení újmy jiným. Epstein je tak zastáncem objektivní odpovědnosti a do svých úvah vůbec nezahrnuje institut zavinění a dokonce ani institut možnosti liberace v případě nepředvídatelné okolnosti (*vis maior*) způsobující škodu. Epstein zakládá svou teorii na tzv. kauzálních paradigmatatech, tj. obecných případech, ze kterých na základě analogického usuzování dovozuje příčinnou souvislost ke způsobené újmě. Kritizuje „but for test“, protože zahrnuje příliš mnoho případů a následně tyto případy musí být přezkoumány na základě nekauzálního institutu bezprostřední příčiny. Proto využívá již zmíněných paradigmatických případů, z nichž na prvních místech uvádí případy „A udeří B“, čímž míní, že A aplikuje sílu a touto způsobí újmu B nebo zásah do jeho vlastnického práva, dále „A vystraší B“ (opět šířeji interpretované), „A způsobí, že B udeří C“, „A vytvoří nebezpečné podmínky, které způsobí újmu B“, a další. Podle Epsteina tak

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud vztah události c s následkem e analogicky odpovídá některému z paradigmatických případů kauzality

Tato teorie je ovšem kritizována ze dvou stran – za prvé paradigmatické případy kauzality jsou definovány kruhem (tj. opět v sobě implicitně obsahují příčinnost)⁸¹ a za druhé je jejich výčet omezený.⁸² Pokud se této omezenosti chceme bránit vzrůstajícím počtem kauzálně-paradigmatických případů, pak dojde k tomu, že tato teorie přestává mít vhodnou míru obecnosti a každý případ nakonec bude posuzován *ad hoc* individuálně.

2.5 Moore – metaetika a objektivní kauzalita

Moderní analýza kauzality v podání teoretika trestního práva Michaela Moora je pro jednoduché krátké shrnutí poměrně složitá, nicméně vychází z metaetické sémantické analýzy sloves, kterou konfrontuje s morální teorií odpovědnosti.⁸³ Ta je podle něj

⁷⁸ „As elaborated here, the NESS test states that a particular condition was a cause of a specific consequences if and only if it was necessary element of a set of antecedent actual conditions that was sufficient for the occurrence of the consequence.“ Tamtéž, s. 1774.

⁷⁹ Více k Wrightovu NESS systému v článku DOLEŽAL, A. Filosofické a právně-filosofické aspekty kauzality jako východiska pro hledání nových řešení v medicínsko-právních sporech? *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. Roč. 2, č. 3, 2012, s. 1–16.

⁸⁰ EPSTEIN, R. A. Intentional Harms. *The Journal of Legal Studies*. Vol. 4, No. 2, Jun., 1975, s. 391–442.

⁸¹ WRIGHT, R. W. Causation in Tort Law. *California Law Review*. Vol. 73, Is. 6, 12-31-1985, s. 1752.

⁸² BORGIO, J. Causal paradigms in Tort Law. *Journal of Legal Studies*. 1979, Vol. 8, 419, s. 440 a násl.

⁸³ Moore zastává deontologickou pozici etiky, s tím, že v metaetice se přiklání k naturalisticko-realistickému přístupu.

postavena na základech korektivní spravedlnosti v občanském právu a na základech retributivní spravedlnosti v právu trestním.⁸⁴ Proč bychom v právu měli využívat příčinné souvislosti? Podle Moora kvůli tomu, že kauzalita má vliv na naše vnímání morální odpovědnosti,⁸⁵ dokonce podle Moora „absence kauzality eliminuje odpovědnost“.⁸⁶ Moore považuje za nutné využít metafyzické základy při hledání odpovědi na to, co skutečně kauzalita je, a využít je při etickém rozhodování. Moore kritizuje generalizační teorie, přičemž odlišuje tři základní: za prvé ty, které nazývá teorie analytické redukce, jež vycházejí z toho, že singulární vztahy a obecné vztahy jsou synonymické, za druhé ty, které nazývá teorie metafyzické redukce, jež vycházejí z toho, že singulární a obecné vztahy jsou identické, a za třetí teorie nomologické redukce, které poukazují na to, že je zde jistý druh ekvivalence, ačkoliv nelze využít kritéria identity ani kritéria synonymity.⁸⁷ Moore odmítá všechny tyto teorie a považuje kauzalitu za singulární vztah⁸⁸ mezi věcným stavem C a věcným stavem E, tj. podle Moora

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, když na základě jedinečné změny věcného stavu c se objevil následný jedinečný věcný stav e v časoprostorovém okolí změny.

3. PRÁVNÍ ODPOVĚDNOST – JEJÍ FUNKCE A FUNKCE KAUZALITY

Po výše uvedeném shrnutí kauzálních teorií v právu i v jejich vědeckém pojetí, či pojetí tzv. běžného jazyka je nutné položit si otázku, zda v důsledku současné nejistoty ohledně definitivně správného pojetí kauzality ve filosofickém diskursu je vhodné institut příčinné souvislosti využívat jako klíčové vodítko při uplatňování právní odpovědnosti. Někteří teoretici, zejména kauzální minimalisté, kteří mají své zastánce mezi teoretiky ekonomické analýzy deliktního práva,⁸⁹ navrhují proto odlišná kritéria pro řešení náhrad za způsobitelné újmy na základě tzv. teorie přiměřeného riziku.⁹⁰ Chceme-li ovšem odpovědět na otázku, zda by institut příčinné souvislosti měl být i nadále využíván, je nutné si alespoň ve stručnosti odpovědět na tyto položené otázky: 1. Jaká je funkce deliktního práva? 2. Jaká je funkce kauzality v právu? 3. V kterých případech selhávají současné vytvořené kauzální testy a modely? Poslední otázka bude řešena v další kapitole, první dvě v kapitole této.

⁸⁴ STAPLETON, J. Choosing what we mean by „Causation“ in the Law, *Missouri Law Review*. 73, 2008, s. 465.

⁸⁵ „If causation matters to serious moral blameworthiness, then the legal regimes we have are (at least roughly) the regimes we should have. If causation is irrelevant to the existence or the degree of an actor's moral blameworthiness, however, as the dissenting views in criminal law and tort law theory hold, than the alternative legal regimes just sketched should be preferred. The moral relevance of causation is thus central ...“ MOORE, M. S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009, s. 22.

⁸⁶ Tamtéž, s. 77.

⁸⁷ Tamtéž, s. 472 a násl.

⁸⁸ Částečně singulární. Moore odmítá striktně singulární vztah kauzality v pojetí Elizabeth Anscombe, která odmítá jakékoli kauzální zákonitosti.

⁸⁹ Počátek této školy lze datovat do 60. let 20. století a je spojen se jmény Ronalda Coase a Guida Calabresioho.

⁹⁰ Ideje této teorie spočívá v tom, že jednání, které ve své podstatě riskuje způsobení určité újmy, je již samo základem pro vznik odpovědnosti, není nutná příčinná souvislost mezi protiprávním jednáním a újmou. V rukách jednajícího je pak plná kompetence za jednání obnášející možnost vzniku škody. Zda se tato možnost realizuje, je irrelevantní vzhledem k tomu, že to není jeho zásluhou, zda v konečném důsledku škoda vznikla, ale závisí to na okolnostech mimo dispozice jednajícího subjektu. Srov. zejména FLETCHER, G. P. Fairness and Utility in Tort Theory. *Harvard Law Review*, Vol. 85, No. 3, Jan., 1972, s. 537–573.

3.1 Funkce deliktního práva

Při hledání funkce deliktního práva je nutné přihlížet zejména k tomu, že pozitivní právo je „*lidským konstruktem vytvořeným za účelem dosažení určitých cílů.*“⁹¹ Cílem práva je zejména snížení společenské entropie, tj. snížení chaosu a vytvoření řádu, který by nejlépe zajišťoval prosazení individuálních zájmů jednotlivce tak, aniž by byly poškozovány zájmy společnosti a aniž by byl narušován dominantní morální diskurs v dané společnosti. K zachování morálních principů se normativní texty nutně musí vypořádat s principy spravedlnosti, které jsou intuitivně poznávány subjektem práv, tj. člověkem. Co se týče funkce deliktního práva, názory jednotlivých teoretiků se různí v tom, zda je dominantním prvkem při normotvorbě této části civilního práva spíše funkce kompenzační⁹² a funkce reparační,⁹³ či zda má nejvíce odrazet preventivní funkci. V současné době nejčastěji akceptovaný pohled reflektuje na tzv. korektivní spravedlnost, tj. spravedlnost vyrovnávací. Tato teorie zahrnuje ideu, že odpovědnost napravuje nespravedlnost, která vznikla na základě jednání jedné osoby vůči osobě druhé. V morální rovině podchytil uvedený nástroj již Aristoteles v Etice Nikomachově.⁹⁴ V současném civilním právu se tato teorie projevuje zejména v deliktním právu, podle něhož soudce jako „ztělesněná“ spravedlnost má jediným rozhodnutím vyrovnat nespravedlivé újmy i obohacení a má být obnoven stav před nespravedlivým jednáním.⁹⁵ Pro korektivní spravedlnost je tedy nutný princip korelativnosti subjektů v odpovědnostním vztahu, nespravedlnost musí být obnovena na obou stranách (tj. i na straně poškozeného i na straně škůdce). Právo na jedné straně inherentně zahrnuje povinnost druhého toto právo neporušit. Korektivní spravedlnost tedy akceptuje primární povinnost neškodit, která má být dodržována, a sekundární povinnost, která v případě porušení primární povinnosti vznikne. Oproti tomuto systému systém vypracovaný na základě ekonomické analýzy práva (*Law and Economics* systém) odmítá stavět svou teorii na intuitivních etických soudech zahrnujících spravedlnost a snaží se vypracovat ekonomickou analýzu na základě alokace zdrojů,⁹⁶ která je podstatná pro maximalizaci benefitů ve společnosti

⁹¹ CALABRESI, Guido. *Concerning Cause and the Law of Torts*, citováno podle POSTEMA, Gerald a kol. *Philosophy and the Law of Torts*, Cambridge University Press, 2001, s. 139.

⁹² Teorie kompenzační spravedlnosti vychází z toho, že vzniklé ztráty, které jsou nezasloužené či závadné z morálního hlediska, mají být kompenzovány – v podstatě se tak jedná o distributivní spravedlnost. Na jisté problémy poukazuje Postema: „*Takto uvedené pravidlo však bohužel nedostatečně osvětluje praktickou aplikaci deliktního práva, protože zachycuje pouze ideální distribuování výhod /benefits/ a zátěží /burdens/ a nelze tak jednoduše aplikovat na jiné právní události než jsou lidská jednání; lidské jednání je tak esenciálním komponentem pro kompenzační schéma. Kompenzační spravedlnost tak lze v podstatě chápat jednoduše jako distributivní spravedlnost aplikovanou za speciálních sociálních podmínek.*“ POSTEMA, Gerald J. Introduction: Search for an Explanatory Theory of Torts. In: Gerald J. Postema (ed.) *Philosophy and the Law of Torts*. Cambridge Studies in Philosophy and Law, 2001, s. 8.

⁹³ Podobně i spravedlnost restorativní má za cíl odčinit vzniklou újmu, nicméně nikoliv pouze její kompenzací, která je nedostačující, ale i v souladu se zohledněním dalších zájmů poškozeného. Nicméně i ta se podřizuje zájmům distributivní spravedlnosti.

⁹⁴ Aristoteles odlišuje právě distributivní spravedlnost od spravedlnosti korektivní, přičemž distributivní spravedlnost operuje s přerozdělováním toho, co je dělitelné, zatímco účelem korektivní spravedlnosti je vyrovnávací mechanismus v případě transakcí (ať už volních či nikoliv) mezi stranami, spočívající v odstranění nespravedlivého obohacení na jedné straně a korespondující nespravedlivé újmy na straně druhé. Srov. ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. 3., nezměn. vyd. Praha: Rezek, 2009.

⁹⁵ WEINRIB, E. J. Corrective Justice in a Nutshell. *The University of Toronto Law Journal*. Vol. 52, No. 4 Autumn, 2002, s. 349–356.

a minimalizaci celkových nákladů z protiprávních jednání. Účelem deliktního práva podle *Law and Economics* je tak minimalizace nákladů ze škodných událostí, a proto klade důraz na preventivní funkci práva. Pro systém korektivní spravedlnosti je tradičně vhodné vycházet z kauzálního modelu právní odpovědnosti, zatímco systém ekonomické analýzy práva se snaží spíše využívat teorií přiměřeného riziku.⁹⁷

Není účelem tohoto článku komplexně srovnávat základy obou teorií, obě mají své výhody i nevýhody. Zatímco se zdá, že teorie korektivní spravedlnosti je bližší našemu intuitivnímu posuzování morální správnosti, ekonomická analýza může poskytnout vhodnější model pro utilitaristicky pojímanou koncepci právního systému.⁹⁸ V evropském systému dominuje model odpovědnosti založený na prokázání kauzálního nexu, který více odpovídá morální intuici běžného člověka.⁹⁹ To se odráží i v lingvistické analýze našeho jazyka, který implicitně předpokládá příčinné souvislosti ke vzniku odpovědnosti.¹⁰⁰ V případě teorie přiměřeného riziku je nutné uvažovat o tom, zda by tento, byť možná vědecky korektnější, ale protiintuitivní systém nebyl z hlediska jeho prospěšnosti pro společnost méně vhodný. Zároveň by bylo nutné posadit deliktní právo na zcela odlišné základy. Již samotné jednání riskující možný vznik újmy někomu by se v takovém případě stalo základem pro odpovědnost, samotná kauzalita by na právní odpovědnost neměla vliv. Každý z jednajících, který by navyšoval riziko, by i v případě, že újma nevznikne, přispíval do obecných fondů, ze kterých by se hradily eventuální vzniklé újmy.¹⁰¹ Jak

⁹⁶ CALABRESI, G. Some Thoughts on Risk Distribution and the Law of Torts. *The Yale Law Journal*. Vol. 70, No. 4, Mar., 1961, s. 499–553.

⁹⁷ „Jak již bylo zmíněno, korektivní spravedlnost je jedním ze dvou dominantních teoretických přístupů k teorii současného deliktního práva. Druhým přístup je tzv. přístup zákona a ekonomiky (*Law and Economics*). Každý z nich má řadu argumentů, které mají ospravedlnit svou nadřazenost nad druhou stranou. Ve prospěch korektivní spravedlnosti mluví zejména argument, že tato teorie poskytuje patrně přesvědčivější vysvětlení pro požadavek kauzality, než dokáže teorie *Law and Economics*. ... Pro teoretiky korektivní spravedlnosti, se nabízí přesvědčivější obrana pro kauzality, neboť ta „je přetrvávajícím požadavkem deliktní odpovědnosti skrze století.“ Nutí nás spatřovat kauzality jako integrální součást jednoduché normativní koncepce, která zahrnuje žalobcovu újmu a žalovaného zavinění...“ SCHROEDER, Ch. H. Corrective Justice and Liability for increasing risks. *UCLA Law Review*. Vol. 37:439, 1989.

⁹⁸ Zdá se ovšem, že tato teorie nemůže plně osvětlit původ deliktního práva, resp. tort law. Vezmeme-li v úvahu historickou genezi a úpravy vzájemných vztahů v archaických společnostech, pak je zřejmé, že tyto se snaží odrážet intuitivní lidské hledání spravedlivého, nikoliv ekonomicky nejhodnějšího modelu. To ovšem neznamená, že je teorie korektivní spravedlnosti i vhodnější *de lege ferenda*, nicméně je nutné přihlédnout ke kulturnímu rámci, ve kterém se současné právní prostředí pohybuje.

⁹⁹ Současně je zde nutné zmínit, že *Law and Economics* rovněž přichází s vlastní koncepcí kauzálního nexu, byť někteří významní zastánci *Law and Economics* její roli odmítají (např. Coase, Posner, Landes). Kauzální teorie *Law and Economics* řeší řadu problémů, které v praxi vyvstávají. Účelem tohoto kauzálního nazírání v normativní kauzalitě jako součásti odpovědnostního schématu je dosažení odstrašujícího účinku. Někteří teoretici *Law and Economics* pak rozlišují mezi prospektivní a retrospektivní kauzalitou – přičemž retrospektivní kauzalita vychází z kontrafaktuálního modelu (pokud by nedošlo k jednání/události, nedošlo by k následku) a směřuje do minulosti (backward-looking causation), zatímco prospektivní kauzalita směřuje k poznání *ex ante*, tj. zda jednání / událost / zvýší pravděpodobnost následku. Toto rozlišení navazuje na Calabresioho teorii a rozvedli ji například Rizzo a Miceli. Podrobná analýza kauzálního nazírání u školy *Law and Economics* srov. BEN-SHAHAR, O. Causation and foreseeability, citováno dne 3. 11. 2013 z <http://encyclo.findlaw.com/3300book.pdf>, In: BOUCKAERT, B. – DE GEEST, G. – ELGAR E. (ed). *Encyclopedia of Law and Economics*, 2000. Pro výše uvedenou kontrafaktuální a probabilistickou teorii modelace srov. viz výše v tomto článku.

¹⁰⁰ Srov. MOORE, M. S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009, s. 4–19.

¹⁰¹ Např. MOORE, M. S. *Causation and responsibility: an essay in law, morals, and metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2009, s. 22.

ovšem poukazuje Bydlinski, pokud by oběti byla přislíbena kompenzace bez jakýchkoliv jiných požadavků, pak by masivně narostl počet nárokovaných škodních událostí.¹⁰²

Teorie ekonomické analýzy práva má výhodu v tom, že nemusí nutně hledět na problematiku determinismu a svobodné vůle, zatímco kauzálně orientované modely nutně kladou rozpornost do systému filosofie, která by uznávala deterministický a inkompatibilistický náhled na pojetí lidské svobody.¹⁰³

3.2 Funkce kauzality

Základní funkce kauzality lze rozřadit do tří složek:

- a) funkci předpokládaného následku (*forward-looking theory*) – tato funkce má osvětlit to, co se stane, známe-li dopředu určité podmínky. Na základě našich domněnek pak můžeme vyslovit předpoklady pro to, co bude následovat, tj. vyvozuje se budoucnost na základě těchto předpokladů.
- b) funkce vysvětlující následek (*backward-looking theory*) – co se stalo lze vysvětlit na základě znalostí podmínek, které byly příčinou následné události. Stejně jako v předešlém případě je nutné znát celý komplex podmínek, na základě něj lze pak usoudit na existenci příčinné souvislosti.
- c) přiřítající odpovědnost (*attributive theory*) – na základě této funkce se rozhoduje o tom, jaké jednání a v jaké míře způsobilo následek ve vnějším světě.

Pro systém právní odpovědnosti jsou důležité zejména funkce vysvětlující následek a funkce přiřisující následek, nicméně i odraz funkce predikce lze nalézt v institutu předvídatelnosti škody. Zdá se, že pokud by v přírodních vědách existoval jednoznačný konsensus u problematiky příčiny a následku, pak by bylo lze užít tento i pro právní vědu.

4. KAUZALITA V PRAKTICKÉ ROVINĚ – S JAKÝMI PROBLÉMY SE MŮŽEME SETKAT A JAK JE ŘEŠIT

Bohužel však takový konsens nebyl dosažen. Existují monistické teorie, které poukazují na to, že existuje pouze jeden typ kauzálního vztahu: kauzální pluralisté, kteří tvrdí, že pod pojem kauzálního vztahu lze zahrnout více rozličných vztahů, nicméně všechny naplňují obdobný abstraktní model, proto je vhodné je zkoumat pod jednotícím kritériem kauzality, a kauzální eliminativisté (jako např. Russell), kteří tvrdí, že veškeré užití slova „kauzalita“ by při vědeckém přístupu mohlo být nahrazeno jiným, vhodnějším konstruktem. V právu jako praktickém nástroji pro realizaci vztahů ve společnosti se objevuje větší množství termínů sjednocených pod pojem kauzalita. Na základě pragmatického testu užitečnosti je pak vhodné u jednotlivých kauzálních teorií využít jejich akceschopnost pro právní řád, protože svá omezení mají všechny tyto teorie.¹⁰⁴

¹⁰² BYDLINSKI, F. Causation As A Legal Phenomenon. In: L. Tichý, (ed). *Causation in Law: Praha 2007*. Beroun: IFEC, 2007, s. 12 a násl.

¹⁰³ Nicméně se domníváme, a to i vzhledem k užití práva jako nástroje pro optimalizaci společenských vztahů, že v právu je vhodné využívat i takových nástrojů (nevyvratitelných domněnek), které odrážejí nejpříjemnější lidské nazírání, byť nutně nemusí korespondovat se skutečností. Tak tomu je např. u otázek svobodné lidské vůle, či právě problematiky příčiny a následku.

4.1 But for test (conditio sine qua non – dále rovněž „csqn“)

V právu se jako primární element využívá kontrafaktuální teorie spjatá s tzv. „but for“ testem, neboli podmínkou *conditio sine qua non*, považovanou za faktuální podmínku kauzality. Tato podmínka je vyjádřena i v principech PETL v článku Článek 3:101 následujícím způsobem: „*Jednání nebo opomenutí (dále jen jednání) je příčinou škody poškozeného, jestliže by při neexistenci takového jednání škoda nevznikla.*“ Úskalí spojených s čistým využitím této formulace je celá řada:

První spočívá v problematice nekonečné řady příčin ve smyslu obecné kauzality, které musí být určitým způsobem omezeny. Příčina v tomto případě musí být právně relevantní, čímž ovšem z čistě faktického úsudku přecházíme do roviny normativního usuzování o subsumpci daného jednání pod kritérium stanovené v normativním řádu. Zde lze za omezení považovat zejména taková normativní kritéria jako je ochranný účel normy, adekvátnost a bezprostřednost příčiny, přerušení kauzálního řetězce (psychologická kauzalita), či předvídatelnost újmy. Problém také spočívá v tom, že ve vědeckém smyslu nelze mluvit o jediné příčině, protože ta bez dalších podmínek by následek nezpůsobila.

Druhé spočívá v případech tzv. kauzální nejistoty, kdy nelze provést jasné a přesvědčivé důkazy o stoprocentní příčinné souvislosti. Tento problém je spojen např. s problematikou multikauzálních škod a jejich prokazováním, v případě kdy existuje kauzální nejistota o tom, zda škůdce skutečně způsobil újmu. Typicky se jedná např. o medicínsko-právní spory, kdy známe vstupní jednání, známe i výsledný následek, ale vlastní průběh je zcela nejasný (mluví se o tzv. elementu černé skříňky). Z tohoto důvodu se množí názory, že právě v medicínskoprávních sporech by bylo vhodnější využít jiných modelů,¹⁰⁵ např. právě zmiňované teorie předpokládaného rizika, případně obecného pojištění a uhrazení na základě objektivní odpovědnosti nebo případně řešení situace na základě pravděpodobnostní teorie¹⁰⁶ a využití modelu kauzálně proporcionální odpovědnosti,¹⁰⁷ případně modelu dělené odpovědnosti.¹⁰⁸ Možným východiskem je také procesní prostředek obrácení důkazního břemene, který ve své podstatě může čistě faktickou kauzality proměnit do nekauzálního institutu.¹⁰⁹

Třetí problém je pak spojen s problematikou předstihující kauzality a souběžné kauzality. V prvním případě mluvíme o takovém jednání, které by vedlo k určitému následku, nicméně bylo předstíženo jiným jednáním, které způsobilo totožný následek dříve. Výsledek by ovšem nastal i na základě pouhého prvního jednání.¹¹⁰ V druhém případě

¹⁰⁴ Srov. k tomu LOSEE, J. *Theories of causality: from antiquity to the present*. New Brunswick, N. J: Transaction Publishers, s. 175. Veškeré teorie jsou buď příliš inkluzivní nebo naopak příliš exkluzivní či obojí.

¹⁰⁵ Blíže k tomu např. DOLEŽAL, T. Kompenzační schémata v případě odpovědnosti zdravotnických pracovníků za škodu na zdraví. *Právník*. Roč. 150, č. 10, 2011, s. 987–1003.

¹⁰⁶ Srov. BYDLINSKY, F. Causation as a Legal Phenomenon. In: L. Tichý (ed). *Causation in Law: Praha 2007*. Beroun: IFEC, 2007, s. 11.

¹⁰⁷ K tomu srov. např. GILEAD, I. Kauzální proporcionální odpovědnost – základní kategorie a právně-politické úvahy. In: L. Tichý – J. Hrádek. *Prokazování příčinné souvislosti multikauzálních škod*. Praha: Centrum právní komparatistiky, Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2010, s. 11 a násl., nebo OLIPHANT, K. Anglické právo a proporcionální odpovědnost. Tamtéž, s. 30 a násl.

¹⁰⁸ Srov. KOCH, B. A. Kauzalita a dělená odpovědnost z hlediska rakouského práva. Tamtéž, s. 46 a násl.

¹⁰⁹ HART, H. L. A. – HONORÉ, T. In: S. Turner (ed). *Causality*, 1st ed. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2010, p. cm. Vol. II, s. liv.

¹¹⁰ Typický příklad uvádí např. Wright následovně: „*Například D zastřelí P přesně v okamžik, kdy se P chystá*

mluvíme o takové situaci, kdy nelze učinit objektivní závěr, která událost způsobila následek, nicméně alespoň jedna z těchto událostí musela následek způsobit.¹¹¹

Čtvrtý problém vzniká v souvislosti s újmou vzniklou na základě nekonání (u tzv. omisivních deliktů). Např. Moore nepovažuje nekonání za událost (jednání), tj. ani za událost (jednání) způsobující případný následek. Problém v případě kontrafaktuálního posuzování příčinné souvislosti ve spojitosti s nekonáním je zřejmý z toho důvodu, že nekonání spočívá v absenci konkrétního jednoho určitého jednání, byť mohla nastoupit nekonečná řada jiných jednání. I tady vstupuje do úvah jednoznačně normativní rozvažování, když příčinná souvislost musí být vyjádřena tak, že pokud by A neporušil svou povinnost vyplývající z právního řádu, pak by nenastal škodní následek.

4.2 Nekauzální instituty

Z důvodu výše uvedených se v právní praxi často využívá nekauzálních institutů, které mají zajistit funkčnost testu *conditio sine qua non*. Tyto instituty zahrnují jiné než kauzální podmínky přičitatelnosti, mají tedy normativní charakter a jejich uplatnění je dáno na základě politického rozhodnutí normotvůrce nebo soudce. V evropském právu se za nekauzální prvek omezující kauzalitu považuje zejména ochranný účel právní normy, dále pak adekvátní či bezprostřední příčina a předvídatelnost způsobení újmy.

a) Ochranný účel právní normy

Ochranný účel normy vyplývá z rozsahu této normy, z její interpretace na základě tradičních metod a to v souvislosti s jejím účelem, který spočívá v předcházení vzniku újmy.¹¹² Jedině v kontextu s tímto účelem lze dovozovat právní odpovědnost. O tomto normativním rámci mluví principy PETL v článku 3:201 Rozsah odpovědnosti.

b) Adekvátní a bezprostřední příčina

Teorie adekvátní příčiny vznikla v německé právní škole již na konci 19. století. V právní teorii využil pravděpodobností metody Von Kries. Ten rozlišoval tzv. objektivní pravděpodobnost (*Möglichkeit*) a subjektivní pravděpodobnost (*Wahrscheinlichkeit*). Podle Von Kriesa můžeme koncept objektivní kauzality konstituovat následovně: „*Daná eventualita bude považována za adekvátní příčinu škody tehdy a pouze tehdy, pokud naplňuje následující dvě podmínky: (i) musí být podmínkou sine qua non vzniklé škody a (ii) musí navýšit objektivní pravděpodobnost vzniku škody o významnou položku.*“¹¹³ Teorie adekvátní příčiny v návaznosti na to stanoví právě obecné principy vyplývající z obecné pravděpodobnosti.¹¹⁴ Z toho důvodu slouží k vyloučení nepravděpodobných

vypít šálek čaje, který již předtím otrávil.“ WRIGHT, R. W. Causation in Tort Law. *California Law Review*. Vol. 73, is. 6, 1985, s. 1775.

¹¹¹ „*C a D separátně zapálí ohně, každý z nich na takové úrovni, že by samostatně zničil dům P. Ohně se seběhnou a dohromady spálí dům. Každý z ohňů byl souběžnou příčinou zničení domu.*“ WRIGHT, R. W. Causation in Tort Law. *California Law Review*. Vol. 73, is. 6, 1985, s. 1776.

¹¹² Blíže viz PIPKOVÁ, P. J. Ochranný účel normy a jeho význam pro vymezení rozsahu odpovědnosti za škodu (k § 2910 NOZ), *Právník*. č. 9, 2013, s. 869–892.

¹¹³ Citováno podle HART, H. L. A. – HONORÉ, T. In: S. Turner (ed). *Causality*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2010, p. cm. Vol. II, s. 5.

¹¹⁴ Jako příklad neadekvátní příčiny (a přesto příčiny *conditio sine qua non*) uvádí případ kočího, který usne a kvůli tomu se kočár vydá na jinou trasu než by měl jet. Do tohoto kočáru následně uhodí blesk a zabije pasažéra.

následků z delikttní odpovědnosti. Jedná se opět o nekauzální nástroj omezení přičitatelnosti normy. Také bezprostřední příčina bývá někdy uváděna jako omezující nástroj, nicméně vhodnější než uvedení bezprostřední příčiny je reflektování na příčinu adekvátní, neboť je zcela možné, aby příčina byla časově bezprostřední, nicméně zcela neadekvátní pro škodní následek.

c) Předvídatelnost způsobení újmy

Institut předvídatelnosti způsobené újmy je zakotven v mnoha právních řádech. Jeho teorie vychází z funkce predikce, tj. možnosti spatřit následky svých činů. Obecně lze kritérium předvídatelnosti posoudit podle dvou kritérií, subjektivního nebo objektivního. Subjektivní kritérium bere v potaz konkrétní případ, kdy konkrétní jedinec mohl či nemohl předvídat následky. Objektivní kritérium spočívá v obecném kritériu toho, co lze očekávat s ohledem na pravidelný běh věcí a co je možné očekávat jako následek porušení právní povinnosti. Zatímco první kritérium je pevně spjato s jiným, tradičně nutným prvkem v odpovědnostním schématu, se zaviněním, druhé kritérium je omezující vůči širokému kauzálnímu vnímání příčiny jako podmínky *causa*.

5. SYSTÉMY PRÁVNÍ ODPOVĚDNOSTI A UPLATNĚNÍ NĚKTERÝCH KAUZÁLNÍCH VZORCŮ

Pro pragmatické a konkrétní uplatnění kauzality v právních relacích jsme se pokusili vymodelovat dvě analýzy specifických podmínek kauzality, a to v rovině kauzality založené na subjektivní a objektivní odpovědnosti. Všechny tyto modelové situace by měly být řešeny v situaci aplikace práva, tj. v situacích myšlenkové rekonstrukce kauzálního děje *ex post*. Na těchto modelových případech se pokoušíme demonstrovat, jak by právníci v situacích, kdy v konkrétním případě analyzují existenci kauzálního nexu, měli postupovat, aby v daném případě bylo možno o jeho existenci skutečně hovořit.

5.1 Specifické podmínky kauzality při subjektivní odpovědnosti

Základním modelem právní odpovědnosti je model subjektivní odpovědnosti, tj. odpovědnosti za zavinění. V tomto modelu je podle českého práva nutné naplnit následující předpoklady: a) protiprávní jednání spočívající v porušení právní povinnosti, b) vznik újmy, c) příčinná souvislost mezi a) a b)¹¹⁵, d) zavinění. Na základě východiska v konceptuálním konceptu kauzality aplikujeme jednotlivé kauzální (zjednodušené) vzorce na tento model odpovědnosti.

Vycházíme přitom z metodologického přístupu zavedeného Froeymanem a De Vreesem pro přírodní vědy a každodenní život, využívajícího konceptuální analýzy z hlediska

Pokud by kočví neusnul, kočár by jel po správné trase a blesk by do pasažéra neuhodil. Usnutí ovšem v tomto případě podle Von Kriese nevyšlo pravděpodobnost toho, že blesk uhoďí do kočáru. Tamtéž, s. 6.

¹¹⁵ Mírnou komplikací při řešení kauzálního nexu je to, že česká právní terminologie využívá pojem „způsobuje“ jak pro přímý kauzální nexus, tak i pro jednání v nepřímé formě. Podle tohoto termínu lze rozlišovat způsobení na základě přímého jednání osoby a na základě jednání ve sféře vlivu dané osoby (angl. terminologie rozlišuje slovy „causing“ a „occasioning“, tj. v druhém případě spíše umožnil způsobení). Pro zjednodušení se tento modelový případ bude zabývat teorií, který je spjat přímo s kauzálně rozhodným jednáním, tj. v tomto případě je nutné vztít v potaz protiprávní jednání, vznik právně relevantní újmy, kauzálního nexu, a zavinění.

užitečnosti kauzálních schémat (tzv. „*theoretical utility perspective*“). Tato teorie v sobě zahrnuje pojetí, že konstrukce by měla být natolik obecná, aby v sobě zahrnovala odlišná kauzální kritéria jednotlivých teorií a využitelná pro konceptuálně odlišné situace, ve kterých má být využita.¹¹⁶ Tento metodologický přístup ke kauzalitě (který budeme pro účely tohoto článku nazývat jako „pragmatický přístup“) využívá tří odlišných oblastí našeho zkoumání, konceptuálního, epistemologického a ontologického a snaží se na základě těchto stupňů zkoumání nalézt generální definici zachycující pluralitní význam kauzality. Podle této generální klauzule lze říci, že kauzalita je odraz změny či rozdílnosti. Kauzalita je tedy to, co způsobuje změnu nebo odlišnost. Obecnou podmínkou kauzálních vztahů je jejich irreflexivita a asymetrie (tj. pokud A způsobuje B, pak B nezpůsobuje A, zároveň není možné docílit kauzálních smyček $a \rightarrow b$ a zároveň $b \rightarrow c$ pak neplatí, že $c \rightarrow a$). Takovéto shrnutí není možná platné v přírodní kauzalitě, nicméně v právní kauzalitě je naprosto využitelné. Toto generální schéma tak v kauzálním modelu lze použít vždy. Tedy:

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud událost (stav) c , která je příčinou e , není zároveň následkem e

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud událost (stav) c není identická s následkem e

Příklad¹¹⁷: A rozbije úmyslně sklenici patřící B tím, že s ní praští o zem.

Aplikace pravidla v souvislosti s příkladem: Jednání A – hod sklenicí o zem není zároveň následkem rozbití sklenice a zároveň jednání A není identické s událostí, zároveň došlo i ke změně věcného stavu (rozbití sklenice a jejímu posunu v prostoru).

V teorii civilně právní odpovědnosti lze využít pravidelné následnosti, která sice ve vědě nemusí být obecně platná, nicméně v právní rovině ji lze využít vždy, obdobně tak i časové posloupnosti a prostorové spjatosti. Příčina a její následek musí být ve spojitosti časové a prostorové. Tedy použít při testu kauzality lze následující pravidla:

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy, pokud události typu e následují události typu $c \wedge$ (a zároveň)

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy, pokud událost typu c časově předchází události typu $e \wedge$

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy, pokud událost typu c (příčina) časově předchází události typu e (následku) \wedge

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy, pokud událost typu c (příčina) je v prostorové styčnosti s typem e (následkem)

Tato pravidla reflektují na regularitní teorie.

Aplikace pravidla v souvislosti s příkladem: jednání A (hod sklenicí), následuje událost rozbití sklenice o zem a zároveň jednání A (hod sklenicí), časově předchází události rozbití sklenice o zem. Jednání A (hod sklenicí) je zároveň v prostorové styčnosti s místem události rozbití sklenice o zem.

¹¹⁶ „If we want to give an adequate description or characterization, we will have to provide an account about which criteria apply in which context. Rather than a simple disjunction of different rules, such an account would take the shape of a multi-dimensional network or cluster of causal relations and contexts.“ FROEYMAN, A. – De VREES, L. Unravelling the Methodology of Causal Pluralism. *Philosophica*. 81, 2008, s. 83.

¹¹⁷ Takto právně nekomplikovaný případ byl vybrán úmyslně, aby bylo možno lépe analyzovat aplikaci předkládaných pravidel pro prokázání existence kauzálního nexu. U každého pravidla je poukázáno na jeho aplikaci ve vztahu k tomuto základnímu příkladu.

Nicméně zároveň jedním z východisek právní odpovědnosti je i kontrafaktuální teorie ztělesněná v podmínce *conditio sine qua non* (*csqn*), tedy

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud událost e je kontrafaktuálně závislá na události c

V souvislosti s testem podmínky *csqn* lze použít metod eliminace (tj. myšlenkového vyloučení posuzovaného jednání z kauzálního testu a zjištění hypotetického následku, pokud kauzální následek zůstane po vytržení jednání c z kauzálního řetězce nezměněn, pak c není příčinou e) a metody substituce (v případě nekonání, tj. nahrazení protiprávního jednání jednáním v souladu s právními normami a zkoumáním, zda by v takovém případě nastoupil škodní následek).

Aplikace pravidla v souvislosti s příkladem: Pokud by nedošlo k jednání A (hodu sklenicí), pak by nenastala událost rozbití sklenice o zem.

Wrightův NESS systém naopak lze uplatnit v takových případech, kdy výše uvedená podmínka *csqn* nenabízí správné řešení (je v rozporu s naším intuitivním přesvědčením), tj. v případě multiplicity dostačujících příčin. V takovém případě *but for* test selhává, ale Wrightův NESS systém lze použít. Pak platí, že

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud událost c je NESS podmínkou události e

Wrightův NESS je užitečným nástrojem pro vyřešení kauzálních otázek souvisejících s tzv. souběžnou kauzalitou a dále v případě konkurenční kauzality.¹¹⁸ Nelze jej však s úspěchem uplatňovat u omisivních jednání, a u tzv. případů asymetrické souběžné kauzality.¹¹⁹

Aplikace pravidla v souvislosti s příkladem: Jednání A spočívající v hodu sklenice o zem je nutným elementem z řady antecedentů aktuálních podmínek (sklenice je ze skla, které je rozbitné, působí gravitace, apod.), která byla dostačující pro výskyt následku rozbití sklenice.

Jako vhodným doplňkem pro nedostačující generální teorie podmínek, které mohou opět selhávat a jevit se jako protiintuitivní, je možné aplikovat test, který navrhuje Moore, související se změnou věcného stavu (nikoliv událostí)

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, když na základě jedinečné změny věcného stavu c se objevil následný jedinečný věcný stav e v časoprostorovém okolí změny.

¹¹⁸ Příklad: Představte si dvě souběžně jedoucí vozidla (V1 a V2), jejichž společný náraz do chodce způsobí jeho smrt – žádné z těchto vozidel není nutnou podmínkou pro smrt osoby (tj. *but for* test neobstojí), ale použijeme-li NESS test, pak: jestliže V1 je částí souboru podmínek dostačujících pro úmrtí, jež v sobě nezahrnuje V2, V1 je možné hodnotit jako nutný element tohoto souboru (NESS). Obdobně uvažování může být použito i u jednání V2. V tomto případě tedy NESS funguje lépe než *csqn*. Více ke konkrétní aplikaci NESS systému na problematické případy lze najít v následujících článcích FUMERTON, R. – KRESS, K. Causation and The Law: Preemption, Lawful Sufficiency, and Causal Sufficiency. Citováno dne 18. 10. 2013 z <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1227&context=lcp>, či WEST, E. The Utility of the NESS Test of Factual Causation. *Scots Law*, citováno dne 18. 10. 2013 z http://www.abdn.ac.uk/law/documents/The_Utility_of_the_NESS_Test_of_Factual_Causation_in_Scots_Law.pdf

¹¹⁹ K tomu srov. podrobnější rozbor v ADAMS, E. The Flexibility of Description and NESS Causation. *The Journal of Philosophy, Science & Law*. Volume 10, April 12, 2010. Typickým případem pro asymetrickou souběžnou kauzalitu je případ, kdy dva jedinci zapálí oheň, jeden malý a druhý velký, které společně zapálí dům, který shoří. V případě malého ohně by však tento byl uhašen, kdyby nebylo velkého ohně.

Aplikace pravidla v souvislosti s příkladem: Hodem sklenice o zem ze strany A došlo ke změně věcného stavu, přičemž se objevil nový věcný stav v časoprostorovém okolí změny.¹²⁰

Vzhledem k tomu, že právní uvažování o deliktech je vždy nutné podřadit pod normativní rámec právních předpisů, tj. omezit širší kauzality na konkrétní spektrum situací, zahrnující i podmínky uvedené v ochranném účelu normy, a způsobu její limitace, lze pak využít teorii přičitatelnosti právních norem Hanse Kelsena. Ta je použitelná i pro tzv. omisivní delikty, neboť porušení povinnosti přičítáme konkrétní následek v rovině právních norem

$c \rightarrow e$ je vztah přičitatelnosti tehdy a pouze tehdy, pokud skutečnost c je právní podmínkou následku e

Aplikace pravidla v souvislosti s příkladem: Porušená povinnost spočívá v zásahu do vlastnických práv B. Po celkové subsumpci pod konkrétní normy lze dovodit právní závěr skrze nekauzální instituty.

Protože subjektivní odpovědnost je bezvýhradně spojena s jednáním subjektu práva, lze využít i teorie manipulovatelnosti, kterou jako první formuloval Georg Henrik von Wright. Ten popisuje kauzální charakter vztahu v souvislosti s lidským jednáním, které je příčinou změny v prostředí a to na základě manipulace (experimentu, zásahu) nějakým objektem.¹²¹ V souvislosti s lidským jednáním tak lze využít kauzální vzorec, že

c je příčinou e tehdy, a pouze tehdy, pokud na základě manipulace c můžeme dosáhnout změny v e

Aplikace pravidla v souvislosti s příkladem: Jednání A je manipulací s věcí (sklenicí) jejím hodem o zem, čímž dojde ke změně v prostředí a rozbití věci – sklenice.

5.2 Specifické podmínky kauzality při objektivní odpovědnosti

Právo v určitých případech stanoví objektivní odpovědnost osoby za škodlivý následek bez ohledu na zavinění. Je tedy nutné naplnit pouze následující předpoklady: a) protiprávní jednání spočívající v porušení právní povinnosti i,¹²² b) vznik újmy, c) příčinná souvislost.

Jaké kauzální vzorce lze uplatnit pro posouzení takovéto odpovědnosti? Ve valné míře bude nutné vycházet ze shodných koncepcí jako u subjektivní odpovědnosti – tedy:

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud událost (stav) c , která je příčinou e , není zároveň následkem $e \wedge$

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud událost (stav) c není identická s následkem $e \wedge$

¹²⁰ Moorova koncepce je komplikovanější a nelze ji jednoduše aplikovat a ani její interpretace není jednoduchá; nicméně vychází z intuitivního předporozumění kauzality. Moore navazuje na koncepci nastíněnou Ducassem a jeho singulární teorií, z tohoto hlediska má pak výsledné pojetí kauzálních paradigmatických případů odlišné výsledky než u generálních teorií. K aplikační praxi tohoto modelu doporučujeme např. kompletní číslo 42 Rutgers Law Journal einter 2011.

¹²¹ von WRIGHT, G. H. *Causality and determinism*. New York: Columbia University Press, 1974, Woodbridge lectures, no. 10, s. 57 a násl.

¹²² V řadě případů není u objektivní odpovědnosti nutným elementem vůbec protiprávní jednání. Vzhledem k tomu, že autoři předkládají modelovou studii, předkládají model objektivní odpovědnosti, která porušení povinnosti vyžaduje – jako modelový příklad je vhodnější, neboť v případě situace, kdy k porušení povinnosti nedojde, je evidentní, že nemůže existovat ani kauzální nexus.

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy, pokud události typu e následují události typu $c \wedge$
 $c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy, pokud událost typu c (příčina) časově předchází události
 typu e (následku) \wedge
 $c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy, pokud událost typu c (příčina) je v prostorové styčnosti
 s typem e (následkem)

Dále je pak třeba uvažovat následovně:

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud událost e je kontrafaktuálně závislá
 na události c *nebo*

$c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, pokud událost c je NESS podmínkou události
 e , tj. jedinečná podmínka c je příčinou specifického následku e tehdy a pouze tehdy, když
 byla nutným elementem z řady antecedentů aktuálních podmínek, která byla dostačující
 pro výskyt následku.

Případně obojí.

Zároveň s tím je třeba zkoumat jedinečné okolnosti případu a změny ve věcném stavu
 $c \rightarrow e$ je kauzální vztah tehdy a pouze tehdy, když na základě jedinečné změny věcného
 stavu c se objevil následný jedinečný věcný stav e v časoprostorovém okolí změny.

A připsat je k určité právní normě.

$c \rightarrow e$ je vztah přičitatelnosti tehdy a pouze tehdy, pokud skutečnost c je právní podmínkou
 následku e

Zde bude poměrně široké uplatnění omezení dopadu právní normy na základě její
 limitace možností liberace, tj. zjištění takových podmínek, za kterých není negativní
 právní následek přičitatelný subjektu, který normu porušil.

Podstatné pak bude posuzování, zda se jedná o vznik škody na základě protiprávního
 jednání nebo protiprávního stavu. Při jednání se uplatní manipulativní teorie; ovšem
 v případě, že do tohoto modelu nevstupuje lidský subjekt, pak se následující vzorec
 nevyužije¹²³

c je příčinou e tehdy, a pouze tehdy, pokud na základě manipulace c můžeme dosáhnout
 změny v e

Je zřejmé, že pro praktickou aplikaci bude nutné vytvořit konkrétní racionální analýzu
 toho, jaká kritéria by měla být využita a nebudou vždy využita všechna shora uvedená
 kritéria. Na druhou stranu jejich vytýčení v obecné rovině je pro další provedení korektní
 analýzy nezbytné a zvolené hledisko konceptuálního přístupu jako rámce pro přípa-
 dovou studii je podle našeho názoru i vhodné. Pro generalizaci případných modelů lze
 s úspěchem využít tzv. paradigmatických případů, které by mohly být návodné pro
 řešení jednotlivých situací při praktické aplikaci práva.

ZÁVĚR

Celý tento článek chce poukázat na pluralismus teorií kauzality nejen ve vědeckém,
 ale i v právním a obyčejném jazyce. Nicméně tyto zaběhnuté teorie si našly své uplatnění

¹²³ Tradiční příklad v tomto případě může být například jednání psa, který patří vlastníkovvi A, který pokouše B.
 V tomto případě je zřejmé, že nelze aplikovat manipulativní teorii o změně stavu na základě jednání A.

ve vědecké oblasti a v řadě případů bývají ve specifických oblastech vědy využívány specifické metody určování kauzálního vztahu.

Z tohoto důvodu se domníváme a i jsme se snažili v tomto textu naznačit, že východiskem pro právní užití kauzality je kauzální pluralismus vycházející z pragmatické metody nevhodnějšího účinku pro konkrétní paradigmatické modely kauzality, tj. jeho konceptuální využití. To neznamená, že bychom se vzdávali nároku na fakticitu kauzality, spíše využíváme toho, že právo jako nástroj často využívá intuitivních nevyvratitelných domněnek, které splňují na základě své užitečnosti funkci praktického nástroje. Na základě pragmatické metody hledání je pak vhodné implementovat v současném diskursu převládající kauzální metody i do právního řádu tam, kde se metoda *conditio sine qua non* jeví jako nevhodná nebo je potřeba doplnit.

Racionální analýza takového testu by pak měla probíhat na základě námi navrženého zkoumání, zda jednání naplňuje relevantní obecné znaky kauzálních modelů. Stanovení takového teoretického rámce předpokládá značné úsilí v přehodnocování dosavadní praxe, kdy problematika kauzality je v praxi trivializována a vychází z naprosto nekonceptních základů. Z toho následně vyplývá, že současné řešení problematiky příčinné souvislosti doktrínou české civilisticky, ale i aplikační praxí českých soudů je podle našeho názoru nedostačující a vytváří podmínky pro nespravedlivá rozhodnutí,¹²⁴ což jsme se snažili prokázat v článcích, které předcházely této analýze.¹²⁵

Domníváme, že zde navržený koncept konsensuální kauzální analýzy je smysluplný a pro právní praxi nevhodnější, neboť jeho využití může odstranit nedostatky současných teorií, jejichž nedostatky jsou v právní filosofii v současnosti diskutovány. Ačkoliv je možné, že v české teorii i praxi zůstane tento článek nepovšimnut, bez nastínění metodologického přístupu ke kauzalitě se ovšem ani česká jurisprudenc v delším časovém horizontu neobejde, pokud nechce zůstat zcela za současnými světovými trendy. Z těchto důvodů se domníváme, že je nutné takovouto analýzu metodologického přístupu k problému kauzality navrhnout, a to i vzhledem k tomu, že v ostatních vědeckých disciplínách analyzujících kauzalitu se jeví tento metodologický přístup jako nevhodnější a z filosofického hlediska i nejkorektnější a právě takovýto přístup je tím, co česká recentní právní věda nejvíce postrádá.

Tento příspěvek vznikl s podporou GA ČR v rámci grantového projektu P408/12/2574 „Problematika prokazování příčinné souvislosti v medicínsko-právních sporech“.

JUDr. Adam Doležal, LL.M.
doc. JUDr. Tomáš Doležal, Ph.D., LL.M.
Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i.

¹²⁴ Zejména ve smyslu nedostatečné erudovanosti a nahodilosti přístupu k této problematice a z toho pramenících nedostatků při odůvodnění těchto rozhodnutí.

¹²⁵ Viz poznámka pod čarou č. 3.

Štefan Siskovič – Katarína Siskovičová

SME SOFISTI ČI PLATONISTI?

**KONFLIKT MEDZI UNIVERZÁLNOU HIERARCHIOU PRINCÍPOV
A AUTORITATÍVNYM ROZHODOVANÍM SUDCOV NA PRÍKLADE ANALÝZY
HISTORICKÉHO VÝVOJA INŠTITÚTU NOTÁRSKEJ EXEKUČNEJ ZÁPISNICE**

***Abstrakt:** V súčasnej situácii, ktorú niektorí považujú za všeobecnú krízu hodnôt a totálny relativizmus a druhí zase označujú ako víťazstvo slobody, kedy je spor medzi modernistami a postmodernistami sporom o to, či existuje alebo neexistuje aspoň jeden spoločný oporný bod, na ktorom by sme mohli v duchu Newtonovho výroku postaviť celý náš vesmír, sa myšlienkami vraciame do minulosti. Je pozoruhodné, že už v antickom Grécku môžeme pozorovať obdobný spor tomu dnešnému a to medzi relativizmom a metafyzikou, keď relativisti odmietali predstavu existencie akejkoľvek od človeka nezávislej hodnoty a naopak metafyzici sa snažili obhájiť platnosť hodnôt existujúcich za hranicou nášho sveta. Spoločným menovateľom súčasného a minulého sporu je práve hľadanie otázky na to, či je všetko závislé od vôle človeka a platnosť má potom iba arbitrárny charakter alebo naopak existuje určitá štruktúra hodnôt poznateľná rozumom, ktorej platnosť je všeobecná a nie je závislá od ľudskej vôle. Podstatu tohto sporu sme sa snažili ukázať aj v našom článku, kde čitateľovi najskôr ozrejmime jeho teoretickú podstatu na báze analýzy vzťahov jednotlivých princípov a následne sa teoretický problém budeme snažiť vysvetliť aj pomocou analýzy a komparácie súčasného platného právneho poriadku s poriadkom prvej CSR a súvisiacej judikatúry v oblasti notárskych zápisníc ako exekučných titulov resp. ich staršími verziami vykonateľných verejno-notárskych listín. V celom článku sa preto pýtame na povahu samotnej štruktúry hodnôt a princípov, ktorých vzájomné vzťahy sú buď základom pre správnu aplikáciu princípov (platónska predstava), alebo sú skôr výsledkom ustálenej aplikácie princípov (sofistická predstava).*

***Kľúčové slová:** princíp, hodnota, štruktúra, rovnosť, ľudská dôstojnosť*

ÚVOD

Zdá sa, že v súčasnosti je v oblasti práva aktuálnou aj téma kolízie medzi právnym princípom rovnosti a právnym princípom ochrany slabšej strany. Nestabilné celosvetové ekonomické prostredie, ale aj zložitá a dlhoročná cesta k európskej integrácii a postupné zblížovanie národných právnych poriadkov v rámci EÚ opodstatnene vyvoláva potrebu znovu prehodnocovať vzťah právneho princípu rovnosti a ochrany slabšej strany.

Právny princíp ako normatívna veta (deontologický rozmer právneho princípu) odzrkadľujúca hodnoty (axiologický rozmer právneho princípu) je podľa Alexyho „príkazom k optimalizácii“ tzv. „Idealles Sollen“.¹ Obdobne aj R. Dworkin zastáva názor, že právny princíp je normatívna veta, ktorá je zameraná na ochranu toho čo je hodnotné.² Základný rozdiel medzi pravidlami a princípmi spočíva v skutočnosti, že pravidla pri aplikácii fungujú na báze „všetko alebo nič“ a princípy sú skôr proporcionálnym vyvažovaním, ktoré pri aplikácii absolútne nevylučujú použitie iného princípu. Podľa Dworkinovej ale aj Alexyho teórie sa pri princípoch preto stretávame s tým, že až odhalenie

¹ ALEXY, R. Zum Begriff des Rechtsprinzips. In: *Recht, Vernunft, Diskurs, Studien zur Rechtsphilosophie*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1995, s. 202 a nasl.

² DWORKIN, R. *Když se práva berou vážně*. Praha: OIKOMENH, 2001, s. 44.

axiologickej úrovne právneho princípu – aká hodnota má byť právnym princípom realizovaná, môže viesť k správne mu určeniu pôsobnosti jednotlivých právnych princípov a zároveň aj k ich vzájomnému pomeriavaniu.

Podľa Dworkina sa axiologická úroveň právneho princípu odhaľuje spolu s aplikáciou a jeho vzájomným pomeriaváním s ostatnými právnymi princípmi. Jeho postoj zároveň znemožňuje stabilne určiť, ktoré princípy sú v čase a priestore platné, pretože podľa neho sa menia tak rýchlo, že kým by sme došli do prostriedku zoznamu platných princípov začiatok by už bol obsolentný.³ Dôvodom je, že ich záväznosť a právna existencia v podobe platnosti nie je viazaná na ich formálne inštitucionálne zakotvenie, ale je dôsledkom záväznosti samotného obsahu právnych princípov. Podľa nášho názoru z uvedeného vyplýva, že Dworkin neverí a možno ani nemôže veriť v stabilnú axiologickú štruktúru, ktorá by bola základom pre konštantnú aplikáciu právnych princípov. Dworkinova štruktúra hodnôt je preto výsledok aplikácie a jej podobu zisťujeme výlučne ex post a posteriori.

Ak sa však vrátime k Alexyho predstave „Idealles Sollen“ a jeho príkazu k optimalizácii nemôžeme sa ubrániť tomu, že je jeho teória postavená na odlišnom základe než tá Dworkinova, hoci je tiež zaraďovaný medzi interpretativistov a zástancov tzv. silnej oddeľujúcej tézy.⁴ Na rozdiel od Dworkina Alexy vychádza z predpokladu, že v rámci aplikácie princípov existuje taký princíp, ktorý sa správa v rámci aplikácie ako pravidlo. Ide o tzv. absolútny princíp (ľudská dôstojnosť). Z toho vyplýva, že Alexy vo svojej teórii predpokladá síce jednoduchú ale predsa akúsi podobu štruktúry hodnôt, na vrchole ktorej stojí hodnota ochraňovaná absolútnym princípom. Takáto predstava aplikácie princípov je však založená na presvedčení, že existuje vopred rozumom poznateľná a stabilná hierarchia hodnôt, podľa ktorej určujeme „správnu“ pôsobnosť právneho princípu, resp. na základe ktorej určíme ktorý princíp je absolútny a ktorý nie.⁵ Obávame sa však, že vopred daná štruktúra a hierarchia princípov a hodnôt poznateľná rozumom nie je len predpokladom, ale skôr axiomatickým základom, ktorý na naše nazeranie na vzťah právneho poriadku a jeho záväznosti, pôsobí obdobne ako stredoveký mýtus o vzťahu Boha a záväznosti morálnych noriem.

Alexy a Dworkin spoločne tvrdia, že princípy sú definované svojím aproximatívnym charakterom, ktorý je výsledkom vzájomného pomeriavania jednotlivých princípov navzájom. Ich povaha teda nie je absolútna. Alexy však dodáva, že pomeriavanie princípov sa spája s určitou podobou absolútna (už spomenuté „Idealles Sollen“). Výsledkom je príkaz k optimalizácii, ktorý určuje, že pomeriavanie právnych princípov sa uskutocňuje na rôznych stupňoch dôležitosti jednotlivých právnych princípov, ale zároveň postuluje príkaz, aby vyhovenie jednotlivým právnym princípom záležalo od právnych a nie skutkových možností.⁶ V tomto bode Alexy ukazuje dôležitosť hodnôt, na ktoré sú

³ DWORKIN, R. *Když se práva berou vážně*. Praha: OIKOMENH, 2001, s. 69.

⁴ HOLLÄNDER, P. *Filozofie práva*. Plzeň: Aleš Cenek, 2006, s. 145.

⁵ M. Káčer však vo svojom príspevku poukazuje na to, že niečo podobné ako hierarchia resp. rozumom poznateľná štruktúra hodnôt neexistuje, resp. nie sme schopní vedecky dokázať a zhodnúť sa na jej určitej konkrétnej podobe, ktorá by bola založená na rozume a bola by univerzálne a nevyhnutne platná (v stredoveku a antike hodnota dobra v novoveku niečo podobné ako Kantov Kategorický imperatív ako najvyšší morálny príkaz). Napriek tomu však existujú hodnotové poriadky, ktoré sú založené na vôli a ich štruktúra je preto arbitrárna. KÁČER, M. Hodnotová hierarchia a hodnotový pluralizmus. In: *Hodnotový systém práva a jeho reflexia v právnej teórii a praxi*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave Právnická fakulta, 2013, s. 207–218.

⁶ ALEXY, R. *Pojem a platnost práva*. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 101.

princípy pri určovaní ich pôsobnosti naviazané. Právne možnosti princípu sú dané jeho pôsobnosťou a tá je daná hodnotou, ktorú ochraňuje. Odhalením hodnoty pri procese určovania proporcionality pôsobnosti jednotlivých právnych princíпов pri ich vzájomnej kolízii v rámci aplikácie práva a jeho pravidiel sa celý problém vopred prezumovanej štruktúry hodnôt totiž iba začína.⁷

Z predchádzajúceho textu vyplýva, že uvedenie si a následné poznanie axiologickej úrovne princíпов je v podstate len začiatkom, akousi podmienkou možnosti pre následné správne určenie rozsahu ich normatívnej pôsobnosti. Pri aplikácii pravidiel totiž dochádza k pomeriavaniu jednotlivých princíпов, a ak platí, že pomeriavanie princíпов je viazané na „*Idealles Sollen*“, tak podľa Alexyho si niektoré princípy „*spoločne vyžadujú aproximatívnu realizáciu právneho ideálu*“.⁸

Alexy sa svojou tézou správnosti snaží vyriešiť problém neexistencie spôsobu ako vopred určiť všetky výnimky, pri ktorých sa pravidlo nemôže v rámci rozhodovania pri aplikácii práva uplatniť. Dôvodom je skutočnosť, že neexistuje spôsob ako vopred stanoviť, kedy bude, ten ktorý princíp aplikovaný.⁹ Každá teória, ktorá predpokladá, že existuje jedna správna odpoveď pri aplikácii práva, je preto postavená na oddelenosti princíпов viazaných na autonómnu hierarchickú štruktúru hodnôt od skutočného, ale aj normatívneho sveta pred ich pomeriaváním a aplikáciou. Problémom je, že uvedený prístup v nás na prvý pohľad vyvoláva dojem, že štruktúra princíпов nie je to najdôležitejšie, resp. nie je potrebné sa ňou zaoberať, pretože naša pozornosť je pri aplikácii práva upriamovaná práve na konkrétny prípad a potrebu jeho riešenia. Možno ide o úmyselné zahmlievanie vlastných viac než len problematických axióm. Princípy nám preto môžu pripadať až ako druhotné entity, ktoré sa používajú na vyriešenie konkrétneho prípadu, pričom formulácia „vzájomné pomeriavanie, ktorý princíp bude aplikovaný“ nabáda k tomu, ako keby bolo v moci konkrétneho prípadu ohýbať a meniť štruktúrne vzťahy medzi samotnými princípmi. Z uvedeného oparu nás však dostáva už spomenutý tzv. príkaz k optimalizácii. Dôvodom je, že príkaz k optimalizácii síce neumožňuje vopred určiť a stanoviť, aký princíp sa bude aplikovať a ani aká bude výnimka z pravidiel, no napriek tomu je Alexyho argumentácia postavená na tom, že vzájomné štruktúrne vzťahy medzi princípmi (absolútny vs. relatívny princíp) nie sú pri riešení konkrétneho prípadu vytvárané ad hoc, ale vzťahujú sa k tzv. „*Idealles Sollen*“.¹⁰ To nás vedie k záveru, že riešenie konkrétneho prípadu a výsledok pomeriavania jednotlivých princíпов je vždy iba hľadáním a rozumovou operáciou, pri ktorej sa snažíme určiť, kde presne sa má v štruktúre právnych princíпов riešenie konkrétneho prípadu metaforicky povedané „ukotviť“.

Sme teda v zajatí rozumovo nepreniknuteľnej štruktúry princíпов? A čo s tézou, že až v rámci aplikácie spoznáваме „pravú tvár“ princíпов, a teda až spor v skutočnom svete

⁷ Náznyky jeho viery v štruktúru hodnôt, od ktorej sa odvíja štruktúra princíпов je vidieť vo vete „*Otázka teda znie, či normy so štruktúrou princíпов... Ibidem*“ ALEXY, R. *Pojem a platnosť práva*. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 102.

⁸ ALEXY, R. *Pojem a platnosť práva*. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 108.

⁹ ALEXY, R. Zum Begriff des Rechtsprinzips. In: *Recht, Vernunft, Diskurs, Studien zur Rechtsphilosophie*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1995, s. 201.

¹⁰ Alexy z toho odvodzuje, že existencia absolútneho princípu znamená, že v konkrétnych prípadoch absolútny princíp nikdy neustúpi relatívnemu princípu kvôli svojej menšej závažnosti. Výsledkom je jeho aplikačná nadradenosť. ALEXY, R. Zum Begriff des Rechtsprinzips. In: *Recht, Vernunft, Diskurs, Studien zur Rechtsphilosophie*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1995, s. 198.

odhaľuje štruktúru „mimo tohto sveta“? Neubránime sa totiž predstave, že mnohé teórie pracovali s fantastickými axiómami a predpokladmi, dokonalými a nevyhnutnými závermi, tvoriace dohromady nádherné utopické štruktúry, ktorých jedinou chybou bolo, že neboli aplikovateľné pre tento svet, pretože konštruovali ideálneho človeka. A tak sa opisom Dostojevského diela „*čím krajšia je teória, tým horšia väčšia je jej deformácia a vulgarizácia*“,¹¹ dostávame k večnej dileme, či sa staneme platonistami a budeme zastávať postoj, ktorým budeme obhajovať stabilnú štruktúru hodnôt a princípov, kde je miera pôsobnosti princípu iba kauzálnym výsledkom rozumového odhaľovania hierarchie hodnôt a princípov, alebo naopak budeme sofisti a štruktúru princípov a hodnôt budeme vytvárať výlučne podľa toho, ako sú jednotlivé princípy aplikované.

Nevyhnutnosťou sa pri ďalšom postupe javí potreba vyrovnáť sa s tým, že v dejinách sme svedkami toho, že pôsobnosť – normatívna úroveň jednotlivých právnych princípov nie je vôbec stálou od rozumu odvodenou kategóriou (už len pri porovnaní rímskej otrokárskej spoločnosti a tej dnešnej nemôžeme hovoriť o ich totožnom hodnotovom základe).¹² To ale neznamená, že by hodnotové naladenie spoločnosti nebolo v priamej kauzálnej súvislosti s hierarchiou, a tým aj rozsahom normatívnej pôsobnosti jednotlivých právnych princípov. Práve naopak, podľa nášho názoru, spoločnosť ako taká nie je mysliteľná bez vlastnej štruktúry hodnôt. Snažíme sa preto skôr poukázať na úplne iný problém. Alexyho syntetizujúce tézy sú postavené na tvrdení, že existuje akýsi „absolútny príkaz“ – absolútny princíp napr. nedotknuteľnosť ľudskej dôstojnosti, ktorý sa dokonca v aplikačnej praxi javí ako pravidlo (pri kolízii s iným princípom má nedotknuteľnosť ľudskej dôstojnosti vždy aplikačnú prednosť).¹³ Alexy vopred stanovuje nemennú štruktúru princípov, a tým sa snaží obhájiť existenciu síce inak nazvaného, ale vo svojej podstate stále Platónskeho dobra prezlečeného do podoby dnešnej aktuálne populárnej pojmológie ľudskej dôstojnosti. Odhliadnuc od Alexyho axióm vráťme sa k tomu, že hlavným znakom Alexyho absolútneho princípu – nedotknuteľnosti ľudskej dôstojnosti je, že sa v aplikačnej praxi javí ako pravidlo. Otázkou je, čo v konečnom dôsledku znamená absolútna platnosť, ako aj absolútna aplikačná prednosť tohto princípu? Je totiž nepochybné, že Alexyho absolútny princíp, ale aj ktorýkoľvek princíp definovaný obdobne, má a vždy bude mať povahu axiómy – vety, o ktorej platnosti, a tým aj absolútnej pôsobnosti nie je možné pochybovať. Z uvedeného hľadiska je tak pojem absolútneho Alexyho princípu v podstate analogický pojmu dogma. Paradoxne sa pri ospravedlňovaní platnosti dogmy stretávame často s poukazovaním na spoločnú historickú skúsenosť, napr. vojnové hrôzy druhej svetovej vojny, ktoré by mali byť dostatočne presvedčivým dôkazom toho, že ľudská dôstojnosť ako najvyšší princíp nielen že má byť, ale dokonca aj je absolútnym princípom. Avšak práve dejiny nám dávajú práve opačný argument. Ich poznanie nám ukazuje, že predpokladať udržateľnú spoločensky uznanú normativitu akejkoľvek normatívne vyjadrenej dogmy je mierne nezmyselné.

¹¹ DOSTOJEVSKÝ, F. M. *Veľký Invizítor*. Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov, 2005, s. 37.

¹² Ďalšou možnosťou je, že budeme samotnú štruktúru princípov budeme vnímať cez prizmu poznávajúceho procesu, ergo ako vývoj smerom „niečomu k lepšiemu“. Ide o klasickú modernistickú predstavu. K tomu pozri aj BAUMAN, Z. *Tekutá modernosť*. Praha: Mladá fronta, 2002, s. 1–23.

¹³ ALEXY, R. Zum Begriff des Rechtsprinzips. In: *Recht, Vernunft, Diskurs, Studien zur Rechtsphilosophie*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1995, s. 198.

Obdobne aj W. Wilburg varuje pred tým, aby sa akýmkoľvek právnym princípom priznávalo postavenie axióm.¹⁴ Pýtame sa preto, či naozaj môžu v spoločnosti a právnom štáte existovať a platiť len relatívne právne princípy, pričom si uvedomujeme, že tým zároveň v prípade potvrdenia budeme musieť rezignovať na deontologickú absolútnu platnosť akéhokoľvek hodnotového poriadku, ktorý stojí, resp. by mal stáť za právom? Je tiež otázne, či má zmysel o ňom vôbec potom uvažovať a či existuje stabilná metafyzická úroveň práva ako takého?

1. PRINCÍP ROVNOSTI A ĽUDSKÁ DÔSTOJNOSŤ

Napriek tomu, že úvodná časť článku má nádych totálneho relativizmu, nebolo účelom predošlej úvahy priviesť čitateľa k záveru, že nič také ako štruktúra hodnôt či princípov nie je. Práve naopak. Predpokladáme, že agnosticizmus je rovnako aj v tejto oblasti logicky sporný, a preto sme chceli skôr poukázať na to, že rozumom poznateľná a stabilná štruktúra a hierarchia hodnôt a aj princípov je viac než len podozrivá a vôbec nie je taká nevinná, ako sa na prvý pohľad javí. Naša základná otázka preto smeruje a pýta sa na povahu samotnej štruktúry hodnôt a princípov, ktorých vzájomné vzťahy sú buď základom pre správnu aplikáciu princípov a vyžadujú svoju aproximatívnu realizáciu v podobe akej k nej pristupujeme naším rozumom (platónska predstava) alebo sú skôr výsledkom ustálenej aplikácie princípov a teda vopred nie je možné určiť či vôbec existuje nejaká stabilná štruktúra, ktorá by mohla mať požiadavky na svoju čo i len aproximatívnu realizáciu (sofistická predstava).¹⁵

Možným vysvetlením dilemy je prípad, ak postavíme axiologickú úroveň princípu rovnosti takým spôsobom, že sa viaže rovnako ako princíp nedotknuteľnosti ľudskej dôstojnosti na hodnotu ľudského života. Obidva princípy (tak princíp rovnosti ako aj nedotknuteľnosť ľudskej dôstojnosti) sa potom budú viazať na určitú symetriu ľudských vzťahov. Habermas obdobne zastáva postoj, že ľudská dôstojnosť je viazaná na symetriu vzťahov, kde ak poznáme adresátov práv a povinností, môžeme očakávať správanie sa podľa noriem, ktoré toto spoločenstvo prijalo.¹⁶ V rámci spoločenskej spolupráce potom ide o vystupovanie osôb navzájom si rovných a adresujúcich si príkazy, zákazy a dovoľenia vo svojich interpersonálnych vzťahoch.

Princíp rovnosti sa môže používať pri vysvetľovaní povahy ľudskej dôstojnosti. Výsledkom uvedených štruktúrnych vzťahov medzi princípom rovnosti a nedotknuteľnosťou ľudskej dôstojnosti je, že v konsenzuálne ladenej spoločnosti, v ktorej existuje symetria vzťahov, vznikajú zákonom chránené ľudské práva, s ktorými spájame dôstojnosť ľudského života ako právo jednotlivca na primerané podmienky zabezpečujúce jeho realizáciu v spoločnosti¹⁷ za predpokladu, že biologická odlišnosť automaticky nie je dôvodom

¹⁴ WILBURG, W. *Entwicklung eines beweglichen Systems im bürgerlichen Recht*. Graz: Kienreich, 1951, s. 6.

¹⁵ M. Kačer hovorí o tzv. štruktúre z rozumu alebo štruktúre z vôle. KÁČER, M. Hodnotová hierarchia a hodnotový pluralizmus. In: *Hodnotový systém práva a jeho reflexia v právnej teórii a praxi*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2013, s. 214.

¹⁶ HABERMAS, J. *Budocnosť ľudskej prirodzenosti*. Praha, 2003, s. 43.

¹⁷ S dôstojnosťou sa spája aj mnoho metafyzických a racionálne neuchopiteľných otázok, plynúcich z nedefinovateľnosti absolútne správnej a všeobecne platnej predstavy o správnom živote. V liberálne spravodlivej spoločnosti je preto nevyhnutné, aby každý názor alebo predstava o správnom živote bola navzájom rovnocenná.

pre vznik zvýhodnenia a narušenia rovnosti pred zákonom.¹⁸ Inak povedané uvedená veta v sebe implikuje, že v súčasnosti si nevieme predstaviť, aby sme v západnom svete hovorili o ľudskej dôstojnosti, a pritom neakceptovali, že každý z nás bez ohľadu na naše biologické ale v súčasnosti aj genderové¹⁹ zaradenie požíva rovnosť pred zákonom (formálna rovnosť), a zároveň má primerané (individuálne každou spoločnosťou určené) právo na určité materiálne zabezpečenie svojho života v spoločnosti (materiálna rovnosť). Môžeme teda predpokladať, že ľudská dôstojnosť a jej nedotknuteľnosť, ktorá je v Alexyho ponímaní braná ako absolútny princíp, je v rámci hierarchie princípov definovaná jej podriadenými princípmi formálnej a materiálnej rovnosti. Tým sa však otvára nový problém, lebo ak platí, že obsah ľudskej dôstojnosti je definovaný na základe nastavenia vzájomných vzťahov jej podriadených princípov formálnej a materiálnej rovnosti, tak to potom znamená, že v zásade nie sme schopní sa racionálne zhodnúť na tom, aké je to pomyslené „správne“ a „ideálne“ nastavenie vzájomného pomeru formálnej a materiálnej rovnosti. Dôvodom je aj spôsob, akým prebieha naše hodnotenie. To je závislé nielen od všeobecne stanovených kritérií, ale je ovplyvňované aj konkrétnou individuálnou situáciou. Často sa potom môžeme pristihnúť pritom, že na začiatku hodnotenia budeme síce za krádež považovať, ak niekto odcudzí vec, ktorej nie je vlastníkom, pretože za najvyššiu hodnotu budeme klasifikovať vlastnícku slobodu jednotlivca, no postupne pri skúmaní konkrétnych okolností sme schopní naše hodnotenie zmeniť, pokiaľ ide napr. o človeka bez strechy nad hlavou starajúceho sa o podvyživené maloleté deti. Vtedy sme schopní hovoriť dokonca až o práve „ukradnúť“, pretože hodnota ľudského života sa zdá byť cennejšia ako hodnota vlastníckej slobody viažucej sa na chlieb, pričom nie je vylúčená dodatočná zmena, ak zistíme, že išlo o vec, ktorá patrí Vám a má pre Vás vysokú citovú hodnotu a pod.

Súboj o nastavenie toho „správneho“ pomeru v našom prípade medzi **a) formálnou rovnosťou**, ktorá je založená na liberálnom predpoklade, že rovnosť šancí a čo najväčšia miera možnosti konania dá jednotlivcom prostriedky na uspokojenie ich individuálnych potrieb a **b) materiálnou rovnosťou**, ktorá naopak predpokladá rovnosť v konkrétnej alokácii individuálneho uspokojenia, v ideologickom podhubí masívneho rozvoja kapitalistických vzťahov, viedol mysliteľov až ku klasickej tzv. Heglovskej predstave vývoja dejín. Existencia navzájom protichodných (ako tézy a antitézy) teórií, ktoré na jednej strane absolutizovali formálnu alebo na druhej strane zase materiálnu rovnosť, nám však ani historicky ani teoreticky, pre súčasnosť ani pre budúcnosť nepomôže určiť a ani zhodnúť sa na tom, či je ľudská dôstojnosť zabezpečená absolutizáciou jednej alebo druhej rovnosti, alebo ich kompromisným riešením, ktoré ich stavia do určitého pomeru vo forme syntézy. Dokonca ani v súčasnosti nie je jasné, či máme uprednostniť formálnu alebo

¹⁸ J. Rawls predpokladá, že jednou z podmienok existencie spravodlivosti v akejkolvek spoločnosti je, že navzájom kooperujúce osoby budú podriadené takej normatívnej štruktúre, v ktorej budú kooperujúce navzájom voči sebe vystupovať ako slobodné a rovné osoby. K uvedenému pozri RAWLS, J. *Spravodlivosť ako férovosť*. Bratislava: Kalligram, 2007, s. 45–53.

¹⁹ Pojem genderu označuje určitú statusovú vlastnosť (napr. tehotná matka, resp. žena všeobecne), ktorá je charakteristická pre príslušníka určitej skupiny a zároveň je táto statusová vlastnosť dôvodom diskriminačného správania ostatných – tých, ktorí nie sú nositeľmi tejto statusovej vlastnosti voči nemu. Gender sa tak objavuje spolu tzv. statusovou spravodlivosťou, ktorá sa snaží ukázať, že diskriminačné správanie nie je iba dôvodom zle nastavenej distribúcie statkov v spoločnosti. FRASEROVÁ, N. – HONETH, A. *Prerodzdelovanie alebo uznávanie*. Praha: Filosofia, 2004, s. 39–43.

materiálnu rovnosť a aký je ten „správny“ obsah princípu ľudskej dôstojnosti. Je preto namieste pýtať sa, či je viera v hierarchiu historicky sa meniacich princíпов opodstatnená, a to aj v dnešnej slovenskej spoločnosti, ktorá sa vrátila k niektorým normatívnym odkazom prvej ČSR. Proti samotnej existencii hierarchie princíпов totiž súčasnosti hovoria aj samotná aplikačná prax súdov. Konkrétne sa jej analýze v súvislosti s rozoberanou problematikou budeme venovať v nasledujúcich častiach článku, no v rámci predbežného uvedenia do problematiky sa zmienime, že doteraz presadzovaná a aplikačná praxou potvrdzovaná formálna rovnosť v podobe rovnosti pred zákonom, a tým aj určitá forma symetrie vzťahov a ľudskej dôstojnosti je postupne narušovaná v rôznych oblastiach práva. Najčastejšie sa s týmto narušením môžeme stretnúť na miestach, keď ide o ochranu tzv. slabšej strany, resp. v prípadoch, keď je nevyhnutné garantovať ekonomicky slabším subjektom určité, hoci minimálne sociálne istoty. Hovoríme pritom o tzv. pozitívnej diskriminácii, kedy určitý právnu normou typovo určený účastník právneho vzťahu resp. ich postavenie, nie je možné považovať za rovnocenné a rovnaké s ostatnými, a preto je nevyhnutné ho dorovnať silnejšou ochranou. Klasickým príkladom sú tehotné ženy, pričom vychádzajúc z čl. 41 ods. 2 Ústavy SR nie je možné podľa § 69 ods. 1. písm. c Zákonníka práce skončiť pracovný pomer výpoveďou počas trvania tehotenstva, pretože sa na nich vzťahuje ochranná doba.²⁰

Kým narušenie rovnosti a zvýhodňovanie určitých osôb v oblasti súkromného práva môžeme historicky pozorovať už dlhší čas, v oblasti verejného práva počas dejín právneho štátu k niečomu podobnému nedochádzalo. Na účastníkov konania bolo pred súdmi nazerané ako na rovných si v procesných právach, čím bola zabezpečená formálna rovnosť pred zákonom. Základom tohto uvažovania bola a stále aj je predstava, že každému má byť zabezpečená rovnosť šancí. Uskutočnením uvedenej idey mala byť aj skutočnosť, že každý bude mať rovnakú možnosť brániť svoje práva, ergo nikto nebude pred štátnymi orgánmi tvoriť vrstvu „vyvolených“ a „privilegovaných“ občanov. Znovu sa tým dostávame naspäť k našej dileme. Ak sa platonisti nemýlia a princípy majú svoju rozumom poznateľnú hierarchiu, ktorú je povinný hľadať a skúmať v skutočnom živote aj samotný sudca pri svojom rozhodovaní, tak sa neubránime zatiaľ iba pocitu, že súčasná aplikačná prax slovenských súdov je pravdepodobne v jednej celej svojej oblasti chybná. Na druhej strane ak majú pravdu sofisti a právny poriadok ako aj hierarchia princíпов je iba vôľou a autoritatívnym spôsobom ustanovený systém pravidiel správania sa, tak sa znovu neubránime pocitu, prečo sa potom snažíme jednotlivé rozsudky zjednocovať tak, aby súdy v obdobných prípadoch rozhodovali obdobne a v odlišných odlišne.

Súčasná aplikačná prax exekučných súdov v oblasti preskúmania notárskych exekučných zápisníc nám tak v premýšľaní nad našou dilemou podsúva otázku, či obdobný obsah právnych noriem vedie aj k obdobnej interpretácii a tým aj aplikačnej praxi súdov?

A zároveň si kladieme otázku, k akým dôsledkom vedie narušovanie pôvodného pomeru formálnej a materiálnej rovnosti v oblasti verejného práva a čo z toho vyplýva pre existenciu hierarchie princíпов? Na zodpovedanie položených otázok je pritom nevyhnutné pristúpiť k prezentácii našej teoretickej dilemy cez optiku komparácie dobovo platných predpisov a s nimi súvisiacej judikatúry.

²⁰ Pozri zák. č. 311/2001 Z. z. v znení novely zák. č. 361/2012 Z. z.

2. FORMÁLNE A MATERIÁLNE NÁLEŽITOSTI EXEKUČNÉHO TITULU V PRVEJ ČSR A DNES

Platný právny poriadok stanovuje, že exekučný titul musí spĺňať formálne a materiálne náležitosti, ktoré mu ukladá právny poriadok na to, aby sme boli schopní ho právne posúdiť ako exekučný titul. Rovnako ako v minulosti aj dnes môžeme medzi formálne náležitosti exekučného titulu zaradiť napr. to, že každý exekučný titul je zároveň aj verejnou listinou, ktorá je označená ako vykonateľná doložkou vykonateľnosti. Medzi materiálne náležitosti exekučného titulu naopak zaraďujeme jeho nevyhnutné obsahové náležitosti, ktoré umožňujú určiť druh povinnosti, spočívajúci buď v komisiívnom alebo omisiívnom správaní, určenie osôb, ktorým sú povinnosti adresované, ako aj presné vymedzenie predmetu plnenia.

Každý exekučný titul sa zároveň spája s dvoma dôležitými pojmami a to vykonateľnosťou a právoplatnosťou. Kým v minulosti právna veda rozlišovala, pokiaľ išlo o exekučné tituly, prevažne materiálne a formálne náležitosti exekučného titulu v súčasnosti môžeme pozorovať, že sa okrem formálnych a obsahových náležitostí exekučného titulu stretávame aj tzv. formálnou a materiálnoú právoplatnosťou a formálnou a materiálnoú vykonateľnosťou exekučného titulu. Uvedené pojmy sú však v úzkom spojení a určujú sa na základe formálnych alebo materiálnoých náležitostí exekučného titulu.

Materiálna právoplatnosť rozhodnutia je vlastnosť súdneho rozhodnutia, ktorá spočíva v jeho nezmeniteľnosti a záväznosti. Prirodzeným dôsledkom záväznosti rozhodnutia je *res iudicatae* tj. vec rozsúdená, ktorá zakladá prekážku právoplatne rozhodnutej veci (*impedimentum rei iudicatae*), na ktorú je povinný súd prihliadať kedykoľvek za konania ex offo. V prípade zistenia tejto neodstrániteľnej vady procesnej podmienky konania, súd musí konanie zastaviť.²¹

Ak rozhodnutie nemožno napadnúť riadnym opravným prostriedkom, nadobúda **formálnu právoplatnosť**. Formálna právoplatnosť je predpokladom materiálnej právoplatnosti, čiže keď niet formálnej právoplatnosti, nemôžu nastať účinky právoplatnosti materiálnej. Formálne právoplatné rozhodnutie má vo sfére hmotného práva záväzné účinky.²² Predpokladom formálnej stránky rozhodnutia je doručenie rozhodnutia všetkým účastníkom, príp. ich zástupcom a nenapadnuteľnosť rozhodnutia odvolaním.²³ Po márnom uplynutí odvolacej lehoty sa stáva rozhodnutie záväzným.

Pod pojmom **vykonateľnosť** sa rozumie vlastnosť súdneho rozhodnutia, podľa ktorej je možné vynútiť splnenie povinnosti i proti vôli povinného účastníka autoritatívnoú mocou štátu. Len rozhodnutie, ktoré disponuje vlastnosťou vykonateľnosti, je spôsobilým exekučným titulom a podkladom na vykonanie exekúcie. V pravom slova zmysle možno hovoriť o vykonateľnosti len pri rozhodnutiach a obdobne iných právnych aktoch znejúcich na plnenie.²⁴ Rovnako ako právoplatnosť aj vykonateľnosť rozoznávame formálnu²⁵ a materiálnoú²⁶.

²¹ Rozsah záväznosti rozhodnutia je buď subjektívny alebo objektívny. Podľa povahy rozhodnutia môže byť rozhodnutie záväzné pre každého (absolútna záväznosť), napr. veci statusové (o rozvod, o neplatnosť alebo neexistenciu manželstva) alebo len pre konkrétnych účastníkov konania a štátne orgány. Pozri bližšie FICOVÁ, S. – ŠTEVČEK, M. a kol., 2010. *Občianske súdne konanie*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 285.

²² FICOVÁ, S. – ŠTEVČEK, M. a kol., 2010. *Občianske súdne konanie*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 283.

²³ ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. a kol., 2012. *Občiansky súdny poriadok*. I. diel. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 580.

²⁴ ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. a kol., 2012. *Občiansky súdny poriadok*. I. diel. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 588.

Exekučný súd okrem preskúmania formálnych a materiálnych náležitostí exekučného titulu nebol a ani v súčasnosti nie je oprávnený skúmať správnosť exekučného titulu po vecnej stránke, tj. napr. či nárok oprávnenému patrí alebo nie. V judikatúre Najvyššieho súdu prvej ČSR preto nachádzame názory, že *soud, povoluje exekuci na základě rozhodnutí úřadu správního, není oprávněn zkoumati správnost rozhodnutí po stránce věcné;*²⁷ a v inom rozhodnutí *súd povolující exekuci pro pohledávku, vymáhanou státem, není oprávněn zkoumati, zda pohledávka státu skutečně přísluší. Potvrzení o vykonatelnosti exekučního titulu dle ř. 13 ex. ř. nemusí se státi doložkou na listině vykazující titul exekuční, může se státi i v návrhu samém.*²⁸ A tiež k preskúmaniu formálnej stránky exekučného titulu Najvyšší súd zaujal stanovisko, že *Exekuční soud jest oprávněn přezkoumá-vati správnost exekučního titulu po stránce formální.*²⁹ V súčasnej judikatúre Najvyššieho súdu môžeme nájsť obdobnú argumentáciu, pokiaľ ide o preskúmanie materiálnej a formálnej stránky exekučného titulu. Najvyšší súd SR konštatoval že, *súdna prax je jednotná v názore, že už v štádiu posudzovania splnenia zákonných predpokladov pre poverenie súdneho exekútora na vykonanie exekúcie sa exekučný súd okrem iného zaoberá tým, či k návrhu na vykonanie exekúcie bol pripojený exekučný titul opatrený potvrdením o jeho vykonateľnosti, či rozhodnutie uvedené v návrhu na vykonanie exekúcie bolo vydané orgánom s právomocou na jeho vydanie a či rozhodnutie (iný titul) je z hľadísk zakotvených v príslušných právnych predpisov vykonateľné tak po stránke formálnej (z pohľadu právneho predpisu upravujúceho konanie, v ktorom bolo vydané), ako aj materiálnej (z aspektu obsahových náležitostí rozhodnutia – určitosti, zrozumiteľnosti a presnosti označenia subjektov práv a povinností a vyjadrenia uloženej povinnosti, ktorá sa má nútene vykonať). V rámci tohto skúmania nie je exekučný súd oprávnený posudzovať vecnú správnosť (skutkové a právne závery) rozsudku všeobecného súdu, ani rozsudku rozhodcovského súdu. Exekučný súd nedisponuje právomocou rušiť či meniť rozhodnutie, ktoré je exekučným titulom. Ani v prípade pasívneho správania účastníka v konaní, v ktorom bol exekučný titul vydaný, nemôže exekučný súd naprávať prípadné chyby a nedostat-*

²⁵ *Formálna vykonateľnosť* rozhodnutia sa osvedčuje tzv. doložkou vykonateľnosti, ktorou príslušný orgán opatrí rozhodnutie. ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. a kol., 2011. *Exekučný poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 100.

²⁶ *Materiálna vykonateľnosť* predstavuje súhrn materiálnych znakov, ktoré zabezpečujú reálnu vynútiteľnosť práva obsiahnutého v exekučnom titule. Predovšetkým sa vzťahuje na enunciat (výrokovú časť) súdneho rozhodnutia. Materiálne predpoklady vykonateľnosti majú základ v kategorickom *označení oprávneného a povinného, v presnom určení obsahu práv a povinností vrátane rozsahu plnenia a stanovenia lehoty na plnenie*. ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. a kol., 2011. *Exekučný poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 100. Prejavom materiálnej stránky vykonateľnosti podľa interpretovaného ustanovenia je to, že vykonateľné rozhodnutie priznáva právo na peňažné plnenie, ukladá povinnosť na nepeňažné plnenie alebo postihuje majetok, prípadne obmedzuje vlastnícke právo v dôsledku predovšetkým vecných práv k cudzím veciam.

²⁷ Rozhodnutie zo dňa 10. novembra 1928, R I 709/28 uverejnené pod č. 8452 v zbierke súdnych rozhodnutí Rozhodnutí Nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských. VÁŽNÝ, F. 1928. Rozhodnutí Nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských. Ročník sedmý. Praha: Právnícké vydavatelství JUDr. V. Tomsa, 1928.

²⁸ Rozhodnutie zo dňa 3. septembra 1924, R I 693/24 uverejnené pod č. 4117 v zbierke súdnych rozhodnutí Rozhodnutí Nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských. VÁŽNÝ, F. 1925. Rozhodnutí Nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských. Ročník sedmý. Praha: Právnícké vydavatelství v Praze, 1925.

²⁹ Rozhodnutie zo dňa 15. apríla 1925, R I 274/25 uverejnené pod č. 4908 v zbierke súdnych rozhodnutí Rozhodnutí Nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských. VÁŽNÝ, F. 1926. Rozhodnutí Nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských. Ročník sedmý. Praha: Právnícké vydavatelství v Praze, 1926.

ky exekučného titulu. V súlade so zásadou rovnocennosti platí vyššie uvedené bez ohľadu na to, či exekučným titulom je rozsudok, ktorý vydal všeobecný súd alebo rozhodcovský súd (Rozhodnutie NS SR 3 MCdo 11/2010 z 26. 9. 2011 uverejnené pod R 47/2011).

Uvedené rozhodnutia nám ukazujú že súdy v rámci preskúmania formálnych a materiálnych znakov exekučného titulu v podstate preskúmajú ich formálnu a materiálnu právoplatnosť ako aj formálnu a materiálnu vykonateľnosť. Ide o ich pojmové znaky stanovené normami procesného práva, ktoré v prípade ich absencie spôsobujú ich ničotnosť. Predpoklad, ktorý je možný z uvedeného vyvodit', je, že tento postup budú súdy uplatňovať pri preskúvaní všetkých exekučných titulov, pričom použijú rovnakú argumentáciu. Ide o základný princíp spravodlivosti „*rovnaké posudzuj rovnako a odlišné odlišne*“.³⁰ V súčasnej dobe sa však ukazuje uvedený predpoklad ako mylný a to práve v súvislosti s postupom exekučných súdov, pokiaľ ide o špecifické exekučné tituly, pričom jedným z nich je aj notárska exekučná zápisnica (v minulosti vykonateľná verejno-notárska listina). Dôvodom je, že súdy pri notárskej zápisnici ako exekučnom titule preskúmajú okrem jej pojmových znakov aj súlad s normami hmotného práva, a teda nielen pojmové znaky notárskej zápisnice ako exekučného titulu. V rámci exekučného konania tak dochádza k paradoxnej situácii, kedy sa exekučné súdy okrem oprávnenosti výkonu rozhodnutia zaoberajú aj vecnou stránkou exekučných titulov. Kladú si pritom otázku, ktorá má byť predmetom sporu v základnom konaní a rozhodovať má o nej súd v základom konaní, a síce či je záväzok, ktorý obsahuje exekučný titul, je vecne správny.

3. KOMPARÁCIA VYKONATEĽNEJ VEREJNO-NOTÁRSKEJ LISTINY A NOTÁRSKEJ ZÁPISNICE AKO EXEKUČNÉHO TITULU V PRVEJ ČSR A DNES

Ak porovnáme dnešnú právnu úpravu notárskych zápisníc ako exekučných titulov s právnou úpravou vykonateľných verejno-notárskych listín platnou počas prvej ČSR, zistíme, že okrem terminologických rozdielov a odlišného právneho jazyka ide o veľmi podobnú ak nie totožnú právne úpravy exekučných titulov.

V prvej ČSR súd povoľujúci exekúciu na území Slovenska na podklade vykonateľnej verejno-notárskej listiny skúmal splnenie formálnych a materiálnych náležitostí exekučného titulu podľa zák. čl. LX/1881 Exekučného zákona. Z hľadiska formálnych náležitostí súd skúmal, či išlo o konečné rozhodnutie orgánu poslednej inštancie, ktoré nebolo možné napadnúť riadnym opravným prostriedkom a či uplynula lehota na dobrovoľné plnenie. Z hľadiska materiálnych náležitostí skúmal, či exekučný titul obsahuje presné a nezameniteľné označenie povinnej osoby, určenie obsahu a rozsahu povinnosti, predmetu a času plnenia tak, aby nebolo možné toto plnenie zameniť s iným plnením, označenie súdu a poučenie o opravnom prostriedku a jeho odkladnom účinku.³¹

³⁰ HART, H. L. A. *Pojem práva*. Praha: Prostor, 2004, s. 166.

³¹ Z judikatúry Najvyššieho súdu prvej ČSR vyplýva, že súdy považovali za nevyhnutnú materiálnu náležitosť verejno-notárskej listiny ako exekučného titulu aj právny dôvod dlhu. *Notársky spis o smlouvě rukojemské není, ani, když jde o rukojmího a plátce, exekučním titulem* (§ 1 čís. 17 ex. ř.), *neobsahuje-li právního důvodu hlavního dluhu* Rozhodnutie zo dňa 17. marca 1925, R I 1092/24 uverejnené pod č. 4806 v zbierke súdnych rozhodnutí Nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských. VÁŽNÝ, F. 1926. Rozhodnutí Nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských. Ročník sedmý. Praha: Právnícké vydavatelství v Praze, 1926. Zaujímavým je judikát pokiaľ verejno-notárska listina obsahovala zmluvu o budúcej zmluve.

Následne sa súd, povolujujúci exekúciu, musel sa vysporiadať aj s otázkou, či vykonateľná verejno-notárska listina spĺňala formálne náležitosti verejnej listiny, teda musela obsahovať príslušné osvedčenie o jej hodnovernosti podľa § 68 zák. čl. XXXV/1874 o notároch v spojení so zák. čl. LX/1881 Exekučného zákona (v znení zákona č. 23/1928 a zák. čl. 1/1911 Civilného súdneho poriadku) a ďalej materiálne (obsahové) náležitosti upravené v ustanovení § 111 zák. čl. XXXV/1874 o notároch (označenie dlžníka a veriteľa, vymedzenie predmetu ako aj dôvodu dlhu, splatnosti a výslovné uvedenie záväzku povinného splniť dlh).

V právnom poriadku prvej ČSR neexistovala možnosť, aby súd preskúmaval činnosť notára pri spisovaní exekvovateľných verejno-notárskych listín, pretože za splnenie formálnych a materiálnych náležitostí podľa hmotného práva vykonateľnej verejno-notárskej listiny podľa zák. čl. XXXV/1874 o notároch zodpovedal pri jej vyhotovení výhradne notár. Za splnenie materiálnych a formálnych náležitostí exekučného titulu podľa zák. čl. LX/1881 Exekučného zákona ako normy procesného práva síce tiež zodpovedal notár, no tie preskúmaval pri povoľovaní exekúcie súd, pretože ich absencia by znamenala ničotnosť exekučného titulu. Súd preto preskúmaval verejno-notárske listiny ako exekučné tituly v prvej ČSR výhradne iba z pohľadu existencie resp. neexistencie tzv. formálno-logických väd (pojmové znaky exekučného titulu stanovené právnou normou) exekučného titulu. Nezistoval ich právny obsah resp. právne vady, ktoré by mohli vzniknúť z dôvodu porušenia hmotnoprávných predpisov.³² To znamená, že exekučný súd v rámci rozhodovania o povolení exekúcie nemohol zamietnuť výkon takej vykonateľnej verejno-notárskej listiny, ktoré obsahovali napr. protiprávne vymedzený predmet plnenia (úžernický úrok).

V súčasnosti rovnako platí, že exekučný súd skúma formálne a materiálne náležitosti notárskej zápisnice ako exekučného titulu podľa Exekučného poriadku. Všeobecný záver, vyplývajúci aj zo súčasnej judikatúry súdov Slovenskej republiky, je, že exekučný súd nie je oprávnený vykonať preskúmanie exekučného titulu z hmotnoprávneho hľadiska, tj. preskúmať konkrétne okolnosti, ktoré predchádzali vyhotoveniu exekučného titulu (napr. ak dohodnutá výška úrokov z omeškania je v rozpore s dobrými mravmi).³³ Ak by mal totiž exekučný súd vykonať preskúmanie veci spôsobom, akým koná civilný

Exekučným titulom podľa § 1 čís. 17 ex. ř. není notářský spis jenž nezjišťuje dluh již trvajícím, nýbrž obsahuje pouze úmluvu o budoucím poskytnutí zápůjčky. Podle § 3 not. ř. jest jednou z náležitostí exekučně vykonatelného notářského spisu, by byl ve spise zjištěn dluh. Zjištění dluhu předpokládá dluh již vzniklý, trvajícím. Rozhodnutie zo dňa 13. októbra 1927, R II 331/27 uverejnené pod č. 7399 v zbierke súdnych rozhodnutí Najvyššieho soudu československé republiky ve věcech občanských. VÁŽNÝ, F. 1928. Rozhodnutí Nejvyššieho soudu československé republiky ve věcech občanských. Ročník sedmý. Praha: Právnícké vydavatelství JUDr. V. Tomsa, 1928.

³² Uvedené však automaticky neznamenalo, že sa povinný nemohol proti protiprávnemu obsahu vykonateľnej notárskej listiny brániť. Ustanovenie § 113 písm. b) zák. čl. XXXV/1874 o notároch umožňovalo povinnému brániť sa proti už povolenej exekúcii námietkou, že právny základ dohody, resp. zmluvy, ktorá je obsahom vykonateľnej verejno-notárskej listiny je neplatný, no túto platnosť, resp. neplatnosť neskrátal exekučný súd, čiže súd povolujujúci exekúciu, ale súd rozhodujúci v základnom konaní. Preto, ak sa chcel povinný účinne brániť proti takejto exekúcii, musel mať buď právoplatné rozhodnutie súdu, v ktorom sa konštatovalo, že dohoda, obsiahnutá vo vykonateľnej verejno-notárskej listine, je neplatná alebo mohol požiadať o odklad výkonu exekúcie v prípade, že konanie o podanej žalobe zatiaľ nebolo právoplatne skončené. Týmto sa nenarušila rovnosť exekučných titulov, pretože súd povolujujúci exekúciu nebol oprávnený skúmať právny obsah verejno-notárskej listiny. Túto právomoc mal iba súd v základnom konaní. Z toho vyplýva, že súd povolujujúci exekúciu nemohol preskúmať a následne nepriznať účinky vykonateľnej verejno-notárskej listiny, ktorá vzišla z činnosti notára vykonávanej podľa zák. čl. XXXV/1874 o notároch. Porovnaj HORA, V., *Soustava exekučního práva (se zřetelem ke Slovensku a Podkarpatské Rusi)*, Praha: Typus, 1930, s. 70.

³³ Pozri rozhodnutie Najvyššieho soudu SR sp. zn. 3 Cdo 234/2011 z 1. 3. 2012. viď tiež III. ÚS 41/2011).

súd v základnom občianskoprávnom konaní, muselo by byť také oprávnenie v zákone výslovne uvedené, inak by takéto preskúmanie išlo nad rámec právomoci súdu preskúmať formálnu a materiálnu vykonateľnosť exekučného titulu.

Z platnej právnej úpravy notárskej zápisnice ako exekučného titulu teda vyplýva, že taká notárska zápisnica by mala mať rovnaké účinky ako právoplatný a vykonateľný rozsudok všeobecného súdu, čo znamená, že aj exekučný súd by mal s takýmto titulom nakladať rovnako ako s rozsudkom všeobecného súdu. V opačnom prípade by došlo k porušeniu zásady rovnocennosti v tom zmysle, že by exekučný súd uplatnil rozdielny procesný postup v prípade, ak oprávnený uplatňuje svoje právo na základe exekučného titulu vydaného všeobecným súdom a iný postup, ak oprávnený uplatňuje svoje právo na základe exekučného titulu vydaného notárom.

Napriek tomu, že z platnej právnej úpravy výslovne nevyplýva oprávnenie exekučného súdu preskúmať aj vecnú stránku notárskej zápisnice ako exekučného titulu, v rozhodovacej činnosti súdov sa objavuje aj názor, že za istých podmienok takú právomoc možno pripustiť. V tejto súvislosti je potrebné spomenúť nález Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 5/2000 v ktorom ústavný súd výslovne uviedol, že „*notárska zápisnica ako vykonateľný exekučný titul požíva rovnakú súdnu ochranu, aká sa poskytuje vykonateľnému rozhodnutiu súdu, avšak v tejto súvislosti by nebolo možné pripustiť exekúciu na základe exekučnej notárskej zápisnice, a to najmä s ohľadom na jej mimosúdny spôsob vzniku vtedy, ak by sa ňou mohli porušiť také princípy zákonnej alebo ústavnej hodnoty, na ktorých je potrebné bezpodmienečne trvať*“. V takom prípade je teda možné nepriznať oprávnenej osobe právo na súdnu ochranu v zmysle čl. 46 ods. 1 Ústavy SR. Právny názor o možnosti preskúmania notárskych zápisníc exekučným súdom vyslovil ústavný súd tiež v náleze sp. zn. II. ÚS 498/2010, v zmysle ktorého „*je exekučný súd oprávnený exekučný titul preskúmať aj z hľadiska príslušných hmotnoprávných zákonných ustanovení a to nielen z procesného hľadiska, počas celého exekučného konania (v každom štádiu, na návrh alebo bez návrhu)*“. Ďalej zo súčasnej judikatúry najvyšších súdnych inšancií tiež vyplýva, že exekučné súdy sú nielenže oprávnené, ba dokonca aj povinné v prípadoch, v ktorých notár pri spísaní notárskej zápisnice slúžiacej ako exekučný titul nesprávne posúdil napr. platnosť splnomocnenia na udelenie súhlasu s vykonateľnosťou notárskej zápisnice, zamietnuť žiadosť o povolenie exekúcie z dôvodu, že exekučný titul nespĺňa materiálne náležitosti nevyhnutné pre platnosť vzniku notárskej zápisnice ako exekučného titulu podľa Exekučného poriadku.³⁴

Aktuálna rozhodovacia činnosť exekučných súdov dokazuje, že právne normy v Exekučnom poriadku umožňujú porušovať všeobecnú zásadu rovnosti (rovnocennosti) exekučných titulov. Exekučný súd, ktorý v rámci preskúmania vykonateľnosti notárskej zápisnice ako exekučného titulu ex offo alebo na návrh zistí vady brániace výkonu exekúcie (rozpor s hmotnoprávnymi predpismi), môže buď zamietnuť žiadosť o udelenie poverenia na vykonanie exekúcie podľa § 44 ods. 2 Exekučného poriadku alebo exekúciu zastaviť podľa § 57 ods. 1 Exekučného poriadku. Exekučnému súdu sa teda v istom zmysle priznáva právo skúmať nielen formálno-logické vady exekučnej notárskej zápisnice, ale aj právne vady, ktoré by mal skúmať súd v základnom konaní. Problémom je, že rovnaká argumentácia sa nepoužíva, pokiaľ ide o exekučné tituly pochádzajúce z rozhodovacej

³⁴ Potri napr. rozhodnutie Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 456/2011.

činnosti súdov alebo iných orgánov. Nie je preto mysliteľné, aby exekučný súd zisťoval právne vady napr. rozsudku alebo platobného rozkazu súdu či výkazu nedoplatkov poisťovne v exekučnom konaní. Notárska zápisnica preto *de facto* prestáva byť rovnocenným exekučným titulom k ostatným vykonateľným rozhodnutiam, zmierom a osobitným právnym aktom správnych orgánov.³⁵

V súvislosti s rozdielnym prístupom exekučných súdov k notárskej zápisnici ako exekučnému titulu v rozhodovacej činnosti sa okrem toho vynára aj ďalšia otázka a síce, či by mohol uvedený revízny postup exekučných súdov viesť k porušeniu princípu právnej istoty a ochrany dôvery všetkých subjektov práva v právny poriadok, ktoré sú často pertraktované aj v rámci rozhodovacej činnosti Ústavného súdu SR.³⁶ Je preto zrejmé, že narušenie rovnosti vo verejnom práve so sebou nesie mnohé riziká, ktorých riešenie sa v aplikačnej praxi hľadá až na úrovni pomeriavania jednotlivých princíпов. Pre riešenie našej dilemy je však pomerne dôležitým faktom je aj to, že uvedené rozhodnutia sa týkajú výhradne sporov, v ktorých na jednej strane vystupuje spotrebiteľ a na druhej dodávateľ – tzv. **spotrebiteľské spory**. Ochrana spotrebiteľa je totiž v priestore Európskej únie predmetom mnohých právnych úprav a často spomínaným fenoménom. Náš komparatívny pohľad sa preto postupne uzatvára. Hoci sme na úrovni normatívnych právnych predpisov v prvej ČSR a dnešnej SR konfrontovaní s takmer totožnou právnou úpravou, v oblasti aplikácie práva sa naopak stretávame s takmer odlišnou argumentáciou, procesným postupom v prostredí aplikačnej praxe. Ide naozaj o silný argument proti rozumovo poznateľnej hierarchii princíпов. Naša dilema sa však zdá byť týmto vyriešená iba zdanlivo. Hoci obsahovo obdobné právne akty vedú k odlišnej interpretácii a aplikácii domnievam sa, že stále tým nie je úplne potvrdená pravdivostná hodnota „solistických“ záverov. Dôvodom je, že aj napriek tomu, že sa štruktúra právneho poriadku ako aj princíпов na prvý pohľad javí ako vôľový a mocenský akt, je nepopierateľné, že v rámci tejto štruktúry je rozhodnutie automaticky kritizovateľné ak sa odchýli od ustálenej judikatúry. Je teda vôľa „ultima ratio“?

ZÁVER

Marek Káčer vo svojom príspevku tvrdí, že „*hodnoty nevytvárajú systém, ktorý by sa dal uplatniť pri riešení praktických problémov spôsobom, ktorý vykazuje vnútornú konzistenciu*“, ... preto „*sa možno odôvodnene domnievať, že samotná argumentácia hodnotami nevedie k spohľadlivým záverom, k jedinej správnej odpovedi*“.³⁷ Porovnanie právnej úpra-

³⁵ Náš právny názor je preto jednoznačný. Zo samotnej povahy, podstaty a významu inštitútu notárskej zápisnice obsahujúcej výslovnú doložku vykonateľnosti vyplýva, že bola vytvorená najmä z dôvodu, že jednoduchšie zabezpečovacie prostriedky, ako je napr. zmluvná pokuta či ručenie, nemôžu zaistiť, že sa účastníci vyhnú súdnemu sporu. Ak by sa v praxi všeobecne pripustil v určitých prípadoch iný postup ako ten, že súd bude môcť v prípade predloženia notárskej zápisnice ako exekučného titulu preskúmať len jej formálno-logické vady, bolo by to v rozpore s účelom a zmyslom samotného inštitútu takej notárskej zápisnice. Zastávame preto názor, že ak by exekučný súd nepreskúmaval právne vady (súladiť s hmotným právom) notárskej zápisnice ako exekučného titulu, tak by právo účastníkov na súdnu ochranu nebolo porušené, ale zachované, *nakolko každú exekučnú notársku zápisnicu je možné napadnúť žalobou na súde z dôvodu neplatnosti, resp. jej rozporu s hmotným právom*.

³⁶ K princípu právnej istoty pozri napr. nález Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 21/08 z 23. septembra 2009.

³⁷ KÁČER, M. Hodnotová hierarchia a hodnotový pluralizmus. In: *Hodnotový systém práva a jeho reflexia v právnej teórii a praxi*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2013, s. 217.

vy (rovnaká) ako aj aplikačnej praxe súdov (odlišná) jednotlivých období našej právnej histórie, by malo byť dokonca podporením jeho záverov. Na základe empirických faktov sa zdá, že nie sme schopní v rôznych epochách nášho vývoja nájsť stabilnú rozumom poznateľnú hierarchiu hodnôt, ktoré by sme mohli aplikovať na vyriešenie konkrétnych problémov a sporov. História nám jasne ukazuje, že v minulosti sa aj napriek obdobnej právnej úprave spory rozhodovali inak. Uvedené zistenie však nie je priekopnícke. Už G. E. Moorea tvrdil, že žiadne príkaz vo forme mal by nie je možné nevyhnutne logicky odvodiť od pozorovania skutočnosti a teda z faktu, že to tak je.³⁸ Z toho pre nás vyplýva až naturalistický záver, že právo síce nie je deduktívne pokiaľ ide o jeho vzťah k faktom, no aj napriek tomu pri formulovaní právnych noriem na tie fakty prihliadame. Ak zároveň platí, že faktický stav nie je nemenným stavom, tak to potom pre Alexyho „Ideales Sollen“ znamená, že sa v priebehu času podoba, a tým aj princípy ako príkazy k optimalizácii, musia meniť a to nielen formálne ale aj materiálne. To nás vedie k záveru, že pri vytváraní nášho normatívneho sveta síce neprestaneme prihliadať na fakty, avšak pôvodom našich noriem už nemôže byť mystická nemenná entita (štruktúra hodnôt) poznateľná iba naším rozumom, ale je ním empirická skutočnosť nášho sociálneho života.³⁹ Je teda možné prijať bezvýhradne záver, že jednotlivé spory sú riešené na základe autoritatívnych rozhodnutí (tj. z vôle a v konkrétnom prípade vôle sudcu) a nie na základe objektívne poznateľnej hierarchie hodnôt (tj. z rozumu).⁴⁰ Poslednou položenou otázkou sa v podstate pýtame na to, či sú závery postmodernej situácie, ktoré nás nútia priznať neexistenciu štruktúry hodnôt a podvoliť sa kríze legitimacy autorít, správne.

Napriek historickým faktom sa budeme snažiť formulovať mierne odlišný záver, ktorý je v čiastočnom protirečení s postmoderným prístupom. Naša hypotéza a riešenie vychádza z myšlienok T. S. Kuhna a jeho predstavy o paradigme.⁴¹ Paradigmou si môžeme predstaviť aj ako náš svetonázor, v ktorom sa pohybujeme a myslíme. Jeho nevyhnutným znakom je, že musí byť konzistentný. Konzistentnosť je dokonca považovaná za našu životnú potrebu, pomocou ktorej odlišujeme zdravú a nezdravú identitu jednotlivca.⁴² V aplikačnej praxi môžeme obdobu paradigmy a konzistencie postojov identifikovať s Hartovou podobou spravodlivosti a to spôsobom „*rovnaké posudzuj rovnako a odlišné odlišne*“. Aj Radbruch počítal s tým, že spravodlivosť je vyjadrením miery, podľa ktorej sa posudzuje životnosť a existencia (platnosť) právneho poriadku.⁴³ V našom prípade sa však nesnažíme sklznúť do sporu medzi právom a morálkou. V rámci záveru tohto príspevku sa snažíme ukázať, že za spravodlivé síce môžeme považovať skutočnosť, že sa právny inštitút vyvíja v čase a rozhodnutia, ktoré sa k nemu vzťahujú sú potom odliš-

³⁸ MOOREA, G. E. *Principia ethica (Principles of ethics)*. Dover Publications: 1903.

³⁹ Pozri k tomu DENNETT, D. C. *Záhada ľudského vedomia*. Bratislava: Európa 2008, s. 62–104.

⁴⁰ KÁČER, M. Hodnotová hierarchia a hodnotový pluralizmus. In: *Hodnotový systém práva a jeho reflexia v právnej teórii a praxi*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2013, s. 214.

⁴¹ Pozri bližšie KUHN, S. *Štruktúra vedeckých revolúcií*. Bratislava: Pravda, 1982 s. 157; Butterfield sa tiež vyjadril k vývoju vedeckého poznania podobne, keď hovoril „*zmene*“ vedeckého pohľadu na vec, ako o práci s tým istým súborom údajov, ktoré sa však uvádzajú do nového systému vzájomných vzťahov a iného celkového rámca. BUTTERFIELD, H. *The Origins of Modern Science 1300–1800*. London: 1949, s. 1–7.

⁴² Porovnaj KÁČER, M. Hodnotová hierarchia a hodnotový pluralizmus. In: *Hodnotový systém práva a jeho reflexia v právnej teórii a praxi*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2013, s. 211.

⁴³ V súčasnosti obdobný názor nájdeme aj u Alexyho, k tomu pozri ALEXY, R. *Pojem a platnosť práva*. Bratislava: Kalligram, 2009.

né, pretože vychádzajú pri aplikácii z dvoch obsahovo odlišných právnych noriem,⁴⁴ avšak už nie ak v rámci jednej paradigmy, a teda približne v rovnakom čase a pri zachovaní rovnakého obsahu zákona existujú dve protichodné rozhodnutia súdov. Nejde nám preto o hľadanie Rawlsovej formálnej alebo materiálnej spravodlivosti. Snažíme sa ukázať akým spôsobom môžeme uvažovať o problémoch vznikajúcich pri aplikácii práva a právnych princípov. Na tomto mieste je preto opodstatnené považovať spravodlivosť výlučne za konzistentnosť a v miere konzistentnosti jednotlivých rozhodnutí vidieť kritérium podľa ktorého určujeme životnosť vzorca podľa ktorého sudcovia rozhodujú spory, pretože sa nesnažíme formulovať ultimátne princípy spravodlivej spoločenskej spolupráce, ale iba nájsť odpoveď na otázku či je rozhodovanie súdov výlučne autoritatívne (tj. z vôle) alebo sa v ňom nachádza aj niečo rozumové.

Vráťme sa preto k implikácii, že ak je konzistencia v rámci aplikačnej praxe vyjadrená ako Hartova spravodlivosť, tak potom je jednoznačné, že prístup Mareka Káčera, ktorý považuje hodnoty a ich hierarchiu za platonistický mýtus, správna, no iba čiastočne. Hodnotový systém je pod váhou jeho argumentov síce nevyhnutne stanovovaný autoritatívne no iba primárne. Sekundárne je už v záujme životnosti celého právneho poriadku nevyhnutné, aby jednotlivé rozhodnutia neboli protirečivé. Sekundárne tak v rámci autoritatívne stanovenej štruktúry hodnôt dochádza k jej racionalistickému podporovaniu. V rámci epistemologických postupov preto rozum udržuje stabilitu stanovenej hierarchie, pričom k odchýleniu nemôže dôjsť svojvoľne, ale len na základe racionálneho dôvodu. Výsledok nášho uvažovania nás vedie k záveru, že kým na normatívnej úrovni z pohľadu de lege ferenda smerom do budúcnosti nie sme schopní určiť, ktorý princíp má byť nadradený ostatným a aká je tá pomyselná intuitívne nazeraná ideálna Platónova štruktúra hodnôt a tým aj princípov, v oblasti dele lata to už až také nejasné a arbitrárne nie je. Dôvodom je práve vzorec myslenia: konzistentnosť rovná sa spravodlivosť.

Hoci ideál, ku ktorému by sme sa mali približovať, nie je poznateľný a ani určiteľný, a to ako si nastavíme právny a hodnotový rámec, je čisto záležitosťou autoritatívneho rozhodnutia – vôle, pokiaľ uplatníme rovnaký model uvažovania aj na štruktúru hodnôt, ktorá už bola stanovená, tak sa uvádzame vlastné myslenie do omylu. Konzistentnosť v podobe spravodlivosti nám totiž neumožňuje sa svojvoľne od už stanovenej štruktúry hodnôt svojvoľne odchyliť. Rozumom preto síce nie je poznateľná ideálna štruktúra hodnôt, no je ním poznateľné nesprávne usudzovanie, ak už takú štruktúru máme. Jednoducho povedané, ak už máme axiómy, tak z nich vieme dedukovať overiteľné závery. Týmto sa dostávame späť k našej dileme či sme platonisti alebo sofisti. Naša prvotná otázka v kontexte prezentovaných argumentov naberať možno až antropologický charakter (možno ide o náhodu resp. zatiaľ o nepotvrdenú súvislosť, pretože analogicky aj evolučne rozum vzniká až následne po vôle).

Tým sa dostávame k úplnému záveru článku. Právna úprava notárskych exekučných zápisníc a vykonateľných verejnonotárskych listín je nepopierateľne v prvej ČR a SR

⁴⁴ V našom prípade ide o prípad kedy obsah zákona zostal nezmenený, no rozhodnutia sa od seba aj tak líšili. V tomto prípade sme konfrontovaní s odlišným vývojom právneho inštitútu, ktorý podlieha nielen zmene obsahu právnych noriem, ale aj zmene jednotlivých paradigiem, ktoré môžu meniť interpretačné schémy, podľa ktorých sa konečný výklad obsahu a postavenia v čase vybraných právnych inštitútov môže diametrálne odlišovať, napriek tomu, že porovnaním obsahu časovo odlišných noriem upravujúcich ten istý právny inštitút zistíme, že sú takmer totožné.

z obsahového hľadiska obdobná. Zásadným rozdielom však je, že kým jedna norma bola vyjadrením hodnôt československého národa – „československá paradigma“, historicky mladšia slovenská norma je naopak vyjadrením hodnôt slovenského národa – „slovenská paradigma“. Vplyv na uvedené paradigmy mala nepochybne aj medzinárodnopolitická situácia, ktorá bola pri obidvoch štátoch úplne odlišná. Jednotlivé paradigmy sú tak navzájom nesúmerateľné, čo znemožňuje rozhodnúť sa, ktorá z nich je Kuhnovým slovníkom lepšia a „racionálnejšia“. Z hľadiska časového preto racionálne nie je možné určiť ideálnu paradigmu, ideálnu štruktúru hodnôt a princípov. Môžeme síce veriť rovnako ako Kuhn alebo Kant, že smerujeme k niečomu lepšiemu, racionálnejšiemu alebo slobodnejšiemu, no faktom zostáva, že v prvej ČSR nepoznali pojmy spotrebiteľ a dodávateľ. Jej systém ochrany slabšej strany nebol nastavený rovnako ako ten náš dnešný. Okrem toho v minulosti neexistoval tlak zo strany EÚ, ktorá v súčasnosti často požaduje a dokonca dopytuje súdy v akej miere rozhodujú v prospech spotrebiteľa, aby tým získala relevantný prehľad o jeho ochrane. Preto sa najvyššie súčasné a minulé súdne inštancie pokiaľ ide o ochranu slabšej strany vo svojich odôvodneniach rozhodnutí tak podstatne líšia. Vychádzajú totiž z úplne odlišných paradigiem a fungujú v rámci úplne odlišných štruktúr hodnôt a princípov.

Rozdiel medzi naším a M. Káčerovým postojom je skutočnosť, že jeho tvrdenie je antitézou prístupu moderny. Jej hlavnou myšlienkou bola okrem iného aj viera v stabilnú podobu rozumom poznateľnej hierarchie hodnôt, ktorej bola podriadená aj vieru v lepšiu budúcnosť samotného ľudstva.⁴⁵ M. Káčer svojimi argumentmi a závermi moderne nastavuje zrkadlo a obrazne ju „ťahá“ späť k zemi, späť z budúcnosti do súčasnosti a konkrétnym ľudským potrebám a empirickým faktom. My sa snažíme ukázať, že tvrdenie, že hodnoty nevytvárajú systém použiteľný pre riešenie praktických prípadov, je použiteľné, iba ak sa taký prípad v aplikačnej praxi ešte nevyskytol alebo v kontinentálnom práve nedošlo k zmene obsahu právneho poriadku.

V súčasnosti preto môžeme, pokiaľ ide o princíp rovnosti účastníkov a ľudskú dôstojnosť, pozorovať zmenu paradigmy resp. možno vytváranie novej, kedy sa súdy začínajú prikláňať resp. vytvárať novú hierarchiu hodnôt v prípadoch, keď ide o spotrebiteľské spory. Možno mierne kacírskou sa zdá byť myšlienka, že sa tým zároveň možno znovu o niečo viac posúvame k akejsi kombinácii občiansko-stavovského štátu, kde Vaše postavenie pred súdom ako aj Vaše práva a povinnosti nebudú založené na princípe rovný s rovným, ale na základe Vašej príslušnosti k určitej zvýhodnenej privilegovanej skupine. Otvorenou nechávame otázku, či nie je vývoj dejín naozaj dialektický a naše myslenie je uväznené v neustálom súboji tézy a jej antitézy?

Článok je písomným výstupom projektu APVV vedeným pod reg. č. APVV-0562-11s názvom „Právne argumenty a právne princípy ako pramene práva“.

JUDr. Bc. Štefan Siskovič

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

JUDr. Katarína Siskovičová

Najvyšší súd Slovenskej republiky

⁴⁵ K tomu pozri aj BAUMAN, Z. *Tekutá modernost*. Praha: Mladá fronta, 2002, s. 1–23.

František Novák

LEGISLATIVA ČR V ROCE 2012 – ANALÝZA VYBRANÝCH CHRONOLOGICKÝCH SOUVISLOSTÍ

Abstrakt: Tato studie je věnována podrobnější komparativní analýze základních deskriptivních dat a proměnných, jež byly získány na základě monitoringu české legislativy za rok 2012. Provádí se na pozadí vybraných chronologických souřadnic, které umožňují porovnávat výsledky ukazatelů (proměnných) dosažené za rok 2012 s dlouhodobými časovými řadami již od roku 1918, ale soustřeďuje se rovněž na zobrazení recentního, tedy posledního pětiletého období. Umožňuje tak porovnávat stav a vývoj české legislativy z hlediska její formální struktury (typy legislativních dokumentů, vztah zákonných a podzákonných forem), z hlediska její odvětvové dynamiky (systematizace základních legislativních dokumentů na základě jejich příslušnosti do tradičních právních odvětví) v příslušných obdobích, ale též z hlediska kvantitativních přírůstků na úrovni jednotlivých typů legislativních dokumentů a nakonec i z hlediska uplatnění faktorů změny v legislativě. Výsledky jsou prezentovány formou přehledných tabulek a shrnujících komentářů. Potvrzují zejména pokračující hypertrofii novelizačních legislativních dokumentů na úrovni zákonů a primárních předpisů, jakož i tendenci k narůstání podílu soukromoprávních odvětví na nové legislativě ČR. Poprvé jsou v rámci tohoto ročního kvantitativního přehledu a analýzy české legislativy prezentovány změny v legislativě též prostřednictvím struktury základních právních odvětví včetně základní systémové proporce veřejného a soukromého práva.

Klíčová slova: legislativa ČR, kvantitativní deskripce legislativy, právní informatika, analýza vývoje české legislativy v roce 2012, teorie legislativy, parametrizace legislativy

ÚVOD

Tento článek je součástí dlouhodobého projektu a záměru vybudovat relativně stabilní strukturu kvantitativních ukazatelů v různých segmentech práva, právního řádu a zejména pak v legislativě, která by umožňovala pravidelný, minimálně roční monitoring stavu a vývoje práva (legislativy) v České republice a mohla tak fungovat jako svého druhu základní statistická charakteristika české legislativy a potažmo práva. Každoročně jsou realizovány studie zabývající se kvantitativní deskripcí české legislativy za uplynulé roční období. Vždy je jedna z těchto studií zaměřena na základní popis struktury legislativních dokumentů a její kvantitativní vyjádření, kdy jsou sledovány stavy a krátkodobé proměny takových faktorů či proměnných, jako je poměr primárních a sekundárních legislativních dokumentů, v němž se mj. zobrazuje míra uplatnění principu svrchovanosti zákona v právním řádu země, význam a prosazování změny v legislativě odrážející vývojovou dynamiku a zobrazující reformní tendence i úsilí ve společnosti, dále zobrazení odvětvových proporcí a odvětvové struktury v legislativě ČR v daném období a nakonec i faktorů mezinárodního vlivu a jeho působení na legislativu ČR, a to se zvláštním zřetelem k právu EU.

Další z těchto studií publikovaných pravidelně formou článků v časopisu Právník se pak zaměřuje na hlubší prozkoumávání a komparaci časových souvislostí a analyzování delších časových úseků či časových řad, které teprve může odhalit působení krátkodobých i dlouhodobých faktorů a vývojových tendencí v právním řádu České republiky. Tato v zásadě chronologická dimenze, jež je rovněž jakémukoliv statisticky orientovanému přístupu vlastní, je opět vztahována k jednotlivým, právě zmíněným faktorům či

proměnným, resp. alespoň k některým z nich. Popis a analýza či komparace v prostoru těchto časových souvislostí mohou být rozvíjeny pochopitelně tím více, čím více údajů je a bude postupně zachycováno.

Tento obširnější vysvětlující úvod zařadil autor článku zejména vzhledem k tomu, že zřejmě ne vždy bývají pokusy o kvantifikace a aplikace alespoň poněkud zavánějící exaktními metodickými postupy v právní vědě správně pochopeny.

1. KOMPARACE ČASOVÝCH ŘAD A ROČNÍCH VÝSLEDKŮ

Úvodní část této studie se zabývá porovnáním výsledků v rámci dlouhých, v zásadě maximálně možných, kontinuálně zachycených a dostupných časových řad v oblasti legislativy, jež začínají pro Českou republiku zásadním rokem 1918, a na druhé straně výsledků za jednotlivá roční období, jež jsou k dispozici od roku 2007, tedy již za posledních 5 let, resp. s připočtením aktuálně analyzovaného roku 2012 za let šest. Tyto výsledky byly pravidelně, byť nikoliv v adekvátní časové dispozici a posloupnosti a ovšem ne vinou jejich autora, publikovány v časopisu *Právník*.¹

Porovnávány jsou výsledky kvantitativní deskripce české legislativy v rámci jejich typologické struktury včetně vztahu legislativy primární a sekundární a dále pak z hlediska rozdělení legislativních typů do jednotlivých tradičních právních odvětví.

1.1 Typologická struktura základních legislativních dokumentů

Následující kvantitativní přehled přináší rozdělení české legislativy do jednotlivých legislativních typů jednak v rámci dlouhých časových řad počínajících rokem 1918 a dále pak po jednotlivých letech. Porovnání provádíme za poslední pětiletí, tedy zobrazeny jsou aktuálně roky 2008–2012, ale též jako koncové pro dlouhé časové řady. Výsledky jsou standardně prezentovány formou tabulek.

Tabulka č. 1 obsahuje lapidárně řečeno pouze „holé“ údaje za příslušná období nebo, chceme-li, absolutní čísla, z nichž nutně musí vycházet jakékoliv další matematicko statistické zpracování. Je to též jakýsi kontrolní standard. Další tabulky pak prezentují hodnoty odvozené formou aritmetických průměrů a poměrných, relativních vyjádření.

V tabulce č. 1 zřejmě okamžitě zaujme množství vyhlášek vyprodukovaných českou legislativou v roce 2012. Jejich počet je dokonce vůbec největší za posledních 6 sledovaných let (včetně roku 2007) a přesahuje i číslo 200! Důsledkem toho je absolutně největší hodnota za sledované období indikována také u předpisů sekundárních. Oproti nejvyšším výsledkům jsou hodnoty roku 2012 u vyhlášek a sekundárních předpisů vyšší o téměř 22 procenta (představují 121,6 % skutečnosti roku 2010).

Z hlediska celkového počtu vydaných legislativních dokumentů se rok 2012 zařazuje na druhé místo za doposud nejplodnější rok 2009. Pokud bychom doplnili hodnoty poměru primárních a sekundárních předpisů, ukáže se, že rok 2012 je v tomto ohledu opět na druhém místě, ovšem odzadu, když z celkového počtu legislativních dokumentů představují primární pouze 26 procent. Horší poměr vykazuje z posledních let pouze

¹ Poslední článek z této řady vyšel v čísle 5 z roku 2013. Viz NOVÁK, F. *Legislativa ČR v roce 2011: analytický a komparativní pohled*. *Právník*, č. 5, 2013, s. 473–485.

rok 2010 (20 procent). „Standardní“ hodnota se přitom pohybuje okolo 30 procent pro primární dokumenty.

Tabulka č. 2 reprezentuje dlouhá časová období pro jednotlivé typy legislativních dokumentů prostřednictvím aritmetických průměrů. Ty lze pak porovnávat s absolutními počty za jednotlivé roky.

I v roce 2012 pokračuje trend narůstání počtu legislativních dokumentů a jejich jednotlivých typů s výjimkou nařízení vlády. Zákony i primární právní předpisy v roce 2012 překonávají téměř dvojnásobně celkový aritmetický průměr dosažený za roky 1918–2012 (94 let) a tvoří více než 183 procent tohoto průměru u zákonů a téměř 176 procent u primárních předpisů. U vyhlášek se dostáváme dokonce na téměř 269 procent průměrné hodnoty!

Tab. č. 1 – Počet legislativních dokumentů v obdobích 1918–2008 až 2012 a v jednotlivých letech 2008–2012 podle jejich typů

	1918–2008	1918–2009	1918–2010	1918–2011	1918–2012	2008	2009	2010	2011	2012
UZ	136	138	138	139	141	0	2	0	1	2
Z	4664	4776	4842	4970	5069	113	112	66	128	99
ZO	188	188	188	188	188	0	0	0	0	0
PŘI	4988	5102	5168	5297	5398	113	114	66	129	101
NV	6764	6843	6905	6957	7006	57	79	62	52	49
V	7639	7827	8026	8215	8457	195	188	199	189	242
SEK	14403	14670	14931	15172	15463	251	267	261	241	291
MS	4395	4591	4610	4714	4817	88	124	91	104	103
Vše+MS	23786	24291	24709	25183	25678	452	505	418	474	495
Vše-MS	19391	19792	20099	20469	20839	364	381	327	370	392
PRI/SEK v %	26/74	26/74	26/74	26/74	26/74	31/69	30/70	20/80	35/65	26/74

Tab. č. 2 – Přehled aritmetických průměrů z celkového počtu legislativních dokumentů v rámci jejich jednotlivých typů ve sledovaných obdobích od roku 1918 a skutečné roční výsledky v rámci typů legislativních dokumentů v letech 2008–2012

	1918–2008 90 let	1918–2009 91 let	1918–2010 92 let	1918–2011 93 let	1918–2012 94 let	2008	2009	2010	2011	2012
UZ	1,511	1,516	1,50	1,495	1,50	0	2	0	1	2
Z	51,822	2,484	52,630	53,441	53,926	113	112	66	128	99
ZO	2,098	2,066	2,043	2,022	2,00	0	0	0	0	0
PŘI	55,422	56,066	56,174	56,957	51,426	113	114	66	129	101
NV	75,156	75,198	75,054	74,806	74,532	57	79	62	52	49
V	84,878	86,011	87,239	88,333	89,968	194	188	199	189	242
SEK	160,033	161,209	162,293	163,140	164,500	251	267	261	241	291
Vše+MS	264,289	267,154	268,576	270,785	273,170	452	505	418	474	495
MS	48,833	49,659	50,109	50,688	51,245	88	124	91	104	103
Vše-MS	215,456	217,495	218,467	220,097	221,691	364	381	327	370	392

Tab. č. 3 – Podíl jednotlivých typů legislativních dokumentů vzhledem k celku všech legislativních dokumentů bez započtení MS a včetně MS vyjádřený v procentech ve sledovaných obdobích a letech

	1918– 2008	1918– 2009	1918– 2010	1918– 2011	1918– 2012	2008	2009	2010	2011	2012
UZ	0,701 0,572	0,697 0,568	0,687 0,559	0,679 0,552	0,677 0,549	0	0,525 0,396	0	0,270 0,211	0,407 0,510
Z	24,051 19,607	24,131 19,645	24,091 19,596	24,281 19,736	24,325 19,741	30,059 24,944	27,93 21,33	17,322 13,069	34,595 27,004	20 25,26
ZO	0,969 0,790	0,950 0,773	0,935 0,761	0,918 0,747	0,902 0,732	0	0	0	0	0
PŘI	25,722 20,969	25,778 21,004	25,713 20,915	25,878 21,034	25,903 21,022	30,959 24,944	28,430 21,714	20,183 15,789	34,865 27,215	20,404 25,765
NV	34,880 28,446	34,575 28,171	34,355 27,945	33,988 27,626	33,620 27,284	15,616 12,583	19,700 15,048	18,960 14,833	14,054 10,970	9,90 12,50
V	39,395 32,116	39,546 32,222	39,932 32,482	40,134 32,621	40,583 32,935	53,425 43,046	46,883 35,801	60,856 47,608	51,081 39,873	48,889 61,735
SEK	74,277 60,552	74,121 60,393	74,287 60,427	74,122 60,247	74,202 60,219	69,041 55,629	66,583 50,857	79,817 62,440	65,135 50,844	58,788 74,235
MS	18,477	18,604	18,657	18,719	18,759	19,426	23,620	21,770	21,941	20,808
Vše	23786	24291	24709	25183	25678	452	505	418	474	495
Vše bez MS	19391	19792	20099	20469	20839	364	381	327	370	392

Mezinárodní smlouvy reprezentující do jisté míry faktor mezinárodního či zahraničního vlivu na českou legislativu si udržely obdobné postavení jako v posledních pěti letech jak z hlediska absolutního počtu, tak i průměru.

Celkový počet legislativních dokumentů pak opět mírně navyšuje průměrné hodnoty za dlouhé časové řady.

Podíly jednotlivých typů vzhledem k celku všech předpisů vydaných ve sledovaném období potvrzují prvotní poznatek, že v roce 2012 proporčně výrazně vzrostl podíl vydaných vyhlášek, a to i oproti doposud neplodnějšímu roku 2010. Oproti roku 2011 však činí tento nárůst téměř 10 procent.

2. STRUKTURA PRÁVNÍCH ODVĚTVÍ

Tabulky č. 4 a č. 5 přinášejí přehled o struktuře právních odvětví v legislativě, resp. o četnosti zařazování legislativních dokumentů do jednotlivých, tradičně uznávaných právních odvětví. A to jednak na základě dlouhodobých časových souřadnic od roku 1918, jednak v průběhu posledních pěti let. Zařazeny jsou rovněž agregované kategorie soukromého a veřejného práva.

Pohled na tabulku č. 4 nás ujistí, že struktura právních odvětví a její promítnutí do soustavy základních legislativních dokumentů se za celé období od roku 1918 nikterak zásadně a podstatně nemění. Nejčastěji se zde setkáme s dokumenty z oblasti správního, obchodního a finančního práva, střední intenzitu, resp. frekvenci vykazují odvětví práva

pracovního, občanského hmotného práva, ústavního práva a práva sociálního zabezpečení.² Na samém spodním konci pomyslného žebříčku z hlediska velikosti proporcí jednotlivých právních odvětví v legislativě ČR nacházíme právo rodinné, trestní, občanské právo procesní a ovšem mezinárodní právo soukromé a procesní.

Tab. č. 4 – Počty zařazení legislativních dokumentů do právních odvětví ve sledovaných obdobích 1918–2008 až 1918–2012 a podíly z celkového počtu všech zařazení do všech právních odvětví vyjádřené v procentech

	1918–2008	1918–2009	1918–2010	1918–2011	1918–2012
SP	16376 (38,815)	16698 (38,773)	16984 (38,749)	17278 (38,699)	17593 (38,590)
OP	6650 (15,762)	6811 (15,815)	6980 (15,925)	7133 (15,976)	7326 (16,070)
FP	6803 (16,125)	6941 (16,117)	7039 (16,059)	7168 (16,055)	7293 (15,997)
PP	2981 (7,066)	3039 (7,057)	3086 (7,041)	3137 (7,026)	3197 (7,013)
UP	2450 (5,807)	2503 (5,817)	2538 (5,790)	2564 (5,743)	2596 (5,694)
OPH	2616 (6,201)	2689 (6,244)	2770 (6,320)	2854 (6,392)	2992 (6,563)
PSZ	1746 (4,138)	1766 (4,101)	1795 (4,095)	1834 (4,108)	1870 (4,102)
OPP	1166 (2,764)	1192 (2,768)	1205 (2,749)	1223 (2,739)	1248 (2,738)
TPP	518 (1,228)	531 (1,233)	536 (1,223)	549 (1,230)	553 (1,213)
TPH	413 (0,979)	423 (0,982)	425 (0,970)	434 (0,972)	439 (0,963)
RP	194 (0,460)	194 (0,450)	195 (0,445)	195 (0,437)	202 (0,443)
MPSP	277 (0,657)	277 (0,643)	278 (0,634)	278 (0,623)	280 (0,614)
Celkem	42190 (100)	43064 (100)	43831 (100)	44647 (100)	45589 (100)
Veřejné právo	29749 (70,512)	30331 (70,432)	30522 (69,636)	31050 (69,546)	31592 (69,297)
Soukromé právo	12441 (29,488)	12733 (29,568)	13309 (30,364)	13597 (30,454)	13997 (30,703)

Tab. č. 5 – Počty zařazení legislativních dokumentů do právních odvětví v letech 2008–2012 a podíly z celkového počtu všech zařazení do všech právních odvětví v těchto letech v procentech

	2008	2009	2010	2011	2012
SP	316 (35,828)	322 (36,758)	286 (37,288)	294 (36,029)	315 (33,440)
OP	165 (18,707)	161 (18,379)	169 (22,034)	153 (18,750)	193 (20,490)
FP	124 (14,059)	138 (15,753)	98 (12,777)	129 (15,809)	125 (13,270)
PP	62 (7,029)	58 (6,621)	47 (6,128)	51 (6,250)	60 (6,370)
UP	61 (6,916)	55 (6,279)	35 (4,563)	26 (3,186)	32 (3,400)
OPH	57 (6,465)	73 (8,333)	81 (10,561)	84 (10,294)	138 (14,650)
PSZ	40 (4,535)	20 (2,283)	29 (3,781)	39 (4,779)	36 (3,820)
OPP	24 (2,721)	26 (2,968)	13 (1,695)	18 (2,206)	25 (2,650)
TPP	18 (2,041)	13 (1,484)	5 (0,652)	13 (1,593)	4 (0,420)
TPH	7 (0,794)	10 (1,142)	2 (0,261)	9 (1,103)	5 (0,530)
RP	5 (0,567)	0 (0)	1 (0,130)	0 (0)	7 (0,740)
MPSP	3 (0,340)	0 (0)	1 (0,130)	0 (0)	2 (0,210)
Celkem	882 (100)	876 (100)	767 (100)	816 (100)	942 (100)
Veřejné právo	593 (67,236)	584 (66,667)	468 (61,017)	528 (64,706)	542 (57,540)
Soukromé právo	289 (32,766)	292 (33,333)	299 (38,983)	288 (35,294)	400 (42,460)

Rovněž pokud sdružíme jednotlivá právní odvětví do souhrnných a u nás tradičních kategorií veřejného a soukromého práva, neuvidíme žádný dramatický posun. Nicméně lze si povšimnout, že oproti roku 2008 se podíl soukromého práva na celé legislativě zvýšil o více než jedno procento (z 29,488 procenta na 30,703 procenta).

Tabulka zobrazující výsledky jednotlivých let 2008–2012 již přináší určité výkyvy. V minulém článku indikovaný postupný pokles podílu pracovního práva na celkové legislativě ČR³ v roce 2012 setrvává na úrovni předchozího roku a totéž lze v podstatě říci i o odvětví ústavního práva, kde došlo v letech 2010 a 2011 k výraznějšímu poklesu, který je v roce 2012 potvrzen. Nejvýraznější vzestup zaznamenal však proporční podíl na české legislativě u občanského práva hmotného (z 10 procent v roce 2011 na 14 procent v roce 2012, resp. z 6 procent v roce 2008 na 14 procent v roce 2012). Mírný vzestup vidíme též u obchodního práva, které znovu dosáhlo dvacetiprocentního podílu.

Ještě výraznější jsou pak proměny v poměru veřejného a soukromého práva, kde oproti roku 2011 dochází k výraznému posílení na straně soukromého práva z 35 procent na více než 42 procenta. Jestliže jsme v případě dlouhých časových řad konstatovali změnu v proporcích veřejného a soukromého práva o zhruba jedno procento v posledních pěti letech, pak ve stejném období, avšak v rámci ročních výsledků, dochází k posunu ve prospěch soukromého práva o zhruba 5 procent v průměru (36,4 procenta činí průměr za roky 2008–2012), a zejména v letech 2010 a 2012 dochází k mimořádným nárůstům (42 procent v roce 2012), jež představují navýšení podílu soukromého práva o zhruba 15 procent oproti průměru posledních pěti let a o více než 38 procent oproti hodnotám dlouhodobým.

Nabízí se hypotéza, že zvýšená frekvence legislativy v odvětví občanského práva hmotného a potažmo i v kategorii soukromého práva je dána intenzivní aktivitou související s uvedením nového a již schváleného občanského zákoníka do života. Posuny těžiště v legislativě směrem k soukromému právu mohou pak být projevem prosazování liberálních hodnot v právu a v legislativě, příklonu k individualismu a omezování veřejno-právní regulace i úlohy státu ve sféře legislativy, a obecně tedy právní regulace ve společnosti. Platnost těchto hypotéz je jistě možno podpořit argumenty z oblasti politiky a politologie, resp. z běžné zkušenosti společenského života v ČR v současné době.

3. STAV PLATNÉ LEGISLATIVY V ČR

Stav platné, popř. účinné legislativy představuje další důležitý prvek v monitoringu tohoto fenoménu. Legislativa je „živý organismus“, který je v neustálém pohybu a v němž probíhají neustálé změny. Jejich zachycení, sledování i event. hodnocení je možné ovšem jen prostřednictvím pořízení určitých snímků či stavů ke stanoveným datům a jejich následného porovnávání. Pro monitoring české legislativy bylo zvoleno jako rozhodné datum 31. 12. každého sledovaného roku, jímž se dané roční období uzavírá.

² Pokud bychom ale sdružili odvětví pracovního práva a práva sociálního zabezpečení, jak se s takovým pohledem na systematiku práva můžeme setkávat v minulosti, posunulo by se toto odvětví značně výše, na úroveň zaujímající více než desetiprocentní proporční podíl na celé legislativě ČR.

³ Viz NOVÁK, F. Legislativa ČR v roce 2011: analytický a komparativní pohled. *Právník*, č. 5, 2013, s. 478.

3.1 Stav předpisů platných k 31. 12. 2012

Tabulky č. 6, 7 a 8 ukazují tedy stavy platné legislativy ke konci roku 2012, tedy právě s ročním odstupem oproti poslednímu souhrnu výsledků. Zároveň je sledován a vyjádřen relativní ukazatel podílu, který představují platné legislativní dokumenty oproti celkové legislativě, a to opět v rozdělení podle jednotlivých typů legislativních dokumentů. Můžeme tak sledovat, jak se rok od roku formuje platný právní řád i jednotlivé jeho legislativní složky, tedy jednotlivé typy dokumentů.

Tab. č. 6 – Platné právní předpisy podle jednotlivých legislativních typů ke stanoveným datům

Typ/období	31. 12. 2008	31. 12. 2009	31. 12. 2010	31. 12. 2011	31. 12. 2012
UZ	75 (136)	76 (138)	76 (138)	77 (139)	79 (141)
Z	2967 (4664)	3073 (4776)	3139 (4842)	3241 (4972)	3308 (5071)
ZO	83 (188)	83 (188)	83 (188)	83 (188)	83 (188)
NV	4332 (6765)	4401 (6844)	4458 (6906)	4504 (6958)	4526 (7007)
V	4013 (7647)	4194 (7835)	4392 (8035)	4445 (8224)	4568 (8466)
PŘI	3119 (4988)	3232 (5102)	3298 (5168)	3401 (5299)	3470 (5400)
SEK	8345 (14412)	8595 (14679)	8850 (14941)	8949 (15182)	9094 (15473)
Celkem	11464 (19400)	11827 (19781)	12148 (20109)	12350 (20481)	12564 (20873)
Přírůstek za rok platných a všech	336 (3,03) 366 (1,92)	363 (3,17) 381 (1,96)	321 (2,71) 328 (1,66)	202 (1,66) 372 (1,85)	214 (1,73) 392 (1,91)

Tab. č. 7 – Poměr platných předpisů vzhledem k celku všech sledovaných legislativních dokumentů v procentech k rozhodným datům

	31. 12. 2008	31. 12. 2009	31. 12. 2010	31. 12. 2011	31. 12. 2012
UZ	55,15	55,88	55,07	55,40	56,03
Z	63,61	64,34	64,83	65,19	65,23
ZO	44,15	44,15	44,15	44,15	44,15
NV	64,04	64,30	64,55	64,73	64,59
V	52,48	53,53	54,66	54,05	53,96
PŘI	62,53	63,35	63,82	64,18	64,26
SEK	57,90	58,55	59,23	58,94	58,77
Celkem	59,09	59,79	60,41	60,30	60,19

Tabulka č. 6 obsahuje v každé buňce vždy v závorce rovněž relevantní počet všech dokumentů. Na závěr pak je uvedena informace o celkových přírůstcích za daný rok včetně míry tohoto přírůstku v procentuálním vyjádření v závorce. Přírůstek je uváděn na základě výpočtu procentuálního podílu, který představuje přírůstek vzhledem k předchozímu ročnímu stavu jednak platných, jednak všech dokumentů.

Podíl platných předpisů k datu 31. 12. 2012 ukazuje tabulka č. 7. Z jejích výsledků je patrné, že tento podíl vzrostl u ústavních zákonů a zákonů, avšak poklesl, byť velmi mírně, u všech ostatních kategorií, včetně celkového ukazatele. Celkově ovšem zaznamenáváme za poslední pětileté období nárůst podílu platných předpisů prakticky u všech

typů legislativních dokumentů, nejvíce u zákonů a vyhlášek od roku 2008, resp. 2007 o více než 2 procenta, u celkového ukazatele o 1,5 procenta.

3.2 Přírůstky platných legislativních dokumentů v roce 2012

Na předchozí popis stavů platné legislativy ČR ke stanoveným datům vcelku organicky může navázat rozbor identifikovaných změn, který se projevuje prostřednictvím přírůstků v rámci daných kategorií. Tabulka č. 8 zobrazuje přírůstky platných předpisů za rok 2012 v rozdělení podle legislativních typů. Uvádí pro možnost srovnání nejen absolutní počty, ale též v procentech vyjádřený přírůstek vzhledem k předchozímu stavu (tedy roku 2011), jakož i proporční podíly přírůstků v rámci jednotlivých kategorií typů legislativních dokumentů vzhledem k celkovému počtu přírůstků platných předpisů. Tato informace není jistě bez zajímavosti v porovnání s proporčními podíly jednotlivých typů legislativních dokumentů na celku všech dokumentů publikovaných v roce 2012 ve Sbírce zákonů. Takové porovnání umožní tabulka č. 9 zařazená pro přehlednost a pohodlí čtenáře, byť opakuje údaje z tabulky č. 2.

Tab. č. 8 – Přírůstky platných legislativních dokumentů v roce 2012 podle jejich typů

Typ	UZ	Z	ZO	NV	V	PRI	SEK	Celkem
Přírůstek	2	67	0	22	123	69	145	214
Podíl na celku přír. v %	0,93 (100)	31,31 (67,70)	0 (0)	10,28 (44,90)	57,48 (50,83)	32,24 (68,32)	67,76 (49,83)	100 (54,59)
Přírůstek oproti r. 2011 v %	2,60	2,07	0	0,49	2,77	2,03	1,62	1,73

Tab. č. 9 – Legislativní dokumenty vydané ve Sb. podle jejich typů (počty a proporční podíly na celku)

Typ	UZ	Z	ZO	NV	V	PRI	SEK	Celkem
Počet	2	99	0	49	242	101	291	392
Podíl na celku všech	0,51	25,26	0	12,50	61,73	25,77	74,23	100

Celkové přírůstky platných předpisů jsou za rok 2012 poněkud vyšší než za rok předchozí (105,9 procenta). Liší se ovšem zejména v typologické struktuře. U přírůstku platných předpisů došlo v roce 2012 k podstatnému poklesu v případě zákonů (ze 102 na 67), a tím také primárních předpisů (podíl na všech přírůstcích zde poklesl o téměř 20 procent, což v jejich relativním srovnání znamená, že rok 2012 představuje pouze asi 62 procenta roku 2011). Naopak u vyhlášek jsme zaznamenali nárůst relativního podílu na všech přírůstcích o zhruba 31 procent, u sekundárních předpisů pak o více než 18 procent!

I v tomto srovnání se zřetelně projevuje, jak se zdá, vzestup legislativní aktivity na úrovni podzákonných či sekundárních předpisů, resp. zejména vyhlášek ústředních úřadů na úkor normotvorby primární, zejména zákonů, a to především v relativním proporčním vyjádření.

Pokud porovnáme proporce přírůstků legislativních dokumentů podle jejich typů a jejich proporce celkem za rok 2012, ukáže se výrazně vyšší podíl přírůstků počtu platných předpisů (o 6 procent), než jak by to odpovídalo celkovým proporcím. Totéž se projeví zákonitě i u primárních předpisů (téměř o 7 procent). Naopak vyhlášky mají na

úrovni přírůstků platných předpisů proporční podíl na celku nižší o zhruba 4 procenta. Sekundární předpisy na přírůstcích platných legislativních dokumentů zaostávají pak o téměř 6 a půl procenta.

Tab. č. 10 – Přírůstky platných i neplatných legislativních dokumentů ke stanoveným datům

	31. 12. 2008	31. 12. 2009	31. 12. 2010	31. 12. 2011	31. 12. 2012
Platné (%)	336 (3,02)	363 (3,17)	321 (2,71)	202 (1,66)	214 (1,73)
Neplatné (%)	30 (0,38)	18 (0,23)	7 (0,09)	170 (2,14)	178 (2,19)
Neplatné počet	7936	7054	7961	8131	8309
Všechny	19400	19781	20109	20481	20873

Konečně porovnání procentuálně vyjádřených přírůstků v letech 2011 a 2012 ukáže mírně vyšší hodnotu celkového přírůstku (o 7 setin procenta, což ale relativně znamená nárůst o 4,2 procenta) u přírůstků předpisů platných. Menší je přírůstek u zákonů a primárních předpisů o zhruba 1 procento (v relativním vyjádření však o zhruba 36 procent), vyšší naopak u vyhlášek (o 1,5 procenta) a sekundárních předpisů (necelé jedno procento).

Přírůstky platných i neplatných (rušených) předpisů jsou v absolutním i relativním vyjádření v letech 2011 i 2012 velmi podobné s nepatrným nárůstem za rok 2012 u obou kategorií. Již druhým rokem dochází však na jedné straně ke znatelnému snižování přírůstků předpisů platných, a naopak ke zvyšování přírůstku předpisů rušených. Vzhledem k tomu, že můžeme jako příčinu tohoto stavu vyloučit řízenou legislativní depuraci, jedná se nepochybně o zvýšení negativně zaměřené legislativní aktivity, přičemž zajímavé by bylo zejména její věcné obsahové, event. i odvětvové zaměření.

4. ZMĚNY V LEGISLATIVĚ

Dynamický faktor změny v legislativě ČR sledujeme dlouhodobě prostřednictvím hlubšího analyzování novelizací, resp. novelizačních předpisů, které považujeme za primární nositele faktoru změny. Z hlediska autorem těchto studií zavedených základních kvantitativních proměnných⁴ zaznamenáváme faktor změny v legislativě, jak se projevuje frekvencí novelizačních legislativních dokumentů v jejich jednotlivých základních typech a následně na úrovni agregovaných kategorií předpisů primárních a sekundárních. Další hledisko je časové a nakonec i odvětvové, jež je poprvé zavedeno v této studii za rok 2012. Výsledky jsou prezentovány v tabulkách č. 11, č. 12 a č. 13.

Tabulka č. 11 navazuje na obdobnou datovou prezentaci obsaženou ve studii analyzující rok 2011.⁵ Shrnuje zde však formou samostatných tabulek prezentovaná data za roky 2007–2011, tedy za posledních 5 let, doplňuje příslušná data ve shodné struktuře za rok 2012 a konečně doplňuje též data za rok 2006, čímž se kompletuje časová řada využitá v následující tabulce č. 12, která zahrnuje kontinuum od roku 2002 až do nyní aktuálně analyzovaného roku 2012.

⁴ Viz zejména NOVÁK, F. Parametrizace právního řádu ČR – metodologická východiska. *Právník*, č. 7, 2006, s. 816–828.

⁵ Viz NOVÁK, F. Legislativa ČR v roce 2011: analytický a komparativní pohled. *Právník*, č. 5, 2013, s. 483–484.

Tabulka č. 11 zobrazuje tedy počty legislativních dokumentů měnících dokumenty jiné vždy společně s celkovým počtem dokumentů v rámci příslušného legislativního typu. Uveden je též poměr předpisů měnících vzhledem k jejich celkovému počtu v rámci daného typu, a to i v procentuálním vyjádření. Sledovány jsou rovněž agregované kategorie primárních a sekundárních předpisů.

Tabulka č. 12 přináší přehledně podíly předpisů novelizujících (měnících) vzhledem k jejich celkovému počtu v kategoriích primárních a sekundárních legislativních dokumentů, a to za tzv. referenční roky s počátkem v roce 1955 reprezentující jednotlivá desetiletí, a dále pak za období od roku 2002 každoročně. V této studii jsme, jak bylo řečeno, doplnili údaje za rok 2006, čímž byla odstraněna doposud existující mezera. Tato tabulka velmi instruktivně zachycuje stav a vývoj legislativní novelizační aktivity na úrovni nejvýznamnějších souhrnných kategorií legislativních dokumentů i jejich podílů na celku veškeré legislativy dnes již za více než padesátileté období, ale zejména za poslední desetiletí a v konfrontaci s ním!

Tabulka č. 13 přináší novou analytickou informaci, totiž rozlišení aktuálních novelizačních dokumentů za rok 2012 podle jejich odvětvového zařazení. Vše je kombinováno s typologickou strukturou opět včetně kategorií primárních a sekundárních legislativních dokumentů.

Tab. č. 11 – Aktivní novelizace a koeficient změny podle typů legislativních dokumentů v letech 2008–2012

Rok	Typ	UZ	Z	NV	V	PRI	SEK	Celkem
2006	Počet	0/0	108/133	40/78	140/275	108/133	180/353	288/486
	Podíl	0	0,81	0,51	0,51	0,81	0,51	0,59
	Poměr v %	0	81,20	51,28	50,90	81,20	50,99	59,26
2007	Počet	0	60/64	33/58	90/158	60/64	123/216	183/280
	Podíl	0	0,937	0,569	0,57	0,937	0,569	0,654
	Poměr v %	0	93,75	56,897	56,962	93,75	56,94	65,357
2008	Počet	0	102/113	29/57	107/194	102/113	136/251	238/364
	Podíl	0	0,903	0,509	0,552	0,903	0,542	0,654
	Poměr v %	0	90,265	50,877	55,155	90,265	54,188	65,385
2009	Počet	2/2	89/112	49/79	91/188	91/114	140/267	231/381
	Podíl	1	0,795	0,620	0,524	0,798	0,524	0,606
	Poměr v %	100	79,46	62,03	48,40	79,82	52,43	60,63
2010	Počet	0/0	59/66	36/62	119/199	59/66	155/261	214/327
	Podíl	0	0,893	0,581	0,598	0,893	0,594	0,654
	Poměr v %	0	89,394	58,06	59,799	89,394	59,387	65,44
2011	Počet	1/1	117/128	24/52	109/189	118/129	133/241	253/372
	Podíl	1	0,91	0,46	0,58	0,91	0,55	0,68
	Poměr v %	100	91,41	46,15	57,67	91,47	55,19	68,01
2012	Počet	2/2	87/99	26/49	115/242	89/101	141/291	230/392
	Podíl	1	0,88	0,53	0,48	0,88	0,48	0,59
	Poměr v %	100	87,88	53,06	48,45	88,12	48,45	58,67

Porovnání výsledků za poslední dva roky i za celé v tabulce č. 11 zobrazené období ukazuje zřetelný pokles novelizační aktivity na celkové úrovni v roce 2012 prakticky o plných deset procent. Tento fakt se více projevuje u sekundárních předpisů (pokles o téměř 7 procent) než u předpisů primárních (pokles o 3 procenta). Nárůst jsme zaznamenali u nařízení vlády, jenž je signifikantní v porovnání s rokem 2011 (rozdíl 7 procent), nikoliv ovšem v rámci celého období od roku 2006, kde se tento údaj velmi přibližuje průměrné hodnotě za celé období.

Obdobné poznatky získáme při zkoumání tabulky č. 12. Ta ukazuje skokový nárůst novelizační aktivity v roce 1995 při srovnání s obdobími předcházejícími na celkové úrovni i v segmentech primárních a sekundárních předpisů. Od roku 2002 je ovšem celkový koeficient změny v legislativě v aktuálně sledovaném roce 2012 třetí nejnižší, což shodně platí i o předpisech sekundárních, nikoliv ovšem o primárních.

Zdá se tedy, že reformní úsilí a energie současné koaliční vlády (ve funkci od roku 2010) dosáhly svého vrcholu v roce 2011, tedy v druhém roce vlády, zatímco v následujícím roce je již na sestupu, a to zejména pokud se týče druhotné legislativy, jež je vládní par excellence. Bude jistě zajímavé sledovat, zda se tento trend potvrdí i v roce 2013.

Tab. č. 12 – Podíly počtu novelizačních legislativních dokumentů a všech dokumentů dané kategorie v procentech a v celkovém součtu za referenční roky a za období 2008–2012

Rok	PRI	Podíl novel v %	SEK	Podíl novel v %	Celkem	Podíl novel v %
1955	8/18	44,444	12/38	31,579	20/56	35,714
1965	15/27	55,556	31/78	39,744	46/105	43,810
1975	7/13	53,846	6/38	15,79	13/51	25,490
1985	2/5	40,00	13/49	26,531	15/54	27,778
1995	69/74	93,243	72/136	52,941	141/210	67,143
2002	114/138	82,609	140/359	38,997	254/497	51,107
2003	80/86	93,023	185/303	61,056	265/389	68,123
2004	117/146	80,137	156/420	37,143	273/566	48,233
2005	80/95	84,211	164/326	50,307	244/421	65,357
2006	108/133	81,20	180/353	50,99	288/486	59,26
2007	60/64	93,75	123/216	56,944	183/280	65,357
2008	102/113	90,265	136/251	54,188	238/364	65,385
2009	91/113	80,53	140/267	52,43	231/381	60,63
2010	59/66	89,394	155/261	59,387	214/327	65,443
2011	118/129	91,47	133/241	55,19	253/372	68,01
2012	89/101	88,12	141/291	48,45	230/392	58,67

Tabulka č. 13 zobrazuje novou datovou strukturu, jež nebyla doposud v našich studiích české legislativy prezentována. Jedná se, jak již bylo uvedeno, o rozlišení novelizačních dokumentů podle tradičních právních odvětví, a to v rámci jejich legislativních typů, za sledovaný rok 2012. To nám umožní porovnávat a hlouběji analyzovat rozložení novelizační aktivity do jednotlivých právních odvětví a určovat v nich proporce změn v rámci jednotlivých typů legislativních dokumentů, resp. předpisů primárních a sekundárních, jakož i stanovit celkové proporce právních odvětví na změnách v legislativě

nebo rozdělení těchto změn v rámci jednotlivých právních odvětví do příslušných legislativních typů. Tyto dílčí i celkové proporce analyzované na podmnožině novelizačních předpisů můžeme pak rovněž porovnat s celkovými typologickoodvětvovými proporcemi výsledky, jež jsou obsaženy v předchozí studii věnované základní kvantitativní deskripci české legislativy v roce 2012, která vyšla v časopisu *Právník*⁶.

Tab. č. 13 – Aktivní novelizace v roce 2012 podle typů legislativních dokumentů a právních odvětví

Právní odvětví	UZ	Z	PRI	V	NV	SEK	Celkem
UP	2 (100) (11,11)	12 (4,90) (66,67)	14 (5,67) (77,78)	4 (1,54) (22,22)	0 (0) (0)	4 (1,22) (22,22)	18 (3,13) (100)
SP	0 (0) (0)	62 (25,31) (34,44)	62 (25,10) (34,44)	95 (36,68) (52,78)	23 (32,86) (12,78)	118 (35,87) (65,56)	180 (31,25) (100)
FP	0 (0) (0)	43 (17,55) (52,44)	43 (17,41) (52,44)	25 (9,65) (30,49)	14 (20) (17,07)	39 (11,85) (47,56)	82 (14,24) (100)
TPH	0 (0) (0)	5 (2,04) (100)	5 (2,02) (100)	0 (0) (0)	0 (0) (0)	0 (0) (0)	5 (0,87) (100)
TPP	0 (0) (0)	4 (1,63) (100)	4 (1,62) (100)	0 (0) (0)	0 (0) (0)	0 (0) (0)	4 (0,69) (100)
OPP	0 (0) (0)	10 (4,08) (55,56)	10 (4,05) (55,56)	8 (3,09) (44,44)	0 (0) (0)	8 (2,43) (44,44)	18 (3,13) (100)
OPH	0 (0) (0)	38 (15,51) (44,19)	38 (15,38) (44,19)	39 (15,06) (45,35)	9 (12,86) (10,47)	48 (14,59) (55,81)	86 (14,93) (100)
RP	0 (0) (0)	5 (2,04) (100)	5 (2,02) (100)	0 (0) (0)	0 (0) (0)	0 (0) (0)	5 (0,87) (100)
PP	0 (0) (0)	13 (5,31) (36,11)	13 (5,26) (36,11)	20 (7,72) (55,56)	3 (4,29) (8,33)	23 (6,99) (63,89)	36 (6,25) (100)
PSZ	0 (0) (0)	10 (4,08) (58,82)	10 (4,05) (58,82)	7 (2,70) (41,18)	0 (0) (0)	7 (2,13) (41,18)	17 (2,95) (100)
OP	0 (0) (0)	41 (16,73) (33,33)	41 (16,60) (33,33)	61 (23,55) (49,59)	21 (30) (17,07)	82 (24,92) (66,67)	123 (21,35) (100)
PSP	0 (0) (0)	2 (0,82) (100)	2 (0,81) (100)	0 (0) (0)	0 (0) (0)	0 (0) (0)	2 (0,35) (100)
MPV	0 (0) (0)	0 (0) (0)	0 (0) (0)	0 (0) (0)	0 (0) (0)	0 (0) (0)	0 (0) (0)
Celkem zařaz.	2 (100) (0,35)	245 (100) (42,53)	247 (100) (42,88)	259 (100) (44,97)	70 (100) (12,15)	329 (100) (57,12)	576 (100) (100)

Nejprve tedy pohled celkový a poté z hlediska jednotlivých typů legislativních dokumentů. Nejčastěji jsou novelizační předpisy zařazovány do odvětví správního práva (31 procent), obchodního (21 procent), občanského práva hmotného (téměř 15 procent) a finančního práva (14 procent). Tato odvětví absorbují tedy 81 procent všech novelizačních dokumentů! Zcela zanedbatelné podíly jsme zaznamenali u odvětví mezinárodního práva soukromého a procesního, ale též rodinného či trestního práva – celkem necelá 3 procenta. Poněkud více vykazuje pracovní právo (6 procent).

⁶ NOVÁK, F. Legislativa ČR v roce 2012 – kvantitativní přehled. *Právník*, č. 11, 2012, s. 1132–1149.

Pokud porovnáme předpisy primární a sekundární z hlediska jejich vnitřní odvětvové struktury, pak uvidíme zřetelné rozdíly u správního práva (zhruba 25 ku 35 procentům ve prospěch sekundárních předpisů) nebo obchodního práva (16 ku 25), zatímco u finančního práva mají navrch předpisy primární (zhruba 17 a půl procenta oproti 12 procentům), stejně jako u odvětví občanského práva procesního (4 ku 2,4 procenta). Naopak odvětví trestního práva, rodinného práva a práva mezinárodního soukromého a procesního se na novelizační struktuře sekundárních dokumentů nepodílejí vůbec. Občanské právo hmotné vykazuje v tomto smyslu téměř shodnou bilanci.

Obdobně bychom mohli porovnávat odvětvovou strukturu u novelizací jednotlivých legislativních typů, přičemž výsledky konfrontace zákonů a vyhlášek očekáváme velmi blízké těm, jež jsme zaznamenali při shodném porovnávání předpisů primárních a sekundárních. Mezinárodní právo veřejné vykazuje pouze nulové hodnoty vzhledem k tomu, že zde nebereme v úvahu mezinárodní smlouvy, kde se toto odvětví zřejmě stoprocentně zobrazuje.

V zásadě doplňující je informace o tom, jak se v rámci jednotlivých právních odvětví proporčně prosazují jednotlivé typy legislativních dokumentů. Není ovšem bez zajímavosti a bylo by možno ji vyčlenit i formou zvláštní tabulky, což zde nečiníme. Výsledky budou jistě připomínat ty, na nichž jsme porovnávali vnitřní odvětvovou strukturu v rámci jednotlivých typů legislativních dokumentů. Zejména se ukáže převaha primárních předpisů nad sekundárními v případě ústavního (78 ku 22), finančního (52 ku 48), občanského práva procesního (56 ku 44) či práva sociálního zabezpečení (59 ku 41). Naopak převahu mají sekundární dokumenty v odvětví správního práva (65 ku 35), občanského práva hmotného (!) (56 ku 44), obchodního (67 ku 33) a pracovního práva (64 ku 36). Málo zastoupená právní odvětví jsou stoprocentně reprezentována předpisy primárními.

Porovnání tabulky č. 13 s rozdělením všech dokumentů z roku 2012 do právních odvětví a typů legislativních dokumentů nevykazuje zásadní rozdíly. Nicméně lze zaznamenat určitý sklon ke změně, resp. větší podíl na měnících předpisech např. v odvětví obchodního práva a občanského práva hmotného i procesního, stejně jako trestního či finančního.

5. SHRNUTÍ A ZÁVĚRY

Tato studie je věnována podrobnější komparativní analýze základních deskriptivních dat a proměnných, jež byly získány na základě monitoringu české legislativy za rok 2012. Provádí se na pozadí vybraných chronologických souřadnic, které umožňují porovnávat výsledky ukazatelů (proměnných) dosažené za rok 2012 s dlouhodobými časovými řadami již od roku 1918, ale soustřeďuje se rovněž na zobrazení recentního, tedy posledního pětiletého období. Umožňuje tak porovnávat stav a vývoj české legislativy z hlediska její formální struktury (typy legislativních dokumentů, vztah zákonných a podzákonných forem), z hlediska její odvětvové dynamiky (systematizace základních legislativních dokumentů na základě jejich příslušnosti do tradičních právních odvětví) v příslušných obdobích, ale též z hlediska kvantitativních přírůstků na úrovni jednotlivých typů legislativních dokumentů a nakonec i z hlediska uplatnění faktoru změny v legislativě. Shrnující zobecnění a závěry v naznačených směrech jsou následující:

5.1. Potvrzuje se trend postupného narůstání počtu přijatých legislativních dokumentů v příslušném roce. Nejde samozřejmě o lineární model, ale rok 2012 představuje druhou nejvyšší hodnotu v posledních pěti letech, oproti roku předchozímu jde o nárůst celkového počtu o zhruba čtyři a půl procenta, bez mezinárodních smluv pak o necelých 6 procent. Průměr za posledních pět let činí 367 předpisů, což je 93,5 procenta skutečnosti z roku 2012.

Aritmetický průměr za 94 let činí 221,7 předpisů vydaných za jeden rok. V tomto kontextu rok 2012 představuje téměř 177 procent uvedené průměrné hodnoty.

Zatímco mezinárodní smlouvy dosahují v recentním období v zásadě konstantních hodnot, přírůstek počtu legislativních dokumentů za rok 2012 je zapříčiněn výrazným zvýšením počtu vyhlášek, a tím i sekundárních předpisů. Také počet přijatých nařízení vlády se v posledním roce nikterak dramaticky nemění. Podíl vyhlášek na všech legislativních dokumentech bez MS vzrostl v roce 2012 oproti roku minulému o zhruba 10 procent, u předpisů sekundárních činí tento nárůst procent devět. Poměr zákonů a vyhlášek je 0,41, což znamená z hlediska procentuálního poměru těchto dvou typů, že zákony představují asi 29 procent, zatímco vyhlášky doplňujících více než 70 procent, ve vztahu předpisů primárních a sekundárních je pak tento poměr 25,7 ku 74,3 procenta! V roce 2011 je však tento poměr 35 ku 65.

5.2. Z dlouhodobého hlediska se proporční podíly jednotlivých právních odvětví na celkové legislativě výrazně nemění. Zaznamenat lze však posun u podílu obchodního práva, které se poprvé v celkovém přehledu dostává před právo finanční. U vztahu soukromého a veřejného práva došlo pak k dalšímu posunu ve prospěch práva soukromého – od roku 2008 činí tento posun asi 1,2 procenta, avšak od roku 2009, tedy za poslední 3 roky, pak 1,13 procenta, což je více než 94 procent z celé velikosti přírůstku. Jinak řečeno za roky 2010–2012 dochází ke znatelnému zvýšení podílu soukromoprávních odvětví, zejména práva obchodního a občanského práva hmotného, na české legislativě.

Zmíněné proporční změny v odvětvovém uspořádání se pak projevují při porovnávání ročních výsledků za posledních 5 let. V roce 2012 došlo opět k významnému nárůstu proporčního podílu občanského práva hmotného (o 4 procenta oproti roku 2011, což představuje ale ve vzájemné relaci těchto podílů nárůst o zhruba 42 procent!). Od roku 2008 činí tento nárůst asi 8 procent, což znamená, že proporční podíl občanského práva hmotného byl v roce 2012 oproti roku 2008 více než dvojnásobný, přičemž počínaje rokem 2009 se tento podíl pravidelně zvyšuje! Naopak v roce 2012 jsme zaznamenali pokles u proporčních podílů práva správního a finančního. Rovněž celkový podíl soukromého práva se zákonitě zvýšil a dosáhl nejvyšší hodnoty za posledních 5 let (téměř 42 a půl procenta).

Vysvětlení tohoto trendu ve vývoji důležité systémové proporce české legislativy, a tedy právního řádu vůbec, je nutno hledat ve zvýšené legislativní aktivitě spojené s přijetím nového občanského zákoníku, ale též v liberální orientaci vládnoucí koalice s důrazem na soukromou sféru individua a s potlačováním veřejnoprávní regulace.

5.3. Celkový přírůstek platných předpisů je o málo vyšší než v roce 2011, avšak v porovnání s přírůstky za předchozí období je opět výrazně nižší (oproti průměru za posledních 5 let je nižší o 79, což je asi o 27 %). Poměr platných předpisů a všech předpisů se v zásadě nezměnil. Celkový přírůstek počtu předpisů platných ke konci roku 2014 činil tak 1,73 %.

Z hlediska jednotlivých typů legislativních dokumentů zaznamenáváme v roce 2012 pokles přírůstků u zákonů i nařízení vlády, pouze u vyhlášek dochází k nárůstu na více než dvojnásobek. To se nutně projeví v agregátních kategoriích primárních a sekundárních legislativních dokumentů. Při porovnání s celkovými proporcemi primárních a sekundárních předpisů v roce 2012 je ale podíl primárních na přírůstcích větší. Výrazně větší podíl mají pak přírůstky uvnitř kategorie zákonů a primárních předpisů (68 procent), zatímco u sekundárních tvoří pouze necelých 50 procent.

I v roce 2012 pokračoval proces vyšší úrovně rušení právních předpisů – celkem o více než 2 procenta. O tzv. „legislativní inflaci“ lze tedy stěží mluvit.

5.4. Celkové tempo změn v legislativě se, jak se zdá, v roce 2012 přece jen zmírnilo, a to zejména na úrovni podzákoných, tedy sekundárních předpisů. U zákonů a potažmo primárních legislativních dokumentů zůstává i v roce 2012 míra novelizací velmi vysoká (88 procent). Celkově ovšem poklesla o zhruba 7 procent, oproti roku 2011 pak dokonce o 10 procent, což relativně představuje pouze 86 procent skutečnosti z roku 2011.

V této studii poprvé uveřejňujeme analýzu aktivních novelizací legislativních dokumentů v rámci jejich jednotlivých typů podle zaměření těchto novelizací do jednotlivých právních odvětví. Můžeme tak vidět, že nejvíce se aktivní novelizace zaměřují v roce 2012 do odvětví správního práva, obchodního práva, občanského práva hmotného a finančního práva, jak to ostatně odpovídá obecným proporčním podílům těchto právních odvětví na legislativě ČR. Zvýrazněn je ovšem podíl obchodního a občanského hmotného práva, poněkud nižší byl podíl práva správního. Z ostatních odvětví stojí za zaznamenání ještě podíl práva pracovního.

Zákony, resp. primární legislativní dokumenty jsou i pokud se týče aktivních novelizací zacíleny do odvětví ústavního práva, ale též občanského práva procesního, finančního a trestního práva či práva sociálního zabezpečení. Naopak sekundární právní předpisy byly v roce 2012 zaměřeny zejména do odvětví správního, ale též pracovního a obchodního práva a kupodivu i občanského práva hmotného.

5.5. Závěry článku jsou analytické, hodnocení se opírají primárně o chronologické komparace srovnatelných kvantitativních výsledků. Mohou zajisté posloužit jako východisko pro tvorbu rozličných hypotéz, jakož i podpůrných argumentů určitých tvrzení. Stejně tak prezentované datové soubory a proměnné, jejichž selekce a konstrukce přirozeně vypovídají o určitých teoretických základech a východiscích. Autor je přesvědčen, že nesou především informaci o stavu a vývoji české legislativy v rámci určitého „časového snímku“, o její hlubší struktuře i dynamice, a to v jistých společenských kontextech. Jedná se o poznávání určitého podstatného segmentu práva, právního řádu v jeho specifických projevech a aspektech prostřednictvím tomu uzpůsobené metodologie.

Článek vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., RVO: 68378122.

JUDr. František Novák, CSc.

Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i.
Fakulta právnická ZČU v Plzni

Nada Štachová

MEZI NADĚJÍ A ZOUFALSTVÍM: K POČÁTKŮM PROFESNÍ ETIKY ADVOKÁTŮ V ČESKÝCH ZEMÍCH

Abstrakt: Ústředním tématem příspěvku je otázka, jak z pozic právní historie nahlížet etické dějiny advokátského stavu. Prameny z církevního i světského prostředí, které svědčí o činnosti advokátů, lze rozdělit na dvě skupiny. První akcentuje ideál mravnosti a spravedlnosti. Druhá registruje stížnosti vůči advokátům, kteří jsou podrobeni ostré kritice, v podstatě od chvíle, kdy se pravidelně objevují na soudním fóru. Vnímat negativní zmínky o advokátech, které jasně převažují, doslovně, by ovšem znamenalo číst jejich poselství jednostranně. Za kritikou zkažených advokátů lze tušit jasné povědomí o ideálu mravnosti, který ztělesňuje sv. Ivo.

Klíčová slova: advokáti, etika, české země, středověk, právo

DRAMA ÚVODEM

Klademe-li si otázku, zda jsou dějiny advokacie jen vývojem určité instituce, nebo životním dramatem, které středověk zakouší jako napětí mezi zoufalým pádem a vznesenou svatostí, nemůžeme se vyhnout dvojí povaze advokátského stavu. Tu na první pohled patrnou, vnější, lze spojit s existencí právních předpisů formujících přístup advokátů k tomuto povolání, stanovujících meze jejich činnosti a regulujících výši odměn, které mohou žádat po svých klientech. Každodenní realita advokáta se ovšem odvíjí ještě od jiného, méně „viditelného“ vztahu. Jde o etické napětí mezi ideálem služby druhému a spravedlnosti a pokušením svévolného prospěchářství. Proto jsou dějiny advokátského stavu také dějinami všech etických rozhodnutí, která kdy byla v právu učiněna, otevřeným příběhem, v němž má své místo nejen zkažený advokát, ale i francouzský světec – sv. Ivo.

Představíme-li si v duchu postavu sv. Iva z Hélyory,¹ vyvstane nám pravděpodobně před očima ztvárnění, které na zakázku pražské Právnické fakulty vytesal v roce 1711 Matyáš Bernard Braun.² Sousoší umístěné na Karlově mostě blízko Staroměstské mostecké věže

¹ Blíže o tomto světcí STRECK, Michael – RIECK, Annette. *St. Ivo 1247–1303 Schutzpatron der Richter und Anwälte*. Köln: Verlag Otto Schmidt, 2007; RIECK, A. *Der Heilige Ivo von Helory (1247–1303)*. Advocatus pauperum und Patron der Juristen. Frankfurt am Main u. a.: Lang, 1998; heslovitě (vč. další literatury) BAUTZ, Friedrich Wilhelm (Hg.). *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*. Bd. 2. Herzberg u. a.: Bautz, Hamm, 1990, sl. 1393–1394; ERLER, Adalbert (Hg.). *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*. Bd. 2. Haustür-Lippe. Berlin: E. Schmidt, 1978, sl. 511n. a KIRSCHBAUM, Engelbert-BRAUNFELS, Wolfgang (Hg.). *Lexikon der christlichen Ikonographie*. Bd. 7. Ikonographie der Heiligen Innozenz bis Melchisedech. Freiburg i. Br. u. a.: Herder, 1994, sl. 17–20.

² Interpretaci sousoší na Karlově mostě z pohledu právní ikonografie nabízí KNOZ, Tomáš. Svatý Ivo a uzdravující spravedlnost. (K problematice právní mentality a právní ikonografie v raném novověku). In: B. Chocho-láč – L. Jan – T. Knoz (ed.). *Nový Mars Moravicus aneb Sborník příspěvků, jež věnovali Prof. Dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*. Brno: Maticе moravská, 1999, s. 173–189; dále ADAMOŤ, Karolina – LOJEK, Antonín. Svatý Ivo a svatá Aja ve světle českého výtvarného umění. In: Vilém Knoll (ed.). *Poceta Stanislavu Balíkovi k 80. narozeninám. Acta historico-iuridica Pilsnensia 2008*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 14–19 (vč. dalších vyobrazení). Výtvarná ztvárnění sv. Iva v českém prostředí sledují ADAMOŤ, K. – ŠOUŠA, J. *Spravedlnost v českém výtvarném umění*. Praha: Pražská vydavatelská společnost, 2004.

upomíná na světce, který obhajoval chudé, a pro svou zbožnost, pokoru i laskavé srdce, byl v roce 1347 svatořečen papežem Klementem VI. Sv. Ivo je považován také za patrona soudců a advokátů, neboť většinu života zasvětil církevnímu soudnictví. Ačkoliv pocházel z urozené rodiny, odřekl se světských radovánek a po studiu teologie a práv se už jako kněz rozhodl kráčet po cestě k nejvyšší Spravedlnosti.

Sv. Ivo je ztělesněním dokonalé podoby advokáta, personifikací vztahu mezi Spravedlností, která je v rukou Božích, a pozemským právem. Co však přibližuje sv. Iva ideálu, je Boží milost, která proměňuje lidskou přirozenost v dokonalost, svatost. Příběh sv. Iva je tak v prvé řadě příběhem světce, jenž svým příkladem vybízí k následování, k hledání spojení lidského práva a univerzální morálky. Příběh „přímluvce chudých“ by proto neměl patřit k základní znalostní výbavě všech advokátů pouze pro pocit jejich příslušnosti k tomuto „stavu“. Právě Ivova etika je tím, co by mělo poutat naši pozornost. Ona je mostem, který překlenuje staletí mezi dneškem a dobou, v níž sv. Ivo žil.

Naznačený ideál promítnutý do historicky podmíněné lidské skutečnosti otevírá základní etický problém: jak by se měl advokát chovat? Koho by měl stavět na první místo a komu by měl sloužit – sobě, klientům nebo spravedlnosti? Profesionální mravnost je v každodenní právní praxi neustále vystavována zkouškám vyplývajícím z množství mnohdy protichůdných zájmů.³ Pro společnost by bylo zhoubné, kdyby se vnější řád právní křivil a ohýbal nemravností advokátů. Proto je na advokátský stav kladena výzva hledat ideál spravedlnosti. Dějiny advokacie se musí tímto klíčovým problémem nechat vést a sledovat jeho stopu v pramenech.

1. KONTEXT PROBLÉMU

První záchytný bod představují pro právního historika zprávy letopisců. Na stránkách Jarlochovy kroniky se sice roku 1187 objeví biskupův advokát („*advocatus*“) a knížecí zástupce („*procurator*“), popisovaná scéna se však odehrává na říšském sněmu v Řezně, nikoliv na domácí půdě.⁴ Latinského termínu „*advocatus*“ užívají také stylizátoři listin 12. a 13. století.⁵ Sémanticky se tento termín může krýt s osobou vykonávající správní a soudní pravomoc v zastoupení pána nějakého území, města či vesnice, pohybujeme-li se ve světském prostředí, neboli s fojtem či rychtářem. Na církevní půdě lze výraz „*advo-*

³ Co se týče českých poměrů, je literatura k profesní etice advokátů poměrně skromná, zejm. ve srovnání se zeměmi *common law*. Srov. alespoň KRŠKOVÁ, Alexandra. *Etické desatoro začínajícího advokáta. (Vademecum profesijní etiky)*. Bratislava: Iura Edition, 2008. Příznivější je situace např. v Polsku – srov. TOKARCZYK, Roman. *Etyka prawnicza*. Wyd. 5. Warszawa: Lexis Nexis, 2011, zejm. s. 167–193 (na s. 192n. též další zahraniční literatura).

⁴ Úryvek líčí spor mezi pražským biskupem Jindřichem Břetislavem a českým knížetem Bedřichem, který byl rozřešen na říšském soudu v Řezně za předsednictví Fridricha Barbarossy. Obě strany odpovídaly skrze své zástupce – viz výše v textu. V Jarlochově kronice je vyprávění zařazeno k roku 1182 – EMLER, Josef (ed.). *Fontes rerum Bohemicarum*. Tom. II. Cosmae chronicon Boemorum cum continuatoribus. Praha: Museum království Českého, 1874, s. 480n. Na správnou chronologii upozornil NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny*. Dílu I. část II. Od Břetislava I. do Přemysla I. Praha: Jan Laichter, 1913, s. 1093, pozn. 1.

⁵ Termín poprvé použit v listině římského krále Konráda III. z roku 1144, adresované olomouckému biskupovi Jindřichu Zdíkovi, v níž ve svědečně řadě vystupuje jistý „*Fridericus advocatus Ratisponensis*“ – řezenský fojt – FRIEDRICH, Gustav (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* (dále jen CDB). Tomus I. Pragae: Sumptibus comitorum Regni Bohemiae, 1904–1907, č. 138, s. 141–143.

catus“ přiřadit podle kontextu patronu duchovního ústavu (často jde o jeho zakladatele) či ochránci církevních statků (typicky klášternímu fojtu spravujícímu klášterní majetek). Od poloviny 13. století přibývá listinných dokladů, kdy advokáti vystupují současně jako právní poradci, ev. zástupci stran při soudním jednání.⁶ S nárůstem pramenného materiálu se rozšiřuje i repertoár výrazových prostředků, takže vedle již zmiňovaného „*procurator*“ (poručník, prokurátor) se jako synonymum pro advokáta užívá termín „*prolocutor*“ (řečník).⁷ Posledně uvedený výraz velmi dobře vystihuje hlavní náplň advokátovy činnosti – „*řečňování*“,⁸ tj. aktivní vystupování na soudě, které spočívalo v obhajobě, právní poradě, přednesení stížnosti či vznesení žaloby místo strany.

Hlavním působištěm advokátů, kde se mohli pochlubit svým řečnickým uměním, bylo nepochybně soudní fórum. Středověká společnost respektovala rozdíl mezi laickým a církevním prostředím a vnímala tyto dva „světy“ jako něco vzájemně se sice prostupujícího, avšak do jisté míry odděleného. Takový pohled se uplatňoval i na právo, jež se rozpadalo na dvě kategorie: kanonické a světské. První se v duchu personality práva vztahovala na zástupce duchovenstva, druhá na laiky. Výrazným specifikem, které odlišovalo obě kategorie, bylo jejich sepětí s římským právem – v případě práva kanonického velmi zřetelné, či s domácí tradicí sahající svými kořeny ke zvykovému právu – v případě práva světského bohatě z něj čerpajícího.⁹ Patřit k jednomu či druhému okruhu práva znamenalo pro řečníky podrobit se pravidlům, jež byla stanovena pro výkon jejich povolání a současně znát co nejlépe procesní předpisy ovládající řízení před daným soudem.¹⁰ Propracovanější systém co do formulace procesních norem i stanovení podmínek pro výkon povolání advokáta nabízel církevní právo.¹¹ Důvodů, z nichž zmíníme jen ty nejdůležitější, bylo několik: odlišná úroveň vzdělanosti kleriků ve srovnání s jejich laickými protějšky, úcta k tradičním duchovním hodnotám katolické církve,

⁶ Podrobný rozbor listinného materiálu do roku 1278 přinesla BLÁHOVÁ, Marie. „Advocatus“ v přemyslovských Čechách. In: S. Balík – J. Miksová (eds). *Z minulosti advokacie*. Sborník příspěvků z 1. konference o dějinách advokacie konané Výborem pro dějiny ČAK ve spolupráci s Právnickou fakultou ZČU dne 11. 11. 2004 v Praze. Praha: Linde, 2005, s. 24–32, v závěru sumarizace významových rovin termínu „*advocatus*“. Nověji srov. BLÁHOVÁ, M. Advokacie v českých zemích před rokem 1615. In: Stanislav Balík a kol. *Dějiny advokacie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Česká advokátní komora a NG v Praze, 2009, s. 20–45, tentokrát s využitím dalších narativních a právních pramenů zejm. mladšího období. Případovou studii, která doplňuje sérii listin s výskytem advokátů, představila ŠTACHOVÁ, Naďa, Ke sporu hradiského opata Budiše s Albertem z Lešan 26. 11. 1279. Úvaha o zemském právu v období tzv. prvního interregna. In: V. Knoll – M. Karhanová (ed.). *Naděje právní vědy. Býkov 2007*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 174–179.

⁷ V Kletově Gosáři z 2. poloviny 14. století je latinský termín „*advocatus*“ přeložen nikoliv jako řečník, ale jako „*zpravatel*“, „*zpravitel*“ – FLAJŠHANS, Václav. *Klaret a jeho družina*. Sv. 1. Slovníky veršované. Praha: ČAVU, 1926, s. 188, ř. 2235.

⁸ BĚLIČ, Jaromír – KAMIŠ, Adolf – KUČERA, Karel. *Malý staročeský slovník*. Praha: SPN, 1978, s. 433 „*řečňování*“ vymezují jako obhajobu.

⁹ V širších souvislostech KEJŘ, Jiří. Středověká právní věda. In: Pavel Spunar a kol. *Kultura středověku*. Praha: Orbis, 1972, s. 65–85.

¹⁰ Podrobnou studii o řečnících a poručnících, kteří vystupovali na zemském právu, předložil MARKOV, Josef. *Řečník a poručník*. (Kapitola z dějin českého zemského soudního řízení). Bratislava: PF UK, 1937.

¹¹ Základní přehled (vč. další literatury) podává PLÖCHL, Willibald M. *Geschichte des Kirchenrechts*. Bd. I. Zweite, erw. Aufl. Wien – München: Herold, 1960 (zejm. s. 251n., 419) a Bd. II. Zweite, erw. Aufl. Wien – München: Herold, 1962 (zejm. s. 370nn.); dále TRUSEN, Winfried. Die gelehrte Gerichtsbarkeit der Kirche. In: Helmut Coing (Hg.). *Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte*. Erster Band. Mittelalter (1100–1500). Die gelehrten Rechte und die Gesetzgebung. München: C. H. Beck, 1973, s. 477n.

schopnost tvůrčím způsobem rozpracovávat myšlenkové bohatství římskoprávní vědy, kladný vztah k písemnému pořízení, smysl pro řád jako všeprostopující element univerza a neochvějná víra v Boha – nejvyššího Soudce – milosrdného a spravedlivého.

Prameny podložená svědectví o fungování církevních soudů se mohla v českých zemích objevit teprve poté, kdy církev dosáhla exempce ze soudní jurisdikce panovníka.¹² Po vydání velkého privilegia Přemysla Otakara I. z 10. března 1222¹³ vykročila česká církev směrem k vlastní organizaci soudnictví, která se začala pozvolna formovat v jednotlivých diecézích. O soudu biskupského oficiála,¹⁴ který jako delegovaný soudce podléhal pravomoci pražského či olomouckého biskupa, existují první torzovité zmínky ze 13. století. Ty jsou od 30. let 14. století doplňovány podrobnějšími zprávami, zabývajícími se mj. věcnou příslušností tohoto soudu, jenž byl kompetentní řešit spory mezi duchovními a laiky, otázky manželských vztahů, lichvy a záležitosti ryze duchovní.¹⁵

Kanonické právo utvářené po staletí zákonodárnyými akty papežů a usneseními ekumenických koncilů pronikalo jako právo „nadmárodní“ i na naše území.¹⁶ Znalost kanonického práva a zejména římsko-kanonického procesu¹⁷ byla, kromě dodržování určitých morálních standardů, nutným předpokladem pro výkon advokacie v rámci církevního soudnictví. Z tohoto úhlu pohledu je pochopitelné, že se univerzitní vzdělání stalo jednou z podmínek pro přijetí do stavu advokátů.¹⁸ Za právníkym vzděláním

¹² Srov. alespoň VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. 2. 1197–1250. Praha: Paseka, 2000, s. 133–145 a ŽEMLIČKA, Josef. *Počátky Čech královských (1198–1253)*. Proměna státu a společnosti. Praha: NLN, 2002, s. 111–131, kde je uvedena další literatura k zápasu Přemysla Otakara I. s pražským biskupem Ondřejem a k emancipaci církve v českých zemích.

¹³ *CDB II*, č. 227, s. 210–213.

¹⁴ Podrobně KUBÍČKOVÁ, Božena. K počátkům pražského oficialátu. *Sborník příspěvků k dějinám hl. m. Prahy*. 1932, roč. 5, s. 391–479 (zejm. kap. IV, s. 424–433). Její závěry korigovala a doplnila HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. Z diplomatické praxe pražského oficialátu ve druhé polovině 14. století. *Sborník archivních prací*. 1972, roč. 22, s. 135–162; HLEDÍKOVÁ, Z. Z dějin církevního soudnictví doby předhusitské (Soudní agenda pražského arcibiskupství). *Zápisky katedry čsl. dějin a archivního studia*. 1961, roč. 5, s. 43–59. Vztahy mezi generálními vikáři a oficiály sledovala HLEDÍKOVÁ, Z. Soudní akta generálních vikářů. *Sborník archivních prací*. 1966, roč. 16, s. 157–171; nověji HLEDÍKOVÁ, Z. *Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské*. Praha: UK, 1971. K soudu olomouckého oficiála nejnověji ELBEL, Petr. Oficialát v olomoucké diecézi ve středověku (od počátků v 50. letech 13. století do 50. let 15. století). In: Pavel Krafl (ed.). *Sacri canones servandi sunt*. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV. Praha: HÚ AV ČR, 2008, s. 324–342.

¹⁵ HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha: NLN, 2007, s. 179n.

¹⁶ Působení kanonického práva ve středověku v českých zemích byla nověji věnována kolektivní monografie KRAFL, P. a kol. *Sacri canones servandi sunt*. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV. Praha: HÚ AV ČR, 2008. Ze starších prací srov. KEJŘ, J. Pronikání kanonického práva do českého státu ve středověku. *Revue církevního práva*. 1997, roč. 8, č. 3, s. 137–155 a VANĚČEK, Václav. Pronikání římského a kanonického práva na území dnešního Československa od 2. pol. 9. stol. do 1. pol. 14. století. *Právněhistorické studie*. 1966, roč. 12, s. 27–38.

¹⁷ Vlivem římsko-kanonického procesu na domácí soudní praxi se zabýval BOHÁČEK, Miroslav. Das Römische Recht in der Praxis der Kirchengerichte der Böhmisches Länder im XIII. Jahrhundert. *Studia Gratiana*. 1967, roč. 11, s. 275–304. Svůj význam si stále drží práce Emila OTTA. Působení práva církevního na rozvoj řízení soudního vůbec a v českých zemích zvlášť. *Právník*. 1877, roč. 16, passim (o advokátech s. 289); OTT, E. Das Eindringen des kanonischen Rechts, seine Lehre und wissenschaftliche Pflege in Böhmen und Mähren während des Mittelalters. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abteilung*. 1913, roč. 3, s. 1–107; OTT, E. *Beiträge zur Receptionsgeschichte des römisch-kanonischen Prozesses in der böhmischen Ländern*. Leipzig: Breitkopf u. Härtel, 1879 (o advokátech s. 76n.).

¹⁸ WETZSTEIN, Thomas. *Heilige vor Gericht. Das Kanonisationsverfahren im europäischen Spätmittelalter*. Köln u.a.: Böhlau, 2004, s. 29.

putovali také studenti z českých zemí.¹⁹ Nárůst počtu graduovaných právníků po založení Karlovy univerzity a později samostatné právnické univerzity v Praze významnou měrou přispěl ke stabilizaci církevního soudnictví u nás.²⁰ Hodnoceno s odstupem několika staletí, znalci obojího práva, nacházející uplatnění u nejvyšších úřadů církevní i světské správy a soudnictví, se rozhodujícím způsobem podepsali na úrovni domácí právní kultury vrcholného středověku.²¹

2. FORMOVÁNÍ „ETICKÉHO KODEXU“

Změněné poměry lucemburské éry odrážejí nařízení prvního pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic z roku 1356.²² Jejich ustanovení sledují primárně fungování soudu pražského oficiála. Významné místo v něm zaujímají odstavce týkající se postavení konzistoriálních advokátů a prokurátorů.²³ Mezi podmínkami umožňujícími uchazeči přijetí na místo advokáta figuruje kromě vykonání zvláštní zkoušky také přísaha na evangelia²⁴ předepsaná povinně pro všechny advokáty a prokurátory, a zapisovaná do matriky uchovávané v kanceláři arcibiskupa. Text přísahy písemně zachycený devět let po kanonizaci sv. Iva má hlubší souvislost se světcem, než by se na první pohled mohlo zdát. Prísaha fyzicky provedená dotekem na slovo Boží zakládá neviditelný vztah s nejvyšším zákonem, kterým je evangelium. Tento vztah se navenek projevuje ve službě. Dobře sloužit neznamená bezohledně prosazovat své nebo klientovy zájmy, ale tyto zájmy vždy korigovat s ohledem na spravedlnost. Pravá služba, služba pravdě a spravedlnosti kromě pokory a sebezapření vyžaduje rovněž jistou dávku rozhodnosti a odvahy,

¹⁹ České studenty působící na zahraničních univerzitách sleduje TADRA, Ferdinand. *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských*. Praha: KČSN, 1897, s. 239–279; JIREČEK, Hermenegild. *Právnický život v Čechách a na Moravě v tisícileté době od konce 9. do konce 19. století*. Praha: nákl. vl., 1903, s. 319–323; dále ČERNÁ-ŠLAPÁKOVÁ, Marie Ludmila. Studenti ze zemí českých na universitě v Orleansu a na některých jiných francouzských univerzitách. *Český časopis historický*. 1934, roč. 40, s. 347–362, 548–564; ČERNÁ-ŠLAPÁKOVÁ, M. L. Studenti z Českých zemích v Paříži. *Strahovská knihovna*. 1970–1971, roč. 5–6, s. 70–72. Speciálně ke studiu římského práva na zahraničních právnických fakultách srov. OTT, E. *Beiträge*, s. 36–42; BOHÁČEK, M. *Einflüsse des römischen Rechts in Böhmen und Mähren*. Mediolani: Guiffre, 1975, s. 20–24; URFUS, Valentin. *Historické základy novodobého práva soukromého*. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 11–20.

²⁰ KEJŘ, J. Pronikání, s. 143nn.; k dějinám pražské univerzity srov. KEJŘ, J. *Pražská právnická fakulta a právnická univerzita*. In: F. Kavka – J. Petráň (red.). *Dějiny univerzity Karlovy 1348–1990*. Praha: UK, 1995, s. 163–182, podrobněji KEJŘ, J. *Dějiny pražské právnické univerzity*. Praha: Carolinum, 1995.

²¹ KEJŘ, J. *Právní kultura českého středověku. Minulostí Západomožského kraje*. 1996, roč. 31, zejm. s. 10n.

²² Znění nařízení vydal MENČÍK, Ferdinand (ed.). *Několik statutů a nařízení arcibiskupů pražských Arnošta a Jana I. (1355–1377)*. Praha: E. Grégr, 1882, s. 6–11. Monografii o prvním pražském arcibiskupovi nejnověji představila HLEDÍKOVÁ, Z. *Arnošt z Pardubic*. Arcibiskup, zakladatel, rádce. Praha: Vyšehrad, 2008 (zejm. s. 132nn.). Srov. též sborník BOBKOVÁ, Lenka – GLADKIEWICZ, Ryszard – VOREL, Petr (eds). *Arnošt z Pardubic (1297–1364). Osobnost – okruh – dědictví. Postać – środowisko – dziedzictwo*. Wrocław, Praha, Pardubice: UK, 2005.

²³ Podrobně u VYSKOČIL, Jan Kapistran. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha: Vyšehrad, 1947, s. 327–330.

²⁴ Text týkající se přísahy (překlad autorky): „Ustanovujeme, aby všichni, kteří zastávají úřad konzistoriálního advokáta a prokurátora, nyní i budoucí, osobně vykonali přísahu na evangelia, a to v tom smyslu, že budou věrně a odhodlaně pečovat o podporu stran, které zastupují, a to, co by shledali jako pravé a spravedlivé, aby se snažili předávat svým klientům. Nespravedlivé případy at' vědomě nepřijímají. Pokud by se ujali nějakého případu, který by se jim zpočátku jevil jako spravedlivý, neboť jej strana lživě vyličila, ale v průběhu procesu by zjistili, že spravedlivý není, takový případ at' neprodleně odmítnou a přesvědčí stranu, kterou zastupují, aby ustoupila od žaloby nebo obhajoby takového nespravedlivého případu. Tato přísaha advokátů má být zapsána do matriky ...“ – MENČÍK, F. (ed.). *Několik statutů*, s. 9.

je-li potřeba odmítnout nespravedlivou při a poučit nečestnou stranu, aby od nespravedlivě vedené pře ustoupila.²⁵ Ideální stav akcentující evangelijní rozměr služby posvěcený přísahou, která měla být oporou každému advokátovi ve chvílích „pokušení“, mohl být v praktickém životě ohrožován nejrůznějším způsobem. Sama statuta výslovně upozorňují na nemírné odměny, které si advokáti účtovali za vedení při. Touha po zisku je často dováděla do situací, kdy nebyli schopni kvůli zaneprázdnění dostát svým povinnostem a vykonávat řádně své povolání.

Stejným svodům jako konzistentní advokáti podléhali také světští řečníci. Velmi dobře to dokumentuje dochovaný text přísahy publikovaný ve sněmovním usnesení z roku 1547.²⁶ Namísto přehnaných odměn je v něm zmiňován jiný nešvar – braní jorgeltů, předem sjednaných ročních paušálů, za něž si advokáty najímala města nebo zámožní šlechtici a měšťané. Sněmovní usnesení, které hodlalo tuto praktiku vymýtit,²⁷ se snažilo objasnit, proč by advokáti neměli pobírat předem dohodnuté roční platy. Nejvážnějším argumentem byla vázanost advokátů jorgelty a nemožnost odmítnout křivou při. Na váhu padal také ohled na chudé a na vlastní svědomí řečníků, kterým nic (tím méně peníze) nemělo bránit v konání dobra a spravedlnosti.²⁸

Ze srovnání výše uvedených přísah vyplývají některé rozdíly. Příklad světského řečníka se sice děje s odvoláním na Boha, který zde opět ztělesňuje strážce spravedlnosti, k němuž by se měl upínat zrak každého pod přísahou. Odkaz na Boha má však, vyjma morálního, ještě jeden, tentokrát formální, rozměr. Stává se legitimizačním prostředkem, který přísahu v očích veřejnosti činí právoplatnou, relevantní. Závazným a určujícím pro chování řečníka se stává jiný pramen – zákon, zemské zřízení, nikoliv příkaz evangelia, služba spravedlnosti, která ustupuje do pozadí. Aktuálnějším problémem ohrožujícím mravnost společnosti se ukazuje být nespravedlivý advokát, ne zkažený klient, jehož špatný úmysl má potenci vrnout nepříznivé světlo na advokátský stav jako celek.

²⁵ V podobném duchu se vyjadřoval i Tomáš Štítý ze Štítného, když nabádal řečníka, aby: „*věda křivů při, ... má jě zbyti múdre, aneb navesti toho, jehož při nese, aby se smluvil a dosti učinil svému protivníkovi za jeho škodu.*“ – ERBEN, Karel Jaromír (ed.). *Tomáše ze Štítného Knižky šestery o obecných věcech křesťanských*. Vydány od univerzity Pražské na památku jejího založení před 500 lety. Praha: K. Jeřábková, J. Hlaváček, 1852, s. 150.

²⁶ „*Přísaha řečníků. Přísahám pánu Bohu, že v této práci řečnické chci se tak, jakž jest mi zřízením zemským ode všech tří stavův království Českého vyměřeno, všelijak upřímně, pravě a spravedlivě chovati a žádných cest neukazovati ani jakých obmyslů, jimiž by spravedlnosti lidské soudcům kterýchkoli soudů zastíratí aneb křivě pře promouány býti mohly, neobmysletí, a také pamatuje na přísahu svou, nemám žádných určitých jorgeltův od žádného tejně nebo zjevně bráti. Toho mi rač dopomáhati pán Bůh z milosti své svatě svou všemohoucí mocí.*“ Otištěno v: *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*. II. 1546–1557. Praha: E. Grégr, 1880, s. 152–153.

²⁷ Sněmovní usnesení v tomto bodě dodržováno nebylo, jak dokazují pozdější zemská zřízení z let 1549 a 1564, která opakují znění zemského zřízení z roku 1530, kde se braní jorgeltův připouští: „*Ktož z těch lidí, kteříž od jiných pře vedů a službu od nich aneb jorgelt mají, to se při tom zuostavuje, aby takové služby a jorgelty bráti mohli ...*“ – Zřízení zemská Království českého z léta M.D.XXX. In: H. Jireček – J. Jireček (ed.). *Codex juris Bohemici* (dále jen CJB) IV/1/1. Prague: F. Tempsky, 1882, s. 76, čl. 191.

²⁸ „*Když řečník, jsa svědomí dobrého, v křivou a nespravedlivou při by se dáti nechtěl, tehdy se pro povinnost, v kterouž jest tím jorgeltem zavázán, musí proti svému svědomí tu nespravedlivou při věsti i ji brániti. Jest toho i druhá příčina, aby jorgeltův řečníkům dáváno nebylo, a to tato: neb mnozi chudší ze všech stavův království tohoto, nemohouce s to býti, aby své řečníky měli, museli by znamenité škody i těžkosti při spravedlnostech svých nésti, protože bohatí by jorgelty svými takovými všecy řečníky obsáhli a je sobě jako zakoupili, maje z týchž bohatých jeden tři, čtyři i někdy více řečníkův; jesto skrze to, by pak i který řečník některému chudšímu, vida pouhou jeho spravedlnost, rád pomoci chtěl, tehdy jsa tak svázán tím jorgeltem, toho učiniti nesmí.*“ – *Sněmy české* II, s. 152–153.

Těžiště podezření z nespravedlnosti se tak v této přísaze přesouvá na advokáta, před jehož úskoky, které mohou zatemnit samu spravedlnost, je potřeba se mít na pozoru.

V textu přísahy z roku 1547 se odkazuje na zemské zřízení, jež mělo stanovit meze přípustného chování řečníků vystupujících před zemským soudem. Za nejdůležitější české zemské zřízení je v tomto smyslu možno považovat zemské zřízení z roku 1530, jehož předpisy s drobnými úpravami přebírají mladší zemská zřízení z roku 1549 a 1564. V samostatné kapitole „*O řečnících*“²⁹ je v několika článcích zachycen pokus o formulaci „etického kodexu“ advokátů, který prostřednictvím zákazů a příkazů načrtává vzorce chování, jež by měl každý řečník dodržovat. Pod hrozbou ztráty hrdla se v něm řečníkům obou stran zapovídá uzavírat spolky a domlouvat se navzájem o podílu na zisku bez ohledu na zájmy klientů, radit protistraně a zneužívat k tomu důvěrných informací, které získali od zastupované strany.³⁰ Pravidla pro výkon povolání advokacie se dotýkají rovněž vztahu soudce a advokáta. Samozřejmostí je dodržování vzájemné úcty, respekt k autoritě soudců i k protistraně. Advokátům se doporučuje vystríhat se jakýchkoliv hanlivých urážek, nevzbuzovat hněv a uváženě volit slova, aby nepopudili někoho z přítomných. Prohřešky proti dovolenému chování posuzuje a trestá zemský soud nebo soud, před nímž se advokát pochybení dopustil. Žádný soud v českém království nadto není povinen čekat na opozdilého řečníka, který by pro neúměrný počet převzatých případů promeškal soudní jednání.

Ustanovení „etického kodexu“ tak, jak byl formulován v zemském zřízení v roce 1530, rozvíjelo pozdější zákonodárství jen v jednotlivostech, přesto velmi podstatných. Zástupci všech tří stavů se v létě roku 1545 shodli na tom, „*což se řečníkuov dotýče, kteříž před soudy mluví, ti aby byli lidé dobří, na poctivosti zachovali*“.³¹ Řečníci nesměli nikoho bezdůvodně očeřňovat, záměrně oddalovat soudní pře a bránit stranám v uzavření smíru. Za porušení těchto příkazů mohli být řečníci v krajním případě zbaveni práva obhajovat strany před soudem.

Zvláště choulostivou otázkou představovala odměna za služby řečníka či prokurátora. Až do vydání zemského zřízení v roce 1530 nebyl v zemském právu, na rozdíl od práva městského, stanoven tarif upravující maximální řečnické sazby za jednotlivé pře.³² Odměny byly odstupňovány podle výše vysouzených kop grošů českých, zvláštní taxy byly stanoveny podle typu sporu, který řečník vedl, přičemž záleželo také na výsledku sporu. Mimo určené sazby nebylo zakázáno podarovat řečníka zvěřinou, ptactvem, rybami nebo jinými drobnostmi. Od chudých vdov a sirotků se dary přijímat neměly.³³

²⁹ *CJB* IV/1/1, s. 76–78, č. 191–196.

³⁰ Už na konci 15. století upozornil na stejné jednání řečníků Viktorin Kornel ze Všehrd. Slušnost mu ovšem velela podobným tématům se vyhnout: „*Nalezli jsú se někteří, ježto s jednu stranú stojiec a od nie z peněz mluviac, i druhé jsú, čím by se brániti měla, radili, a často z střmenišťe vól sniedal. O spolciech pak v přiech, o kupování při na zisk, a o rozličných smluvách a sľibiech, jestli žeby súdem pře obdržána nebo obráněna byla: tím se zaneprazdňovati nesľušie.*“ – *CJB* III/3, s. 70, kap. II.18.8.

³¹ *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*. I. Praha: E. Grégr, 1877, s. 634. Stejný požadavek opakuje sněmovní usnesení z roku 1547 – *Sněmy české* II, s. 152.

³² BLÁHOVÁ, M. Dějiny, s. 44. V kapitole věnované městům (s. 37–44) se autorka opírá o starší práci Zikmunda WINTERA. *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl druhý*. Praha: Maticе česká, 1892, s. 708–735. Sumarizuje v ní jednotlivé prameny městského práva včetně horního zákoníku Václava II., na s. 45 připojuje srovnání poměrů v zemském a městském právu.

³³ BLÁHOVÁ, M. *Dějiny*, s. 35.

Ani úprava v podobě jasně stanovených tarifů však nemohla zabránit některým řečníkům, aby po svých klientech nepožadovali platby mnohonásobně převyšující limitní sazby.³⁴ V roce 1615 na problém úplatkářství narazil generální sněm, který odsoudil praktiky řečníků, neboť „*lidi nemírně šacují, a od nich né na sta, ale na tisíce ouplatky berou, a takovými obtížnostmi lidskými velmi rychle bohatnou*“.³⁵ Sněmovní usnesení, jež bylo výsledkem jednání stavů s císařem, završuje snahy o povznesení řečnického stavu v předbělohorské éře. Ačkoliv pokrývá pouze oblast zemského práva, svým významem předčí dosavadní úpravu v tom smyslu, že představuje „první systematický advokátní řád na našem území“.³⁶ Jako jeden z „reformních“ kroků zabezpečujících, „*aby řád, právo a spravedlnost jako i starobylí, dobří a chvalitební obyčejové a zvyklosti tohoto království ostřiháni a potomkům ku příkladu dochováni byli*“, zavádí *numerus clausus* pro 25 zkušených advokátů.³⁷ Kdo bude připuštěn k výkonu advokacie, má nyní rozhodnout učinnost, poctivost a znalost českého (příp. latinského) jazyka. Důležitá role je připisána deklamátorským rejstříkům, které slouží k evidenci adeptů advokacie. Ti, kteří by se opovážili neoprávněně předstoupit před soud, mají být potrestáni vězením. Stejný trest stihne i ty, kdo by protahovali soudní jednání, přijímali nespravedlivé pře nebo brali přemrštěné úplatky.

Na tomto místě je potřeba zdůraznit, že „advokátní řád“ předložený generálním sněmem patří svou povahou i aspiracemi novověku. Ne náhodou je vnímán jako mezník ve vývoji advokacie, která se pozvolna ocitá na přechodu mezi advokací materiální k advokacii formální.³⁸ S postupující formalizací, která přináší precizaci právních předpisů a detailnější právní úpravu, se na druhou stranu rozostřuje vnímání metafyzického kořene mravnosti a přímý vztah k Bohu jako počátku mravního řádu se pomalu vytrácí. Novověk prahne po systematizaci, proto konstruuje nové právní instituce. Ty jsou eticky „nezávadné“, „sterilní“, „čisté“. Vynaložené úsilí je však nakonec vykoupeno ztrátou intimního, středověce tělesného a těsného kontaktu s tím, co etický rozměr skutečnosti zakládá, s ideálem, svatostí, Bohem. Ztracený smysl pro závažnou skutečnost ideálního je pak důvodem, který nedovoluje novověkému člověku spatřit středověký svět v úplnosti. Zůstává jen jeho krutost, tvrdost, špína, nedokonalost, neurčitost institucí a zákonů. Kdo nyní pochopí naději Boží spravedlnosti, tušení Posledního soudu, hloubku přísahy, Desatero, osten prvotního hříchu či archetypální, radikální realitu ctností a neřestí, neustále zpřítomňujících kořeny mravního řádu?

Obě citované přísahy stejně jako pravidla ustalujícího se „etického kodexu“ podávají klíčové svědectví o vztahu univerzální morálky a práva. Lze je považovat za součást stále častěji se objevujících pokusů písemně reglementovat postavení řečníků před soudy různého druhu a stanovit podmínky přístupu k řečnickému povolání. Poukázali jsme

³⁴ Na tuto skutečnost upozorňoval již Viktorin Kornel ze Všehrd: „*jsú někteří za mluvenie po padesáti kopách grošův českých zjevně a neskrytě brali*“ – *CJB* III/3, s. 69n., kap. II.18.8.

³⁵ Citováno dle TARABRIN, Evžen. *Nástin vývoje advokacie v zemích koruny české (XIII.–XVIII. stol.)*. Praha: Jednota čsl. advokátů, 1936, s. 29–31.

³⁶ BALÍK, S. *Advokacie včera a dnes*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2000, s. 26, další charakteristika u TARABRIN, E. *Nástin*, s. 31n.

³⁷ BALÍK, S. *Advokacie v letech 1615–1627*. In: Stanislav Balík a kol. *Dějiny advokacie*, s. 50.

³⁸ BALÍK, S. *Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie*. Plzeň: ZU, 1998, s. 21. K vymezení formální a materiální advokacie srov. TARABRIN, E. *Nástin*, s. 8n.

na to, že převažující tendencí ve společnosti pozdního středověku se stala snaha zákonnodárnou cestou zajistit, aby etický imperativ naléhal na právníka také zvnějšku, prostřednictvím pravidel, která jsou nezávislá na jeho svědomí. Odvrácenou stránkou takového počínání byla ovšem po celý novověk hrozící ztráta živého kontaktu s ideálem, kořenem mravnosti. Pro prameny tohoto druhu je charakteristické, že svědčí o dobovém společenském vědomí toho, co je správné, že pozitivně formulují obsah vztahu mezi právníkou profesí a mravností, že říkají, jaký by tento obsah měl být.

3. POHLED Z DRUHÉ STRANY – KRITIKA A NÁŘKY

Zrcadlo nastavené těmto svědectvím představuje druhá – pro poznání etických dějin advokacie důležitá – skupina pramenů. Jedná se o rozsáhlý soubor dobových reflexí útočících na neblahé poměry v justici, nářky odsuzující zkaženost řečníků a projevující nespokojenost s nespravedlnostmi tohoto světa, z něhož pro účely tohoto příspěvku vybíráme několik zvláště výmluvných příkladů. Jako základní hledisko sloužící ke kategorizaci těchto pramenů lze použít osobnost autora. Jím vyslovené názory je ovšem třeba hodnotit pod zorným úhlem znalostí o jeho původu, vzdělání, kulturním rozhledu, profesním zaměření či vrozené výbavě. Pro posouzení sdělení toho kterého spisovatele je rovněž důležité vzít v potaz okruh osob, na něž se autor obrací, ať už v pozitivním nebo negativním smyslu.

Nápadná, ale nikoli zarážející je souvislost s dobou vzniku pramenů uvedeného typu. Zprávy o nečestném chování řečníků a poručníků se začínají množit teprve ve chvíli, kdy domácí právníká tvorba dosahuje svého vrcholu, tedy v éře humanistické.³⁹ Z povzdechů nejvyššího sudího království Českého Ondřeje z Dubé (ca 1320–1412/13) však vysvítá, že řečníci působící na zemském právu svému stavu příliš dobré jméno nedělali ani v době před vypuknutím husitských bouří.⁴⁰ Neexistence starších, podobně negativně laděných zmínek a priori neznamená, že by se chování tehdejších řečníků v něčem výrazně odlišovalo. Situaci konce 13. a 1. poloviny 14. století však není možné jednoduše srovnávat s právní realitou počátku 15. století. Na druhou stranu na základě jedné, subjektivně motivované poznámky Ondřeje z Dubé nelze odsuzovat všechny řečníky nebo řečnické povolání jako takové.

Ondřejovy výpady našťěstí můžeme konfrontovat s jiným soudobým pramenem, který má pro pochopení vztahu práva a morálky mimořádný význam. *Knížky sestery o obecných věcech křesťanských* Tomáše ze Štítného (1331–1335 – 1401–1409),⁴¹ jsou

³⁹ Jak prokázal ŠMAHEL, František. *Humanismus v době poděbradské*. Praha: ČSAV, 1963, zejm. s. 66, nový rozkvět domácí jurisdikce je třeba spojit již s vládou Jiřího z Poděbrad. Tuto myšlenku potvrzuje i VANĚČEK, V. *Všeobecná mírová organizace podle návrhu českého krále Jiřího z let 1462/1464*. Praha: ČSAV, 1964, s. 57n.

⁴⁰ O řečnících Ondřej z Dubé praví: „*Tenť svú mzdu vezma, žalobu stvoří vždy více lži než pravdy; a to jest jistě z obyčeje pohanského, kdež jsú práva nalezena k libosti, ale ne ku pravdě. A tak i dnes trají do proměny panské.*“ – ČÁDA, František (ed.). *Nejvyššího sudího království českého Ondřeje z Dubé Práva zemská česká*. Praha: ČAVU, 1930, s. 139–140, čl. 43. Podrobný životopis Ondřeje z Dubé viz v úvodu citované edice.

⁴¹ K osobnosti autora srov. úvod edice Karla Jaromíra ERBENA (viz pozn. 25); s akcentem na dílo Tomáše Štítného JAKUBEC, Jan. *Dějiny literatury české*. I. Od nejstarších dob do probuzení politického. Praha: Jan Laichter, 1929, s. 224–252; dále HAVRÁNEK, Bohuslav – HRABÁK, Josef. *Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu*. Praha: ČAV, 1957, s. 682–685; nověji GROLLOVÁ, Jana. *Odras změn v pojetí křesťanské morálky a dobové zbožnosti v díle Tomáše ze Štítného*. Diplomová práce na FF MU. Brno 2001, s. 38–53.

koncipovány jako návod, jak se vystříhat všech neřestí a žít v pravdě. V jednom ze šesti traktátů pojmenovaném *Kak se zdejší stavové lidští připodobnávají k andělským kuoróm* autor nalézá paralely mezi devíti kůry andělskými a devíti stavy lidskými.⁴² Velmi zajímavý je text určený soudcům, v němž se dotýká také řečníků, které pranýřuje „*ješto vedú právo proti pravdě, držiac vědomě pře křivé, miesiec svú chytrostí ku pravdě křivdu, aneb málo pravdy ke mnohu křivdy, pravdú křivdu okrašlujíc, a křivdú, ať řku, przniece pravdu; dléc pře pro svůj zisk, a škřekem svým pravého z úmysla utiskajíc, učiec křivdu žalovati, neradiec ku pokoji, ale k sváróm pro své užitky*“.⁴³ Za každé takové provinění proti pravdě budou podle Štítného všichni hříšníci bez výjimky potrestáni při Posledním soudu společně s ďábly, kteří byli „vystrčeni z nebe“. Spolu s Ondřejem z Dubé sdílí Štítný také hodnocení příčin špatné úrovně (po)zemského práva. Oba se totiž domnívají, že jsou to přetrvávající pohanské obyčeje, které vytvářejí prostor pro libovůli a svévolné jednání řečníků (jednání proti pravdě).⁴⁴

Významným obhájcem a znalcem domácího zemského práva byl, podobně jako Ondřej z Dubé, původem chrudimský měšťan, právník a děkan Karlovy univerzity – Viktorin Kornel ze Všehrd (1460–1520).⁴⁵ Svě stížnosti pronášené na adresu proraďných a nevzdělaných řečníků doplňuje stručným vylíčením stavu společnosti, která nedokáže čelit neřestem, jež jsou zvlášt patrné u těch, kteří „*z peněz mluvie a lidem z peněz, z poct, z darov velikých a úplatkov a z rozličných alafancov radie (kterýchž se za naše paměti dosti nacházie)*“.⁴⁶ Podle Všehrda není třeba hned využívat služeb nemravných řečníků nebo učených doktorů, kteří zemskému právu beztak málo rozumí. Stranám doporučuje, aby využily možnosti obhajovat se samy a spoléhaly více na předložené důkazy než na břitký jazyk a vtípnost „*vymlúvačů*“.

Zatímco Viktorin Kornel ze Všehrd kritizuje především způsob, jakým řečníci obchází spravedlnost, současník Všehrdův, univerzitní mistr, pražský měšťan Jan Pašek z Vratu (ante 1470–1533),⁴⁷ úskoky a právní kličky neodsuzuje. Sám jako prokurátor jich zřejmě využil několikrát, jak prozrazuje Paškův životopis zachycený ve Starých letopisech českých: „... *protože dovedl mluvit a vyznal se v právech a v zemském zřízení, byl prokurátorem u zemského soudu i při jiných soudech a vedl pře pro pány a rytíře. Městská práva měl v malíčku a říkal často, že mají voskový nos, který můžeš ohnout, na kterou stranu chceš – napravo nebo nalevo.*“⁴⁸

⁴² Rozbor textu s důrazem na etický rozměr Štítného díla u ŠTACHOVÁ, N. Tomáš Štítný ze Štítného a jeho etický odkaz soudcům. In: Dny práva – 2013. 7. ročník mezinárodní konference pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity (v tisku).

⁴³ VRTÁTKO, Antonín Jaroslav (ed.). *Thómy z Štítného Knihy naučení křesťanského*. Na oslavu stoleté památky narozenin Josefa Jungmanna sbor Matice české. Z rukopisu musejního. Praha: F. Řivnác, 1873, s. 82.

⁴⁴ Štítný v citovaném traktátu srovnává úroveň církevního a světského soudnictví. Církevnímu sice vytýká řadu pochybení, ale světské soudy podle něj zasluhují větší odsudek: „*A když i v duchovních súdech ... mnoho se děje protiv pravdě pro zlost a chytrost lidskú, tak od súdek, jako od řečníkův, i také od těch, ješto se súdie; ... co jest pak zlého v našich hřešných zemských práviech, ješto jest ještě v nich mnoho pohanského obyčeje!*“ – ERBEN, K. J. (ed.). *Tomáše ze Štítného Knížky šestery*, s. 147. Citát z Ondřeje z Dubé viz pozn. 40.

⁴⁵ K osobě autora srov. úvod edice JIREČEK, H. (ed.). *M. Viktorina ze Všehrd O právích země české knihy devatery*. Praha: Všehrd, 1874; dále speciální číslo časopisu Právněhistorické studie vydané u příležitosti 500. výročí od narození Viktorina Kornela ze Všehrd – *Právněhistorické studie*. 1961, roč. 7.

⁴⁶ *CJB* III/3, s. 9, kap. I.

⁴⁷ Srov. VINAŘ, Otakar. Tři pražští primátoři. *Heraldika a genealogie*. 1996, roč. 29, s. 65–77, kde je shrnuta starší literatura; v širších souvislostech MACEK, Josef. *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526*. 1–2. 2. vyd. Praha: Academia, 2001, passim.

Špatnou pověstí proslul i jiný advokát, humanistický básník a spisovatel Michal Pěčka z Radostic (ca 1575–1576 – 1623).⁴⁹ Svou kariéru založil na věrnosti habsburskému domu a katolické víře, na kterou tajně přestoupil asi v roce 1617. Ačkoliv Pěčkovy básnické schopnosti ocenili někteří jeho současníci, pozdější literární kritika napadla jeho pobělohorské postoje a odsoudila jeho satirické básně namířené proti odbojným Čechům. Bezcharakterní jednání Pěčka projevil také při potrestání účastníků povstání v roli soudce, což mu vysloužilo další opovržení. V roce 1609 nechal uveřejnit své dílo nazvané *Akcí a rozepře mezi filozofem, v lékařství doktorem a orátorem aneb prokurátorem, třmi vlastními bratry ...*,⁵⁰ které ve formě dialogu nechává zaznít obhajobě tří povolání: filozofa, lékaře a orátora. Hlavní otázkou, kterou si autor klade, je, kdo ze tří bratří nejvíce prospívá vlasti. Odpověď je nasnadě vzhledem k Pěčkově profesi, přesto nejde o spis, který by řečníky pouze vychvaloval: „Štastnější jest tato naše země česká, ješto ona ne jednoho, ani dva vejmluvné prokuratory má, ale všudy v každém městyse a skůro ve všech koutech více řečníků počítá nežli řemeslníků nebo skotáků. A proč to? Protože již nyní to řídké slovo orator za tohoto věku našeho velmi zhustlo, již kdo umí tři nebo čtyři slova vejslovně vyslabikovati, drží se za oratora. Tak velikou a řídkou ctnost na blekotném jazyku zakládá.“⁵¹ Ostrou kritiku řečníků, která zaznívá na několika místech, ovšem Pěčka mírní a řečníky ospravedlňuje, neboť podle jeho názoru i ostatní řemeslníci a učenci svého umění zneužívají a kazí pověst svému stavu. Výsledný nálezy, jenž je odpovědí na položenou otázku, vyznívá ve prospěch orátorů a prokurátorů. Pěčka se však snaží upozornit na to, že spravedlivý orátor je orátor ctnostný, který nesmí zneužívat svého daru výmluvnosti, musí být pokorný a mít náležitě vystupování.

O svou zkušenost s právníky se podělil také literát, kutnohorský měšťan a proslulý rebel Mikuláš Dačický z Heslova (1555–1626), který ve svých *Pamětech* zachytil několik, místy i dramatických scén, v nichž hrají hlavní úlohu řečníci.⁵² Kromě vedení rodinné kroniky se Mikuláš Dačický věnoval veršování. Cyklus satirických básní *Prostopravda* tepe různé neřády, praktiky řečníků nevyjímaje. Servítky si Dačický rozhodně nebere, jak plyne z latinského názvu básně *In iure oratores sunt hominum voratores*, v překladu

⁴⁸ PORÁK, Jaroslav – KAŠPAR, Jaroslav (ed.). *Ze starých letopisů českých*. Praha: Svoboda, 1980, s. 417. Jako tyranu jej prezentuje WINTER, Z. *Děje vysokých škol pražských od cessí cizích národů po dobu bitvy bělohorské (1409–1622)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1897, s. 33.

⁴⁹ Základní informace o autorovi přináší TRUHLÁŘ, Antonín – HRDINA, Karel – HEJNIC, Josef – MARTÍNEK, Jan. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě* 4. N–Ř. Praha: Academia, 1973, s. 123–132. Nejnověji se osobností i rozbořem níže citovaného Pěčkova díla zabýval PIŠNA, Jan. Dílo „*Akcí a rozepře ...*“ Michala Pěčky z Radostic jako pocta prokurátorům. In: E. G. Šidlovský – V. Valeš – J. Polesný (ed.). *Melior est adquisitio scientiae negotiatione argenti. Pocta Prof. Ignácovi Antonínovi Hrdinovi, O. Praem. k šedesátým narozeninám*. Praha: Královská kanonie premonstrátů na Strahově, 2013, s. 215–223.

⁵⁰ Celý název zní: *Akcy a Rozepře Mezy Filozoffem, w Lékařstwiij Doktorem, a Orátorem aneb Prokurátorem Třmi vlastnjmi Bratry, Kterýby z nich Obcy a Wlasti swé neyplatněgšsý a nevyžitečnēgšsý býti a tak wedlé Kssafftu Otcoswského dwau dĵlu Statku po něm dostati měl. Yak Včeným a Maudrým tak y Prokurátorům weymluwným a wssechnēm Lidem Obcy a Wlasti swé slaužjčjm milá, prospěšsná, a vžitečnā. Wydanā od Michala Piečky Smržického z Radostic ...* Cum Facultate Superiorum. (Wytisštěno w Starém Městě Pražském v Pawla Sessya 1609). Popis tisku u HORÁK, František. *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století*. Díl II. Tisky z let 1501–1800. Část VI. P-Píseň. Praha: ČSAV, 1956, s. 141, č. 7170.

⁵¹ MZK v Brně, sig. ST1-0024.998, G IIIa (nepag.).

⁵² Tak např. k roku 1608 Dačický zaznamenal vraždu, kterou spáchal opilý kutnohorský řečník, bývalý havíř, jenž zastřelil svého bratra – z HESLOVA, Mikuláš Dačický. *Paměti*. S úvodem Josefa Janáčka. Praha: Akropolis, 1996, s. 258–259. Dačického životopis viz úvodní Janáčkovu studii.

„právníci jsou vyděrači lidí“.⁵³ Hned v úvodu Dačický upozorňuje na běžnou praxi, kdy se ve městech mohl řečníkem stát prakticky kdokoliv, aniž by měl k tomu jakékoliv předpoklady nebo vzdělání: „*Mnohý jsouce řemeslníkem, krejčím, ševcem, kožišníkem, hlediž, a on juž řečníkem. Těžko rukama dělati, lechčeji hubou hejbatí. Nechce jse k řemeslu znáti, rači bude z peněz lháti.*“⁵⁴ Kritika Dačického potírá nejen ziskuchtivost a lakomství, ale i vychytralost řečníků, kterým je nejlépe se vyhnout.

Úctyhodná řada stížností na právníký stav⁵⁵ dochovaná v teoretických spisech právníků i satiricky laděných verších humanistických básníků, svým způsobem zachycuje výjimečně jasný obraz ideálního zástupce advokátského stavu. Tento dokonalý obraz zůstává ovšem skryt za jízlivými poznámkami kritiků soudobé společnosti, v níž se mohou uplatnit i ti, kteří zneužívají řečnického povolání k vlastnímu prospěchu. Vidět pouze tuto negativní stránku by ale znamenalo vnímat prameny jednostranně. Negativní reakce pranýřující neřesti advokátů, ať už pocházejí z prostředí městského nebo zemského, v sobě a priori obsahují také vědomí dobrého řádu, pnutí k ideálu, vyšší Spravedlnosti. Kritika zlořádu a zkaženosti se může zrodit jedině tam, kde je zakořeněna představa o nejvyšších morálních kategoriích, k nimž by měl advokát směřovat. Míra kritiky skutečnosti je tedy ve své podstatě ukazatelem míry povědomí o tom, jak by měl vypadat spravedlivý řád.

ZÁVĚR

Klíčový problém, kterým jsme se zabývali v našem příspěvku, souvisí s možnostmi právněhistorického uchopení vývoje vztahu profese advokáta a mravnosti. Korpus textů dotýkající se členů advokátského stavu a výkonu jejich povolání, který jsme analyzovali, lze přirovnat k pestrobarevným kamínkům v krasohledu, jež vytváří vždy nové obrazy založené na křehké struktuře vzájemnosti a rovnováhy jednotlivých prvků, které koexistují v zájmu celku – řádu. Pochopit výpověď citovaných pramenů znamená mít neustále před očima zoufalství i naději, každodenní selhávání v naplňování ideálu advokáta i víru v možnost uskutečnění tohoto ideálu mravní obhajobou spravedlnosti. Dualismus dobových svědectví, jež odkrývají oba póly – skutečnost a ideál – analogicky odráží existenci svébytného řádu středověkého světa. Zachovávající tuto dvojnásobnost musíme dbát na to, abychom neupřednostňovali jeden z těchto pólů na úkor druhého, což by vedlo k zásadnímu zkreslení našeho obrazu středověkého světa. Ten by se jevil buď příliš zoufalý, nebo příliš romantický.

⁵³ PETRŮ, Eduard – PRAŽÁK, Emil (ed.). *Mikuláš Dačický z Heslova Prostopravda. Paměti*. Praha: Státní nakl. krásné literatury, hudby a umění, 1955, s. 95–97.

⁵⁴ PETRŮ, E. – PRAŽÁK, E. (ed.). *Mikuláš Dačický*, s. 95.

⁵⁵ Další stížnosti z městského prostředí uvádí WINTER, Z. *Kulturní obraz*, s. 715–735. Převahu negativních soudů adresovaných advokátům a prokurátorům připouští pro uvedené období KINDL, Vladimír. Uplatnění právních poznatků v Čechách a na Moravě v 15. a 16. století. In: Michal Skřejpek a kol. *Právníký stav a právníké profese v minulosti*. Praha: Havlíček Brain Team, 2007, s. 135. Neblahý stav přetrvál nicméně i později. Jako pars pro toto může sloužit Šporkův Hercomannus Magnus – část německého spisu přeložil HRDINA, Ignác Antonín. Advokát-kněz spravedlnosti? (Podle Šporkova Herkomana Velikého k 60. Narozeninám Karla Schelleho. In: M. Frýdek – J. Tauchen (ed.). *Pocta Karlu Schellemu k 60. narozeninám*. Ostrava: Key Publishing, 2012, s. 343–348.

Na základě takto uchopeného řádu středověké společnosti se lze ptát po úloze advokátů pohybujících se v jeho rámci. S přihlédnutím k pramenům se ukazuje, že se jejich role nevyčerpává konkrétní právní praxí, službou vykonávanou v zájmu klientů. Dobrá služba totiž dává prostor pro zkušenost s univerzálně chápanou spravedlností, zprostředkovává vztah mezi právem a morálkou. Bez elementární etiky advokátského povolání je jakýkoliv spravedlivý právní řád umrtvován, neožívá, obsah jeho norem se nemůže plně rozvinout a naplnit etickou maximu – být spravedlivým. Proto, pokud advokát soustavně nevytváří živé propojení s morálkou a nejedná tak, že spolu se zájmy své strany hájí také spravedlnost, selhává v úloze, ke které byl povolán.

Dokonale by toto povolání mohl ztělesňovat jen světec. V tomto duchu se k advokátům obrací i Tomáš Štítný ze Štítného ve své lamentaci na právnícký stav, do něhož zahrnuje i advokáty, když se táže, proč se tak málo právníků stává světci. Pravý důvod podle Štítného spočívá v tom, že právníky více přitahuje finanční odměna za vykonané služby než odměna, které se jim dostane v nebi, více světská pocta než Pravda.⁵⁶ Povzdech Štítného nad situací, kdy se nedostává svatých právníků, tvoří ale pouze jedno rameno pomyslných vah. Na druhém se setkáváme se sv. Ivem, který svým ochranným gestem tak působivě zachyceným Matyášem Braunem na Karlově mostě, vyrovnává zoufalství a dává naději.

Mgr. et Mgr. Naďa Štachová, Ph.D.

Právnícká fakulta Masarykovy univerzity

⁵⁶ ERBEN, K. J. (ed.). *Tomáše ze Štítného Knížky šestery*, s. 149.

RECENZE

Kirilenko V. P. a kol. Mezdunarodno-pravovoje uregulirovanije dejatel'nosti gosudarstv-učastnikov Tamožennovo sojuza i Jedinovo ekonomičeskovo prostranstva. Sankt-Petěrburg, 2013, 440 s.

Recenze ruské právní literatury nejsou v posledních letech na stránkách Právníka tak časté jako kdysi, což je pochopitelnou reflexí změny orientace naší právní vědy. Na druhé straně význam Ruska roste možná nepřímo úměrně tomu, jak slábne pozice Evropské unie v žebříčku celosvětové ekonomiky. Velkým testem soutěže EU a Ruska je v době vzniku této recenze Ukrajina, kde doslova vzájemně bojují přívrženci asociační dohody zakládající přidružení země k EU se zastánci začlenění Ukrajiny do euroasijských integračních procesů vedených Ruskem. Jakkoliv Právník není časopis, který komentuje politické dění u nás či ve světě, ukrajinská otázka je dle recenzentova mínění natolik nadčasová a zásadní pro další vývoj EU a evropského práva, že sáhl po publikaci o mezinárodněprávní regulaci činnosti účastnických zemí celní unie a jednotného hospodářského prostoru mezi Ruskem, Běloruskem a Kazachstánem, zpracované pod vedením profesora Viktora P. Kirilenka z Ruské prezidentské akademie národního hospodářství a veřejné správy v Petrohradě, aby ji přiblížil českému čtenáři.

Knih je rozdělena do devíti hlav, z nichž první tři představují spíše část obecnou, zatímco hlavy 4–9 mají větší význam pro právní a celní praxi ve styku s Ruskem a ostatními členskými státy celní unie a Euroasijského hospodářského prostoru. Pro účely teoretického časopisu, jakým je Právník, se proto následně soustředím spíše na teoretičtější pasáže recenzovaného díla.

Autoři podávají poměrně obsírný a pro zahraničního čtenáře zajímavý výklad o euroasijských integračních procesech mezi Ruskem, Běloruskem a Kazachstánem s potenciálním zapojením dalších zemí bývalého Sovětského svazu. Souhrnně řečeno, recenzovaná kniha je sice informativní, ale místy dost popisná a na vkus středoevropského čtenáře neobsahuje vlastní hodnocení a stanoviska. V metodách jejího zpracování převažuje metoda systematická a historická, zatímco metoda srovnávací zcela chybí. Recenzent si proto dovolí tento nedostatek napravit poukazem na srovnání některých prvků euroasijských integračních uskupení s analogickými prvky Evropské unie. Současné stadium ekonomické integrace mezi Ruskem, Běloruskem a Kazachstánem, totiž celní unie z roku 2010 a Jednotný hospodářský prostor z roku 2012, jsou založeny striktně na ekonomickém prvku. V tom se silně podobají EHS po vzniku celní unie v roce 1968. Zásadně ekonomický prvek je rovněž základem perspektivy Euroasijské hospodářské unie, s níž se počítá v roce 2015. Na rozdíl od Smlouvy o EHS z roku 1957 nepočítají smluvní dokumenty euroasijské ekonomické integrace se tak širokým záběrem, jako je volný pohyb zboží, osob, služeb a kapitálu na principu zákazu diskriminace podle státní příslušnosti. Sektory ekonomické integrace jsou v euroasijském hospodářském prostoru dány sítí dohod o přesně vymezených segmentech hospodářské spolupráce: makroekonomická politika, veřejné podpory, podpory zemědělství, ale i právní režim pracovníků nebo potírání nelegálního zaměstnávání osob ze třetích států. Pokud jde o analogii s unijním pojetím volného pohybu osob, z recenzovaného díla neplyne ani zmínka o tom, že by se někdy v euroasijské ekonomické integraci počítalo s využitím občanského prvku, jako je tomu od roku 1993 v dnešní EU, takže se s ním patrně nepočítá. V takovém případě by musely být domyšleny i aspekty ochrany základních práv a svobod, což patrně ani Rusko, ani Bělorusko ani Kazachstán ve střednědobém výhledu neplánují.

Podrobný výklad o orgánech Jednotného hospodářského prostoru vede dychtivého čtenáře ke zvědavé otázce, zda a jak je tu vyvažován mezivládní a nadnárodní princip. V případě Vysoké euroasijské hospodářské rady na úrovni hlav států není pochyb o srovnání s Evropskou radou, tedy s orgánem fungujícím na principu mezivládním. O Euroasijské hospodářské komisi vyvolávající analogii s někdejší Komisí ES (dnešní Evropskou komisí) autoři na s. 31 recenzovaného díla píší, že jde o „nadnárodní orgán“. Ten má ovšem dvě části: Radu Komise a Kolegium Komise. Bereme-li do úvahy základní znak nadnárodního působení Evropské komise, totiž nezávislost jejích členů na členských státech EU tak, jak je vyjádřena v čl. 245 SFEU, pak Euroasijská hospodářská komise naplňuje deklarovaný požadavek jen z poloviny. Radu Euroasijské hospodářské komise tvoří vicepremiéři členských států, tudíž osoby jednající jménem členských zemí. Až Kolegium Euroasijské hospodářské komise je složeno z nezávislých osobností, které nesmějí přijímat ani vyžadovat pokyny od členských států. Jaká je skutečná praxe, o tom autoři nepíší.

Další zajímavé *tertium comparationis* je existence či neexistence svébytného právního režimu. V Evropské unii je tento problém od rozsudku *Costa v. Enel* již padesát let jasný a transparentní: samostatný právní řád Společenství (dnes Unie) má aplikační přednost před národním právem členských států. Takové hodnocení o euroasijském Jednotném hospodářském prostoru formulovat nelze. Pramenem práva je tu systém mezinárodních smluv a dohod. Autoři recenzované publikace hovoří rovněž o právotvorné činnosti Euroasijské hospodářské komise, jež vydává rozhodnutí a doporučení. Prvně jmenovaná jsou závazná pro členské státy a jejich hospodářské subjekty a týkají se otázek, kde bylo rozhodování svěřeno orgánům Jednotného hospodářského prostoru. To je zejména celní sazebník v rámci celní unie, ale též otázky veřejných podpor. Jestliže jsem použil přičestí „svěřeno“, pak jsem veden freudovskou úvahou o analogii se systémem svěřených pravomocí v rámci EU. Takovou úvahu ovšem autoři nezmiňují.

Jestliže byl shora naznačen právní režim euroasijského Jednotného hospodářského prostoru, pak je na místě otázka po jeho soudní ochraně, případně vynutitelnosti závazků. Autoři na pěti z celkového počtu více než čtyř set stran pojednávají o Soudu Euroasijského hospodářského společenství, který pracuje od roku 2012 v Minsku. Ponechám-li stranou přesvědčivost běloruské adresy o nezávislosti jakéhokoliv soudního orgánu, pak je třeba konstatovat, že soud plní vlastně jakousi mezivládní rozhodčí funkci pro výklad a aplikaci mezinárodních smluv o euroasijské ekonomické integraci. Právní režim soudu je jistě inspirován i ustanoveními o soudních institucích EU, čemuž svědčí nejméně dvě skutečnosti. Za prvé je tu jistá analogie se systémem privilegovaných a neprivilegovaných žalobců v tom smyslu, že na soud se mohou obracet členské státy, orgány euroasijských integračních uskupení, ale za určitých podmínek i hospodářské organizace v členských státech. Podmínky ovšem nejsou tak přísně specifikovány jako v SFEU, natož aby byly vyloženy judikaturou. Autoři se nezmiňují, zda se na soud mohou obracet také jednotlivci, ale z povahy věci plyne, že zřejmě nikoliv. Druhou věcí, zavádající domněnku o jistě inspiraci evropským právem, je jakási možnost předběžné otázky, totiž právo hospodářských subjektů obracet na soud ve věci výkladu mezinárodně-právních závazků plynoucích ze smluv.

V návaznosti na úvod této recenze se v jejím závěru patrně patří zhodnotit, zda recenzovaná publikace dává teoretickou odpověď na vztah Ukrajiny k euroasijské ekonomické integraci ve srovnání s jejím vztahem k EU. Autoři jsou v tomto ohledu velmi opatrní. Citují názor akademika S. J. Glazejeva, poradce prezidenta Ruské federace, podle něhož by vstup Ukrajiny do euroasijských integračních struktur znamenal především výhodu v kompenzaci cel za dodávku energií z Ruska ve výši až 9 mld. USD. Právní analýzu odpovědi, především vztahu obou celních unií, totiž EU a euroasijské publikace, nepodává. Jakkoliv má recenzované dílo

značně popisný charakter, přináší pro čtenáře cenné informace a podklady pro další analýzu a srovnávací výzkum.

Recenze vznikla v rámci programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově PRVOUK 06 „Veřejné právo v kontextu europeizace a globalizace“.

prof. JUDr. PhDr. Michal Tomášek, DrSc.
Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

**Schelle K. – Tauchen J. Vývoj konstitucionalismu v českých zemích.
Praha: Linde, 2013, 2 svazky, 2 800 s.**

Kniha Vývoj konstitucionalismu v českých zemích je bezkonkurenční prací nejen svým rozsahem, ale i obsahem. Kniha má 2800 stran, což ji řadí mezi nejrozsáhlejší publikace právně-historické literatury. Dvojice autorů z brněnské Právnické fakulty Masarykovy univerzity v sobě snoubí právníky a historiky stejně neoddělitelně, jako jsou neoddělitelné obecné dějiny a vývoj práva na určitém území. Autoři si vybrali období 1848–2013. Začínají počátky moderní ústavnosti v habsburské monarchii a končí žhavou současností. Publikace samotná je věnována výročí 20 let od účinnosti Ústavy České republiky.

Vlastní rozsah práce plně odůvodňuje bohatý obsah. Sledované období je rozebíráno v rámci jednotlivých časových úseků – devíti kapitol ústavních epoch (Vývoj konstitucionalismu 1848–1918, Boj za české státní právo 1848–1918, Boj za československou státnost 1914–1918, Vývoj konstitucionalismu 1918–1938, Vývoj konstitucionalismu 1938–1945, Vývoj konstitucionalismu 1945–1948, Vývoj konstitucionalismu 1948–1989, Vývoj konstitucionalismu 1989–1992, Vývoj konstitucionalismu 1993–2013). Zastoupen je právní a historický exkurs do daného období s využitím nejnovějších poznatků právněhistorické vědy.

Dále dílo obsahuje výbor nejvýznamnějších právních pramenů či politických dokumentů. Takový přístup je tradiční. Nicméně autoři doplňují další informace. Zejména reprodukce soudobých novin, dopisů s různými nerealizovanými ústavními návrhy a politických dokumentů. Přínosná je obrazová příloha hlav států, předsedů vlád a fotodokumentace významných politických událostí. Přitom některé věci jsou publikovány poprvé (dopis Zdeňka Pešky k jeho návrhu ústavy z roku 1938, návrh Jana Malypetra z dubna 1939 na ústavní změny Protektorátu Čechy a Morava). Autoři spolupracovali s archivy významných institucí a je vidět, že mravenčí archivní práce jim není cizí. Mezi v obdobných publikacích neběžné dokumenty patří například parlamentní legitimace významných politiků (Josef Smrkovský, Anežka Hodiňová-Spurná, Alois Indra). Ovšem tyto drobné dokumenty mohou být nejen zajímavé, ale i vypovídající o dané době. K orientaci v obrazových přílohách pomáhá jejich přehledně zpracovaný seznam.

Velmi přínosné je, že autoři vývoj v českých zemích nezploštují jen na politické dějiny české. V řadě publikací se totiž vývoj českého zemského zřízení a práva vydává za obecný a jediný vývoj u nás. Dokumenty z moravských a slezských právních dějin jsou podstatně hůře dohledatelné. Je tak velmi cenná publikace návrhu Ústavního zřízení Markrabství moravského přijatého Moravským zemským sněmem 20. 9. 1848, schválené Ústavy Markrabství moravského z 30. 12. 1849, návrhu na trojfederaci z roku 1968 i návrhu Ústavy Moravskoslezské republiky z března 1991. Při studiu právní historie je publikace dosud nepublikovaných nebo obtížněji dostupných dokumentů nutná a záslužná. Schválené právní dokumenty se jako právní prameny zveřejňovaly v příslušných úředních sbírkách a dnes jsou často snadno

dostupné ve sbírkách elektronických (ASPI). To však neplatí pro různé návrhy, které nakonec přijaty nebyly. Ovšem znalost jejich obsahu a souvislostí jejich navržení i konečného nepřijetí je pro pochopení vývoje konstitucionalismu v dané historické době nezbytná. Proto je nutné Schelleovu a Tauchenovu práci ocenit i jako pramenné dílo, které má trvalou hodnotu a k němuž se budou vracet jiní právníci a historici, jimž autoři ušetřili spoustu práce s vyhledáváním těchto pramenů.

Pro ústavní právníky je zajímavé i to, že kromě obvyklého seznamu odborné literatury o ústavněprávní historii některých epoch jsou doplněny i reprodukce některých ústavněprávních spisů. Tím kniha, byť okrajově, se stává nejen knihou o ústavních dějinách, ale i knihou o dějinách ústavního práva a ústavních právníků.

Práce je úchvatným dílem svým rozsahem i obsahem. Má trvalou hodnotu. Patří do knihovny každého právního historika a ústavního právníka. Je významnou studijní pomůckou pro tvorbu studentských, diplomových, rigorózních i doktorských a vědeckých prací z dějin ústavního práva. Publikace je přehledná a dobře graficky zpracovaná. Reprodukce dobových dokumentů a fotografie ji příjemně oživují. Na knižním trhu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku nemá publikace obdobu a brněnská Masarykova univerzita může být hrda na to, že právě její dva pedagogové tuto mezeru zaplnili. Právem oba patří mezi nejvýznamnější moravské právní historiky.

doc. JUDr. Zdeněk Koudelka, Ph.D.
Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Hrdina I. A. Proč hrabě Špork seděl ve vězení pro dlužníky? Ostrava: KEY Publishing, 2013, 340 s.

Autor se ve své práci rozhodl provést právně-historickou analýzu jednoho (směnečného) sporu hraběte Šporka s advokátem Neumannem, která se jeví snad ze všech sporů, které Špork vedl, nejslavnější.

Monograficky byl zpracován jen jediný Šporkův proces. Pod názvem *Kacířský proces s hrabětem F. A. Šporkem v právně-historickém a teologickém kontextu* ji v roce 2011 napsal právě autor spolu s Hedvikou Kuchařovou. Tato předkládaná monografie tak přibližuje další Šporkův spor a doplňuje naše znalosti o českých právních dějinách. Autor ve své monografii kromě sekundárních pramenů použil významných pramenů primárních – doposud nepublikované archivní materiály, které jsou pro českou právní historii vítaným přínosem.

Monografie je rozdělena do sedmi kapitol, doplněna chronologickým přehledem případu, textovou přílohou, kde jsou předloženy vybrané originální dokumenty (a tyto pak přeložené do češtiny), z nichž autor vycházel při sepsání této monografie, a přílohou obrazovou. Připojen je též osobní a místní rejstřík.

Jelikož jsem recenzoval autorovu předcházející monografii *Kacířský proces s hrabětem F. A. Šporkem v právně-historickém a teologickém kontextu*, dovoluji si je krátce porovnat. Co se týče struktury recenzované knihy je patrné, že volně kopíruje schéma předcházející monografie o Šporkově kacířském procesu. Autor i v tomto díle dává široký prostor citacím z pramenů a jednotlivých dokumentů, a tím umožňuje pohled na danou problematiku nejen ze svého subjektivního, ale i objektivního stanoviska. Při přepisu jednotlivých originálních dokumentů však tentokrát, na rozdíl od minulé monografie, je autor nijak neupravoval. Podobně jako v předcházející práci je autor při překladu předložených dokumentů prvním, kdo je přeložil do českého jazyka.

Nyní přejdu k rozboru jednotlivých kapitol. V první kapitole nám autor představuje oba aktéry procesu a jejich spory, které předcházely i provázely vlastní směnečný proces. Hraběte Františka Antonína Šporka představuje jako syna Jana Šporka, který se řadil k nejbohatším šlechticům a vlastníkům nejrozsáhlejších pozemků v Českém království. Popisuje ho jako geniálního inspirátora četných artefaktů či uměleckých pokynů a jako bohatého investora. Zároveň ho popisuje jako osobu, která napadala všechny možné světské a církevní úřady a instituce, což mu ke konci jeho života přivodilo odsouzení za šíření kacířství větším zemským soudem. Advokáta Václava Xavera Neumanna z Pucholzu představuje jako právního vědce a pedagoga, který napsal celou řadu latinsky psaných právních spisů (několikrát byl rektorem Karlo-Ferdinandovy univerzity a několikrát děkanem právnické fakulty), z nichž je patrné, že se zabýval právem šlechtickým, tehdy ještě novým právem směnečným a konkurzním. Také byl odborníkem na právo procesní, z čehož zároveň autor usuzuje, že tato kombinace jeho právních znalostí se stala pro Šporka osudnou. Zároveň ho představuje a popisuje především jako jednoho z nejvýznamnějších advokátů.

Ve druhé kapitole se zabývá vývojem směnky a jejími pojmovými znaky. Tato kapitola je zde na místě, neboť byla potřebná k uchopení dané problematiky. Vždyť jádrem v této monografii popisovaného sporu byla skutečnost, že hrabě odmítl proplatit advokátovi směnku, kterou mu vystavil. Autor poukazuje na to, že v tomto sporu nebylo možné se opřít o římské právo, ani o platnost vřatislavského směnečného řádu z roku 1672, jehož platnost na česká a moravská města byla rozšířena až roku 1617, tedy dva roky poté, co došlo k rozhodné právní události. V Českém království nebylo v prvních dvou dekádách 18. století směnečné právo upraveno žádným normativním právním aktem. Obnovené zřízení zemské pojem směnky jako takové neznalo – nejbliže k tomu je ustanovení o dlužních úpisech. Podle autora ve Šporkově případě šlo o případ v podobě písemného dlužního úpisu *sui generis*, s jeho podpisem a pečeti, „tedy vlastně o směnku“ (s. 39).

Ve třetí kapitole je pojednáno o tehdejší advokacii v Čechách. Podle autora bylo právní postavení advokátů asi tak uprostřed mezi pojetím advokacie v době josefínské a dnes (s. 61). V kapitole je popsáno postavení advokáta a advokátní tarif podle Obnoveného zřízení zemského. Autor zde správně položil otázku odměňování advokáta, neboť ta se ve Šporkově procesu s Neumannem výrazně promítá. Následně zde popisuje autor období přechodného usmíření mezi oběma aktéry, které vyvrcholilo podepsáním směnky ze strany hraběte Šporka.

Čtvrtou kapitolu můžeme chápat jako jakýsi exkurz do problematiky purkrabského soudu a jednotlivých etap řízení před tímto soudem. Podle autora se právní úprava řízení před purkrabským soudem doktoru Melanderovi ze Schwarzenthalu, autoru Obnoveného zřízení zemského, v Obnoveném zřízení zemském příliš nepovedla a ani následně vydaná Deklatoria a novely roku 1640 na tom nic nezlepšily. Podle autora je právní regulace po systematické stránce nesrovnatelně dokonalejší, než která byla obsažena ve Vladislavském zřízení zemském, ale je poněkud kusá. S tímto jeho názorem se ztotožňuji.

V páté kapitole autor věnuje především pozornost vlastnímu rozsudku purkrabského soudu, kterým byl Špork odsouzen k proplacení své směnky ve výši 5000 zl. žalobci Neumannovi spolu šestiprocentním úrokem od doby prodlení a k náhradě všech nákladů řízení, a to vše do čtyř týdnů od vyhlášení rozsudku, a Šporkovu zmařenému pokusu o revizi rozhodnutí ve věci samé.

Šestá kapitola popisuje převoz hraběte Šporka do Prahy a jeho uvěznění ve vězení pro dlužníky, kde strávil třináct týdnů. V této kapitole je taktéž z historického hlediska přibližena Daliborka a Černá věž, které k tomuto účelu sloužily. Daliborku a Černou věž zde autor prezentuje jako vězení, která měla na sebe v dlužnických věcech vzájemnou vazbu. K tomu je třeba dodat, že hrabě Špork byl „vězněn“, spíše ubytován, nikoli v Daliborce nebo v Černé věži, nýbrž v purkrabství.

V sedmé, závěrečné kapitole jsou vylíčeny Šporkovy pokusy zvrátit pravomocné a vykonané rozhodnutí purkrabského soudu, včetně jeho dalších aktivit.

Závěrem je třeba říci, že autor zde použil svých širokých znalostí z právních dějin a římského práva. V jeho práci se projevuje při popisu Šporkova procesu výrazná recepce římského práva do českého šlechtického práva v době pobělohorské. Na mnoha místech svého díla provádí komparaci tehdejšího romanizovaného českého šlechtického práva s právem kano-nickým. V neposlední řadě se zabývá a představuje právo směnečné tehdejší doby. Je jednoznačné, že autor si kladl v tomto díle za cíl popsat Šporkův proces s advokátem Neumannem, při tom si kladl otázku, zda tento spor probíhal standardním či nestandardním způsobem. Po přečtení monografie nezbyvá než konstatovat, že toho bylo ze strany autora plně dosaženo.

V závěrečné části sedmé kapitoly dochází autor k závěru, že hrabě Špork v tomto sporu reagoval nepochopitelně, až iracionálně, což dokumentuje v jednotlivých bodech (srov. s. 203). Domnívá se dále, že při podpisu směnky advokát Neumann Šporka pořádně napálil, vědom si toho, že mu to nelze prokázat a že hrabě z nastražené směnečné léčky se nedostane. V tom dle autora zřejmě spočívala nespravedlnost, na niž si hrabě v této kauze tak trpce stěžoval. Autor ve své práci píše, že „nelze přehlédnout, že v mnoha ze svých sporů byl skutečně nespravedlivě poškozen“, a podle něj hrabě byl „nepochybně notorickým sudičem, avšak na druhé straně nejednou stálo právo na jeho straně (ne už tak ovšem justice)“ (s. 21).

Recenzovaná monografie představuje významný přínos v oblasti historicko-právní vědy, neboť autor zde uvedl nové skutečnosti ze sporu mezi hrabětem Šporkem a advokátem Neumannem a poprvé zde prezentoval prameny, které dosud nebyly publikovány, nebo alespoň nebyly přeloženy do češtiny. Knihu doporučuji každému, kdo se zabývá životem hraběte Šporka a jeho spory.

JUDr. Antonín Lojek, Ph.D.
Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i.

Adam Doležal – Tomáš Doležal

Causation as a Necessary Instrument for Understanding Legal Responsibility?

Abstract: This article deals with the conception of causality in legal discourse. Authors firstly examine causation in the scientific, philosophical and common-sense discourse. Does it make sense to use general terms of the discourse of causality when examining causality in law? Isn't legal causality a mere artificial construct, legal fiction? Some authors claim that legal causation is not essentially a causation in the true sense of the word and is thus only a pragmatic political decision regarding the application of distributive and corrective justice, and economic evaluation of benefits in society, others point out that causality in law as such is equal to its common everyday use or even is true to its scientific meaning. What are the criteria in the legal sense that lead us to judge that certain events causes harm? Which issues are relevant to our philosophical discourse which may, in the legal discourse, be ignored as irrelevant? The authors show the necessary connection between the terms causality in different branches although they conclude that causality is a pluralistic concept. The issue of this article is to find out solutions for causal connection in particular paradigmatic cases and set up some causal formulas that could be used in legal practice.

Key words: causality, tort law, legal liability, moral responsibility, cause, effect

Štefan Siskovič – Katarína Siskovičová

Are we Sophist or Platonists?

Abstract: Some consider the current situation a general crisis of values others a victory of freedom. The general dispute is being led between the modernists and the postmodernist. The main conflict is based in the question whether there is at least one common point of convergence. This dispute brings us back to the ideas of the past. It is noteworthy that already in ancient Greece we can observe a similar dispute between relativism and metaphysics, where relativist refused to accept the idea, that there exists an independent value, which is not dependent on the will of man. On the other hand metaphysics tried to defend the validity of the structure of the values which exist beyond our world. The common denominator of the current and past issues of the dispute is the question if everything is dependent on the will of man, or if there is a structure, which is general and is not dependent on human will. The essence of this dispute is presented in the whole article, first theoretically then by way of analysis and comparison of the legal systems of the ČSR and nowadays Slovakia. Therefore we ask ourselves throughout the whole article about the nature of the structure of values and principles which could be the basis for the correct application of the principles in their mutual relations (platonian idea) or about the structure which resulted from the application of such principles (sophistic perception).

Key words: principle, value, structure, equality, human dignity

František Novák

Legislation of the Czech Republic in 2012 – Analysis of Selected Chronological Context

Abstract: This focuses on the comparative analysis of the basic descriptive data and quantitative variables obtained through monitoring of the Czech legislation in the year 2012. It is performed against the background of selected chronological coordinates enabling comparison of results, values of defined variables indicated for the year 2012 with long term series of the same kind of data starting in 1918. It is also concerned with the recent period of five years. The article presents us with the possibility to compare the state and development of the Czech legislation from the point of view of

its formal structure (types of legislative documents like acts or statutes, announcements, orders etc.), systematisation according to traditionally accepted basic legal branches (like civil or penal law etc.) and their proportions in legislation during the observed period, from the point of view of quantitative additions of definite types of legislative documents and the factors of change (level of novelisation) in legislation. The results of our analysis are presented through tables and general commentaries. They show the continuing hypertrophy of changes of legislative documents especially at the level of statutes and the so called primary legislation and tendency to expand the proportion of private branches in legislation of the Czech Republic. This article presents the changes in legislation for the first time also using the structure of basic branches of law as it is projected in the system of legislative documents including the primary systemic proportion of private and public law.

Key words: legislation, Czech legislation, quantitative description of the Czech legislation

Nada Štachová

Life in a Gown: On the Origin of Advocates in the Czech lands

Abstract: *The crucial question of this paper is how to deal with ethics of advocates from the perspective of history of law. Sources of ecclesiastical and secular environment, which demonstrate the activities of advocates, can be divided into two groups. The first emphasizes the ideal of morality and justice. The other registers complaints against advocates who are faced with severe criticism, basically from the moment they appear regularly in the judicial forum. To perceive the negative comments about advocates, which surely outweigh to positive ones, would mean to read their message unilaterally. Behind the critique of corrupt advocates, one can sense a clear awareness of the ideal of morality, which embodies St. Ives.*

Key words: advocates, ethics, Czech lands, Middle Ages, law

XXII. Karlovarské právnícké dny

Zveme Vás na XXII. Konferenci Karlovarské právnícké dny
12.–14. června 2014

Kongresový sál hotelu Thermal, Karlovy Vary

Konferenci pořádá

Spolek Karlovarské právnícké dny – Společnost českých, německých, slovenských a rakouských právníků

a

Česká advokátní komora – Deutscher Anwaltverein e.V. – Bundesrechtsanwaltschaft – Slovenská advokátská komora – Forschungsinstitut für mittel und osteuropäisches Wirtschaftsrecht e.V. Wien – Industrie und Handelskammer Oberfranken – Internationales Fachinstitut für Steuer und Wirtschaftsrecht e.V. – Verlag C.H.Beck oHG – Notářská komora Slovenskej republiky – Notářská komora ČR – Ústav štátu a práva SAV – Ústav státu a práva AV ČR – Nakladatelství Leges – Centrum právní komparatistiky PF UK,

Za přispění: Nakladatelství Wolters Kluwer ČR a.s. – ČEZ a.s. – Československá obchodní banka, a.s. – Nakladatelství Beck s.r.o. – nakladatelství Sagit, a.s. – Kolektory Praha, a.s. – portál ePRÁVO.cz – OS OBCZAN.cz – Ministerstvo spravedlnosti – portál Jiné právo – ERSTE Premier, služba nadstandardního bankovníctví České spořitelny a.s.

Účast na konferenci

Základní poplatek za účast na *třídenní konferenci a slavnostní recepci* činí **7900 Kč + DPH**
Účastnit se lze i jen jednotlivých programových dnů.

Konference je simultánně tlumočena ČJ/NJ.

Prestižní ocenění společnosti Karlovarské právnícké dny *Pocta judikátu*, *Prestižní cena* (nejlepší právnícký časopis) a *Autorská cena* budou uděleny na slavnostní recepci dne 13. 6. 2014 v Karlových Varech konané v rámci Konference XXII. Karlovarské právnícké dny, a to na základě hodnocení odborné právní veřejnosti prostřednictvím anketního lístku.

Počet účastníků je OMEZEN na zhruba 150 osob.

PODMÍNKY ÚČASTI A REGISTRAČNÍ FORMULÁŘ NALEZNETE NA WWW.KJT.CZ